

1951

η φύση

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ

ΤΕΥΧΟΣ 126

ΙΟΥΛΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ - ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2009

ΦΥΣΗ ♦ ΓΝΩΣΗ ♦ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ

η φύση

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ

ΤΕΥΧΟΣ 126
ΙΟΥΛΙΟΣ-ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ-ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2009

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ

Νίκης 20, 105 57 Αθήνα
Τηλ.: 210-3224944, 210-3314563, FAX: 210-3225285
E-mail: info@eepf.gr - Ιστοθέση: www.eepf.gr

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Πρόεδρος: **Νίκος Πέτρου**
Αντιπρόεδρος: **Ντόναλντ Μάθιους**
Γεν. Γραμματέας: **Λεωνίδας Κόλλας**
Αναπλ. Γεν. Γραμματέας: **Αλέξια Νικηφοράκη**
Ταμίας: **Ελένη Τσούτση**
Έφορος Εκδηλώσεων: **Γιώργος Χατζηνατωνίου**
Μέλη: **Σπύρος Μψιακούλης, Γιώργος Πολίτης,**
Γεωργία Φέρμελη, Τίμος Χαραλαμπόπουλος
Επίτιμος πρόεδρος: **Γιώργος Σφήκας**
Αναπληρωματικό μέλος: **Ειρήνη Βαλλιανάτου**

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Νίκος Πέτρου, Μαρτίνος Γκαίτλιχ,
Λεωνίδας Κόλλας, Ντόναλντ Μάθιους,
Γιώργος Πολίτης, Μαρία Ρουσομουστακάκη,
Γεωργία Φέρμελη

Εκδότης - Υπεύθυνος ύλης
Νίκος Πέτρου, Νίκης 20, 105 57 Αθήνα

Τα ενυπόγραφα άρθρα αντιπροσωπεύουν τις απόψεις
των συγγραφέων και όχι αναγκαστικά της Εταιρίας.

Επιμέλεια έκδοσης
Νίκος Πέτρου

Σελιδοποίηση - επιμέλεια εκτύπωσης
Άρης Βιδάλης

Τυπογραφείο: **ΦΩΤΟΛΙΟ & TYPICON A.E.**

Τιμή Τεύχους 4 ΕΥΡΩ
Στα μέλη διανέμεται δωρεάν.

ΔΙΟΙΚΗΤΗΣ:
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ
Νίκης 20, 105 57 Αθήνα

Ευχαριστούμε θερμά το **Ίδρυμα Μποδοσάκη** για
την ευγενή χορηγία του προς την Εταιρία μας, που
συμβάλλει στην έκδοση του περιοδικού «Η Φύση».

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κα(ν)μένη Αττική	Ν. Πέτρου	3
Ιστορική αναδρομή στην προστασία της φύσης στην Ελλάδα (μέρος Α).	Γ. Σφήκας	6
Παξοί - Οι σμαραγδόπετρες του Ιονίου.	Κ. Βιδάκης	12
Το Αττικόψαρο κι οι Αττικάνθρωποι. . Π. Σ. Οικονομίδης		20
Η <i>Micromeria acropolitana</i> ανακαλύφθηκε ξανά στην Αθήνα	Γρ. & Λ. Τσούννης, Kit Tan	22
Κίνδυνος «μετα-πυρικής» υποβάθμισης στους υγροτόπους της ΒΑ Αττικής	Στ. Ζόγκαρης	26
Οι μελισσοφάγοι μέσα από τα μάτια ενός μελισσοκόμου!	Σπ. Σκαρέας	29
Οι «έμποροι των ειδών» και η ανάγκη για την προστασία των πεταλούδων στην Ελλάδα	Λ. Παμπέρης	33
Το κόστος της απώλειας ειδών	Ν. Πέτρου	35
Τα χελιδόνια της Πλάκας	Λ. Τσούννης	37
Αποκλεισμός της Εταιρίας Προστασίας Πρεσπών από το Φ.Δ. του Ε.Δ. Πρεσπών	Ν. Πέτρου	39
Βιοποικιλότητας συνέχεια	Ν. Πέτρου	40
Τα τρία σενάρια για τη συνδιάσκεψη της Κοπεγχάγης.	Μ. Γκαίτλιχ	41
Στο ΣΚΑΙ η σειρά Life		41
Μια θετική προπάθεια της Εταιρίας σε συνεργασία με το Δήμο Ελασσόνας	Λ. Κόλλας	42
Νέα Ρυθμιστική Απόφαση για την κυνηγετική περίοδο 2009-2010	Μ. Γκαίτλιχ	43
Οι αρκούδες στην Εγνατία	Η. Μπουσιάκη	44
Επιτέλους καταλάβαμε	Ν. Πέτρου	44
Βιβλιοπαρουσίαση.		45
Καίτη Φατούρου	Δ. Χατζίδης, Αγγ. Κουμετάκη	46
Μάρω Μπρούσαλη.	Γ. Σφήκας, Λ. Κόλλας	47
Προς τα μέλη της ΕΕΠΦ		48
Πρόγραμμα Φολόης	Μ. Γκαίτλιχ	49
«Γαλάζιες Σημείες».	Δ. Ν. Βουρδουμπά	50
«The Green Key».	Δ. Παπαδοπούλου	51
«Νέοι Δημοσιογράφοι».	Γ. Φέρμελη, Χ. Θεοδωρίκα	52
«Άλλοι πετούν, άλλοι πεινούν».	Μ. Ρουσομουστακάκη	54
«Μαθαίνω για τα Δάση». Σ. Καινούργιου, Σ. Περγικάρη		56
«Οικολογικά Σχολεία».	Στ. Σκαμπαρδώνης	58
«Πράσινες Γωνιές».	Δ. Ν. Βουρδουμπά	59
Η δράση της Εταιρίας στο δρυοδάσος της Φολόης	Λ. Κόλλας	60
Εκδρομές	Λ. Κόλλας	61
Πρόγραμμα Εκδρομών - Ομιλιών		62
Εγγραφές μελών - Δωρεές		63

Εξώφυλλο: Το μανιτάρι *Calocera viscosa* στο δάσος της
Ελατίας. (φωτ. Κώστας Βιδάκης).

Θα ήταν αδιανόητο να μην αναφερθώ σε αυτό το τεύχος στην πυρκαγιά του περασμένου Αυγούστου στην ανατολική Αττική. Από την άλλη, θεωρώ τελείως άσκοπο το αναμάσημα των χιλιοειπωμένων για τα αίτια, τις ευθύνες, την «επαρκή» και «άμεση» ανταπόκριση του κρατικού μηχανισμού (!), τα μαθήματα για το μέλλον, για προετοιμασία, για πρόληψη, για αποκατάσταση ...

Διαβάστε τι γράφαμε στο τεύχος 119. Θυμηθείτε τι έγραφαν οι εφημερίδες, τι έλεγαν οι πολιτικοί, οι δημοσιογράφοι και οι κάθε είδους ειδικοί και «ειδικοί», τον Αύγουστο του 2007 μετά την Πάρνηθα και την Πεντέλη.

Και το 2005 (Ραφήνα, Ν. Βουτζάς). Και το 2000 (Πεντέλη). Και το 1998 (Ξανιά Πεντέλη). Και το 1995 (και πάλι Πεντέλη). Και το 1993 (Άγιος Στέφανος). Και το 1992 (Βαρνάβας, Αυλώνας). Και το 1986 (Βαρυμπόμπη, Πεντέλη). Και το 1982 (Διόνυσος). Και το 1981 (Κοκκιναράς).

Ε και; Έγινε τίποτα;

Άλλαξε κάτι αυτά τα 30 χρόνια εκτός από 300.000 στρέμματα δάσους που συνολικά έγιναν στάχτη και, έπειτα, τα περισσότερα από αυτά, τοιμέντο¹:

Στη χώρα μας, και ειδικότερα στην Αττική, υπάρχουν τα εξής δεδομένα:

- Τα μεσογειακά δάση κωνοφόρων είναι εύφλεκτα. Η κατάσταση επιδεινώνεται, και θα συνεχίσει να επιδεινώνεται, από την κλιματική αλλαγή που προκαλεί παρατεταμένα διαστήματα ανομβρίας και υψηλών θερμοκρασιών. Αυτό φαίνεται από την αυξημένη συχνότητα αλλά και ένταση των πυρκαγιών και σε άλλες μεσογειακές χώρες (Γαλλία, Ισπανία) αλλά και άλλες περιοχές του πλανήτη με μεσογειακό κλίμα (Καλιφόρνια, δυτική Αυστραλία)².
- Η αντιμετώπιση των εμπρησμών είναι εξαιρετικά δύσκολη, αν όχι αδύνατη. Ακόμα και οι ηρωικές προσπάθειες πυροσβεστών, πιλότων, δασικών και εθελοντών δεν είναι αποτελεσματικές όταν οι φωτιές εκδηλώνονται σε πολλαπλά σημεία, σε δύσβατες περιοχές, συχνά νύχτα και πάντα μέρες με ισχυρότατους ανέμους. Καταγγελίες κατοίκων αφήνουν λίγες αμφιβολίες ότι η καταστροφή του Αυγούστου οφειλόταν σε εμπρησμό, ενώ είναι ενδιαφέρον ότι κήκαν σχεδόν όλες οι δασωμένες εκτάσεις μεταξύ των οικισμών λίγο πριν την προγραμματιζόμενη ενσωμάτωση στο σχέδιο πόλεως 150.000-200.000 στρεμμάτων στην ανατολική Αττική. Μετά την ένταξη στο σχέδιο πόλεως πολλών θέσεων γύρω από τον ορεινό όγκο της Πεντέλης αυτές οι περιοχές αποτελούν πλέον το «...“χρηματιστήριο” του κατασκευαστικού και μεσιτικού χώρου...». Υπάρχουν επίσης εικασίες ότι η φωτιά σχετίζεται με τον σχεδιαζόμενο ΧΥΤΑ του Γραμματικού, καθώς εξασθενεί το επιχείρημα των διαφωνούντων ότι κινδυνεύει το φυσικό περιβάλλον.
- Ο μηχανισμός δασοπροστασίας και δασοπυρόσβεσης πάσχει, σημαντικά περισσότερο από το μέσο όρο, από όλες τις «ασθένειες» του κρατικού μηχανισμού. Διάσπαρτες, επικαλυπτόμενες αρμοδιότητες, δυσκολίες συντονισμού, αναποτελεσματικότητα, αλληλοσυγκρουόμενα «συμφέροντα» υπηρεσιών και φορέων, έλλειψη πόρων. Αυτά επισημαίνονται, ματαίως, μετά από κάθε πυρκαγιά, ενώ όλες οι σοβαρές αναλύσεις επισημαίνουν την υποβάθμιση και τον παραγκωνισμό της Δασικής Υπηρεσίας και την ανεπάρκεια προσωπικού και πόρων.
- Το Κράτος, παρά τις στομφώδεις ανακοινώσεις και τις προεκλογικές πομπόλογες, δεν ενδιαφέρεται για την προστασία των δασών. Τα ενδιαφέροντα του Κράτους εξαντλούνται στην είσπραξη χρημάτων και στη συντήρηση των εμπορικών, κατασκευαστικών και λοιπών δραστηριοτήτων με την παροχή γης για οικιστική και άλλες χρήσεις. Αποδείξεις η επί τριακοπενταετία συστηματική κωλυσιεργία στην κατάρτιση Δασολογίου και Δασικών Χαρτών, οι συστηματικές καθυστερήσεις του χωροταξικού σχεδιασμού, η σταδιακή αποδυνάμωση της Δασικής Υπηρεσίας, η διατήρηση του νεφελώδους καθεστώτος των αυθαίρετων που χρησιμοποιούνται

Η Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης έχει ως αποστολή της να ενημερώνει και να ευαισθητοποιεί, τόσο τους Έλληνες, όσο και αυτούς που αγαπούν την Ελλάδα, για την φυσική κληρονομιά της χώρας μας και να δραστηριοποιείται για την προστασία της.

¹ Σχετικά στοιχεία δείχνουν ότι μεταξύ 1987 και 2007 έχουν χαθεί οριστικά περίπου 185.000 στρέμματα δάσους, ενώ αντίστοιχα οικοδομήθηκαν περίπου 191.000 επιπλέον στρέμματα, τα μισά από αυτά με επέκταση σε φυσικές εκτάσεις (δάση και θαμνώνες).

² Οι αρμόδιοι(;) υπουργοί και λοιποί πολιτικοί χρησιμοποιούν συχνά πλέον επιχειρήματα του τύπου «...φταίνε τα πεύκα που είναι εύφλεκτα(!)...» ή «...τι γκρινιάζετε για μας, εδώ κήκε όλη η Καλιφόρνια και η μισή Αυστραλία...» ή «... μην κοιτάτε τι κήκε, κοιτάτε τι σώσαμε...».

Λίμνη Μαραθώνα. Πριν...

Φωτ. Ν. Πέτρου

άλλοτε ως μαστίγιο και άλλοτε ως καρότο, τα ισχνά μέτρα προστασίας των καμένων περιοχών, οι συνεχώς μειούμενες αναδασώσεις³, η αδιαφορία για την απορρόφηση σχετικών κονδυλίων από το Γ' και Δ' ΚΠΣ. Δεν είναι καν κατοχυρωμένος αμετάκλητα ο χαρακτήρας του δάσους αλλά ρυθμίζεται με νόμους, ανάλογα με τα συμφέροντα των εκάστοτε κυβερνήσεων! Ειδικότερα στην Αττική, η ανοχή σε τεράστια έκταση της παράνομης δόμησης (τα αυθαίρετα στο νομό υπολογίζονται σε 250.000), η άρνηση δημιουργίας Δασαρχείου για τον Υμηττό, το πρόσφατο Ρυθμιστικό Σχέδιο που δε ρυθμίζει την εκτός σχεδίου δόμηση, οι, με κάθε ευκαιρία, και κάποτε επιτυχημένες, προσπάθειες του ΥΠΕΧΩΔΕ και άλλων φορέων για αποχαρακτηρισμό δασικών εκτάσεων⁴, και πόσα άλλα ακόμα. Όσο για τις εξαγγελίες ότι «το δάσος θα ξαναγίνει δάσος»⁵, μια βόλτα στα καμένα των παλαιότερων πυρκαγιών θα σας πείσει για τη ουσία τους. Για να μη συζητήσουμε και την αναθεώρηση του άρθρου 24!

- Μεγάλη μερίδα των πολιτών επίσης δεν ενδιαφέρεται για την προστασία των δασών. Οι εμπρηστές και καταπατητές, αλλά και όσοι παθητικά αναμένουν να ευνοηθούν από τις αλλαγές χρήσεων και την αύξηση της αξίας της γης τους ή, αργότερα, αγοράζουν βιλίτσες στο πρώην δάσος, οι εργολάβοι που τις χτίζουν, οι κάθε λογής υπάλληλοι που εγκρίνουν, αδειοδοτούν ή απλά κάνουν τα στραβά μάτια, οι έμποροι της καψάλας, οι λαθροθήρες που κυνηγούν στα καμένα, όλοι πολίτες είναι. Το ίδιο και εκείνοι που οδύρονται ή οργίζονται με το Κράτος για τα καμένα σπίτια τους μέσα σε δασικές εκτάσεις. Το ίδιο και οι εκλεγμένοι τοπικοί άρχοντες και οι πολιτευτές της βορειοανατολικής Αττικής που απέτρεψαν, προ δεκαπενταετίας, τη θέσπιση μιας εκτε-

³ Από το 1982 ως το 1998 αναδασώθηκε μόλις 1 για κάθε 11 καμένα στρέμματα στην Αττική και 1 στα 8 στην υπόλοιπη χώρα. Επίσης, ενώ το 1995 φυτεύτηκαν 33.204 στρέμματα δάσους, το 1996 ο αριθμός έπεσε στα 19.631 και το 2006 και 2007 στα 10.735 και 10.920 στρέμματα αντίστοιχα σε όλη την Ελλάδα. Κύριο αίτιο της μείωσης αυτής είναι το κόστος.

⁴ Δύο ενδεικτικά παραδείγματα μεταξύ πολλών: Η προσπάθεια της κυβέρνησης, πριν τις πυρκαγιές του 2007, να νομιμοποιήσει αυθαίρετα στα δάση με τροπολογία στο σχέδιο νόμου για τον, τότε νέο, τελωνειακό κώδικα, η οποία ουσιαστικά ανέστειλε τη διαδικασία επιβολής κυρώσεων στους καταπατητές δημοσίων δασικών εκτάσεων. Η νομοθετική ρύθμιση του ΥΠΕΧΩΔΕ το 2008, που εξαιρεί από το καθεστώς προστασίας της Πάρνηθας έκταση 500 στρεμμάτων στον αυχένα μεταξύ Πάρνηθας-Πεντέλης για τη δημιουργία τεχνολογικού πάρκου αμφισβητήσιμης σκοπιμότητας. Η πρώτη προσπάθεια εξαιρέσεως είχε χαρακτηριστεί μη νόμιμη από το ΣΤΕ το 2006 σε γνωμοδότηση για το αρχικό σχέδιο διατάγματος. Η περιοχή περιλαμβάνεται από το 1985, σύμφωνα το Ρυθμιστικό Σχέδιο της Αθήνας, στην προστατευόμενη περιοχή της Πάρνηθας, είχε μάλιστα κηρυχθεί τοπίο ιδιαίτερου φυσικού κάλλους με απόφαση του 1976, ενώ με διάταγμα του 1979 ολόκληρη η έκταση των 500 στρεμμάτων εντάσσεται στην Α' ζώνη προστασίας.

⁵ Σύμφωνα με το νόμο, για να συμβεί αυτό θα πρέπει η καμένη έκταση να καλύπτεται από δασική βλάστηση σε ποσοστό άνω του 25%. Αυτό σημαίνει ότι πολλές περιοχές θα εξαιρεθούν της προστασίας, άρα και της αναδάσωσης. Εκτάσεις που κήκαν για δεύτερη ή και για τρίτη φορά δεν έχουν τη δυνατότητα φυσικής αναγέννησης και χρειάζονται αναδάσωση. Από τα 212.000 στρέμματα που κήκαν στην ευρύτερη περιοχή της Πεντέλης, τα 50.000-60.000 στρέμματα χρειάζεται να αναδασωθούν. Το κόστος για την αναδάσωση αυτών των περιοχών εκτιμάται ότι θα φτάσει τα 30-40 εκατομμύρια ευρώ σε μια πενταετία.

ταμένης ζώνης προστασίας στην περιοχή⁶.
Τα δύο πρώτα δεν αλλάζουν.

Η στάση των πολιτών μπορεί να μεταβληθεί, σε μικρό βαθμό και βραδέως κατά την προσωπική μου γνώμη, με την ενημέρωση και την ευαισθητοποίηση, ιδιαίτερα των νέων, ουσιαστικά όμως με την οριστικοποίηση των χωροταξικών διατάξεων για πραγματική προστασία των δασών και την ανελαστική εφαρμογή των νόμων που θα εξαλείψουν τα κίνητρα των παρανομούντων.

Αυτό λοιπόν που απαιτείται είναι **να αλλάξει το Κράτος!**

Ξέρουμε γιατί καίγονται τα δάση (κάποιες φορές μάλιστα ξέρουμε και ποιοι τα καίνε, τουλάχιστον σε επίπεδο τοπικών κοινωνιών). Γνωρίζουμε πως να τα φυλάξουμε, πως να προλάβουμε και αντιμετωπίσουμε τις πυρκαγιές, πως να προστατεύσουμε τα καμένα – υπάρχουν αμέτρητες σχετικές μελέτες και προτάσεις από καταξιωμένους επιστήμονες, φορείς και ιδρύματα.

Αυτό που λείπει είναι η **πολιτική βούληση**. Η βούληση για συγκεκριμένες χωροταξικές ρυθμίσεις χωρίς «τρύπες» και «παράθυρα», για εφαρμογή των νόμων, για εξάλειψη των κάθε λογής συμφερόντων, για διάθεση κονδυλίων, για πραγματική προστασία του περιβάλλοντος.

Κι επειδή το Κράτος δεν έχει κανένα λόγο και δεν δείχνει καμία διάθεση να αλλάξει⁷, εναπόκειται στους ενεργούς πολίτες, στις οργανώσεις, σε όλους εμάς που κουραστήκαμε από την αδιαφορία και τις δικαιολογίες, να αντιδράσουμε, να πιέσουμε, να κατεβούμε στους δρόμους, να προσφύγουμε στα δικαστήρια, να διασφαλίσουμε τα αναφαίρετα δικαιώματά μας και τα δικαιώματα των παιδιών μας...

Κι όσο δεν το κάνουμε, όσο ανεχόμαστε να βλέπουμε το ίδιο «έργο» ξανά και ξανά, στο Μαραθώνα, στη Μαλακάσα, στην Πεντέλη, στην Κορινθία, στην Ηλία, στη Ρόδο, στη Χαλκιδική, σε όλη τη χώρα, έχουμε τις ίδιες ευθύνες με τους εμπρηστές και τους καταπατητές!

Και το μέλλον μας θα είναι γεμάτο στάχτες. Μαύρο σαν τις εικόνες της Επόμενης Μέρας. ■

Νίκος Πέτρου

⁶ Η μελέτη για τη δημιουργία της Ζώνης Οικιστικού Ελέγχου Βόρειας Αττικής ολοκληρώθηκε το 1992 από τις υπηρεσίες του Οργανισμού Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας, αλλά συνάντησε πολύ έντονες αντιδράσεις, με αποτέλεσμα να αναθεωρηθεί τρεις φορές και να μη θεσπιστεί ποτέ.

⁷ Κραυγαλέο παράδειγμα αδιαφορίας είναι το ότι, μέχρι τις εκλογές της 4/10, οι αρμόδιες υπηρεσίες δεν είχαν υποβάλει αίτηση ενεργοποίησης του Ταμείου Αλληλεγγύης της ΕΕ και δεν έκαναν καμία προσπάθεια εξασφάλισης πιστώσεων από τα Διαρθρωτικά Ταμεία για την ανόρθωση και αποκατάσταση των περιοχών που πλήγηκαν από τις πυρκαγιές του Αυγούστου. Το Ταμείο Αλληλεγγύης – που μπορεί να παρέχει μέχρι και ένα δις ευρώ ετησίως εφόσον πληρούνται οι όροι χορήγησης χρηματοδοτικής βοήθειας – κινητοποιείται μόνο ύστερα από αίτηση των εθνικών αρχών του κράτους που έχει πληγεί. Οι αιτήσεις πρέπει να υποβληθούν στην Επιτροπή εντός 10 εβδομάδων (άφρονος χρόνος) από την ημερομηνία κατά την οποία συνέβη η πρώτη καταστροφή, άρα η σχετική προθεσμία λήγει στο τέλος Οκτωβρίου.

Ιστορική αναδρομή στην προστασία της φύσης στην Ελλάδα

Μέρος Α': ως το 1974

του Γιώργου Σφήκα

Η ιδέα της προστασίας της φύσης και της ορθότητας προστατευόμενων φυσικών περιοχών με τη λήψη των ανάλογων μέτρων προστασίας, έτσι όπως την αντιλαμβανόμαστε σήμερα, γεννήθηκε το 19ο αιώνα, στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Αυτό συνέβη, κυρίως, γιατί η καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος στις ΗΠΑ είχε λάβει εκείνα τα χρόνια διαστάσεις πραγματικής λαίλαπας. Μετανάστες από πολλές χώρες, κυρίως ευρωπαϊκές, έφταναν εκεί κατά κύματα, αναζητώντας εργασία και προκοπή. Οι σιδηροδρομικές γραμμές επεκτείνονταν συνεχώς προς νέες, παρθένες μέχρι τότε, φυσικές περιοχές όπου, μετά την κατασκευή του απαραίτητου σιδηροδρομικού σταθμού, ακολουθούσε η αποψίλωση των γύρω δασών, το χτίσιμο ολόκληρων πόλεων με χρήση της άφθονης και φτηνής ξυλείας και, στη συνέχεια, η μετατροπή της γης σε χωράφια και βοσκοτόπια.

Το επόμενο βήμα ήταν ο αποδεκατισμός της αυτόχθονης πανίδας, καθώς το κυνήγι ήταν ανε-

ξέλεγκτο. Αναφέρω δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα, για να γίνει αντιληπτό το μέγεθος της καταστροφής. Το πρώτο είναι η περίπτωση του μεταναστευτικού περιστεριού (*Ectopistes migratorius*). Τα τεράστια κοπάδια του, όταν μετανάστευαν, σχημάτιζαν στον ουρανό ένα νέφος που, όπως λεγόταν, έκρυβε τον ήλιο για ολόκληρες μέρες. Αυτό το τόσο πολυπληθές είδος κατάφεραν να εξαφανίσουν οι πιονιέροι μέσα σε λιγότερα από πενήντα χρόνια και σήμερα σώζεται μόνο μία εικόνα, ζωγραφισμένη από τον περίφημο Audubon, που παριστάνει ένα ζευγάρι τέτοιων περιστεριών.

Ανάλογη είναι και η περίπτωση του αμερικανικού βίσωνα (*Bison bison*). Καθώς το τρένο έφθανε σε περιοχές όπου έβοσκαν τα τεράστια κοπάδια των βισόνων, οι κυνηγοί άρχιζαν να τους σκοτώνουν μαζικά, συχνά χωρίς καν να χρησιμοποιούν το κρέας τους, αλλά παίρνοντας μόνο τη γλώσσα τους. Έτσι ήλθε μια μέρα που το είδος κινδύνευσε με ολοκληρωτική εξαφάνιση και η κυβέρνηση αναγκάστηκε να λάβει μέτρα για την προστασία του, μόλις την τελευταία στιγμή.

Το 1872 ιδρύεται από τον πρόεδρο Ουδυσέα

Ανατολή στον Όλυμπο

Φωτ. Ν. Πέτρου

Μεταναστευτικά περιστερία, λιθογραφία του John James Audubon

Γκραντ το πρώτο Εθνικό Πάρκο των ΗΠΑ, στο Yellowstone, με στόχο την προστασία της φύσης και του τοπίου προς όφελος του λαού, όπως αναφέρει το σχετικό προεδρικό διάταγμα.

Στην Ευρώπη, παρά τη βιομηχανική επανάσταση, η φύση δεν είχε ακόμη απειληθεί σε μεγάλο βαθμό σε καμιά χώρα και, σε πολλές περιοχές, τεράστιες φυσικές εκτάσεις παρέμεναν ακόμη παρθένες και άθικτες. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο χρειάστηκε να περάσει σχεδόν μισός αιώνας, μέχρι να ιδρυθεί στο Αμπίσκο της Σουηδίας το πρώτο Ευρωπαϊκό εθνικό πάρκο, το 1909.

Στη Βαλκανική χερσόνησο η ιδέα της προστασίας της φύσης άρχισε να γεννιέται στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Το 1899 γίνεται στην Ελλάδα η πρώτη προσπάθεια για τη δημιουργία ενός μη κρατικού φορέα για την προστασία των δασών, με την ίδρυση της Φιλοδασικής Ένωσης Αθηνών από τον δασολόγο Κωνσταντίνο Σάμιο (ή Κεφαλληνό, όπως ήταν το παρατσούκλι του), ο οποίος ήταν τμηματάρχης του Υπουργείου Οικονομικών, καθώς τότε δεν υπήρχε ακόμη Δασική Υπηρεσία. Τιμής ένεκεν, πρόεδρος της ΦΕΑ εκλέχτηκε η πριγκίπισσα

Από αριστερά προς τα δεξιά: Νάσος Τζάρτζανος, Μάρω Μρούσαλη, Βασίλης Λεοντόπουλος, Βύρων Αντίπας, Ελισαβετ Ψαθίδου, και Πέτρος Μπρούσαλης (δεκαετία του '50)

και μετέπειτα βασίλισσα Σοφία. Στόχος της ΦΕΑ δεν ήταν η συνολική προστασία της φύσης αλλά η αναδάσωση κάποιων περιοχών και κυρίως των λόφων που περιέβαλαν την, τότε μικρότατη, πόλη των Αθηνών, οι οποίοι ήταν θεόγυμνοι και χρησίμευαν ως βοσκοτόποι.

Πάντως στα Βαλκάνια υπήρξε, γενικά, μια σχετική καθυστέρηση στο ζήτημα της προστασίας της φύσης, κυρίως λόγω των πολεμικών γεγονότων που ακολούθησαν. Ο Πρώτος Βαλκανικός πόλεμος (1912-13), μεταξύ των Ελλήνων, Σέρβων και

Βύρων Αντίπας και Thomas Schultze-Westrum κάπου στην Πρέσπα

Βουλγάρων από τη μια και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας από την άλλη, και ο Δεύτερος Βαλκανικός πόλεμος (1913) μεταξύ Σέρβων/Ελλήνων και Βουλγάρων δεν άφηναν και πολλά περιθώρια για ενασχόληση με τη φύση. Ακολούθησε και η εμπλοκή της Ελλάδας στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο, στο πλευρό των συμμάχων.

Το 1920, με τη συνθήκη των Σεβρών, οι σύμμαχοι παραχώρησαν στην Ελλάδα την Ανατολική Θράκη και την περιφέρεια της Σμύρνης, φθάνοντας τη χώρα μας στα μεγαλύτερα γεωγραφικά όριά της. Η ηττημένη Βουλγαρία αναγκάζεται να περιορισθεί στα σημερινά της σύνορα, χάνοντας τη διέξοδό της προς το Αιγαίο. Ακολουθεί μία περίοδος σχετικής ηρεμίας στα Βαλκάνια και έτσι, το 1923, ο φυσιολάτρης βασιλιάς της Βουλγαρίας Μπόρις Γ΄, ιδρύει την πρώτη οργάνωση προστασίας της φύσης και κηρύσσει κάποιες φυσικές περιοχές ως προστατευόμενες.

Στο μεταξύ η κατάσταση στην Ελλάδα παραμένει ασταθής, καθώς ξεκινά η Μικρασιατική εκστρατεία, που οδηγεί στη γνωστή σε όλους μας καταστροφή. Το 1924 η Ελλάδα δεν έχει μόνο χάσει την Ανατολική Θράκη και την Ιωνία αλλά δέχεται και 1,5 εκατομμύριο πρόσφυγες.

Κάτω από αυτές τις τραγικές ιστορικές συνθήκες δεν υπήρχαν, φυσικά, οι κατάλληλες συνθήκες για φυσιολατρία και προστασία της φύσης. Παρ' όλα αυτά, μετά το 1925, αρχίζουν να εμφανίζονται δειλά τα πρώτα ορειβατικά σωματεία.

Το 1936, μετά από μία περίοδο με πολιτικές αναταράξεις, ο βασιλιάς Γεώργιος κηρύσσει δικτατορία και αναθέτει την κυβέρνηση στον Ιωάννη Μεταξά. Από το 1936 ως το 1940, στη διάρκεια μιας τετραετίας, το καθεστώς Μεταξά, θέλοντας να δείξει το θαυμασμό του για την αρχαία Ελλάδα, καλλιεργεί, εκτός των άλλων, τον αθλητισμό και τη φυσιολατρία. Οργανώνει τη Δασική Υπηρεσία βάζοντας επικεφαλής τον περίφημο δασολόγο Κοντό, ευνοεί τις προσπάθειες για αναδασώσεις, θέτει τη γίδα σε διωγμό και κάνει την πρώτη απογραφή των Ελληνικών δασών

(1940). Η ώρα για την ίδρυση των πρώτων Εθνικών Δρυμών στην Ελλάδα είχε φτάσει. Επιλέγονται δύο βουνά με παγκόσμια προβολή, συνδεδεμένα με τη μυθολογία των αρχαίων Ελλήνων και κηρύσσονται οι δύο πρώτοι Εθνικοί Δρυμοί της χώρας μας, στον Όλυμπο και στον Παρνασσό, που όμως δεν περιλαμβάνουν ολόκληρους τους ορεινούς αυτούς όγκους αλλά περίπου το ένα τρίτο τους.

Ακολουθεί ο ελληνοϊταλικός πόλεμος, η τριπλή γερμανο-ιταλο-βουλγαρική κατοχή και ο εμφύλιος που λήγει το 1949. Από το 1950 η χώρα μας μπαίνει σε μια περίοδο σχετικής ησυχίας και ανασυγκρότησης. Το 1951, ιδρύεται η Ελληνική Εταιρεία Προστασίας της Φύσεως, από 50 εκλεκτά μέλη της τότε Αθηναϊκής κοινωνίας.

Πρώτος Γενικός Γραμματέας και ψυχή της όλης προσπάθειας ο περίφημος Ιάκωβος Σαντοριναίος, ο οποίος λίγο αργότερα φεύγει για το εξωτερικό. Τότε αναλαμβάνει Γενικός γραμματέας ο Βύρωνας Αντίπας που έμεινε στη θέση αυτή μέχρι και το 1989.

Ο Βύρωνας Αντίπας, μη βρίσκοντας την αναμενόμενη ανταπόκριση από τις κρατικές υπηρεσίες της χώρας μας στρέφεται γρήγορα προς τις Ευρωπαϊκές χώρες και αποκτά στενές σχέσεις με ειδικούς, ιδίως στον τομέα της ορνιθοπανίδας, που έρχονται στην Ελλάδα για να μελετήσουν την τότε σχεδόν παρθένα ελληνική φύση. Αναπτύσσει μάλιστα ιδιαίτερα φιλικούς δεσμούς με το Παγκόσμιο Ταμείο για τη Φύση (WWF) και τον ιδρυτή του Λ. Χόφμαν και η ΕΕΠΦ εκπροσωπεί για κάποια χρόνια το WWF στην Ελλάδα. Παράλληλα η ΕΕΠΦ

Αντιπρόσωποι 23 χωρών και 8 διεθνών οργανισμών στη σύσκεψη του Ramsar, στο Ιράν (1971)

Καλύβες ψαράδων στον Έβρο (φωτογραφία του Βύρωνα Αντίπα που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό μας το 1976)

Το φαράγγι της Σαμαριάς

Φωτ. Ν. Πέτρου

Φωτ. Ν. Πέτρου

γίνεται από τα πρώτα μέλη της Διεθνούς Ένωσης για την Προστασία της Φύσης (IUCN) που ιδρύθηκε το 1948.

Το 1961, με προσπάθειες και εισήγηση της ΕΕΠΦ, ιδρύεται στην Πάρνηθα ο τρίτος Εθνικός Δρυμός της χώρας μας, το 1962 ιδρύεται ο Εθνικός Δρυμός Αίνου και την ίδια χρονιά ο Εθνικός Δρυμός Σαμαριάς. Στην προσπάθεια για την ίδρυση του τελευταίου είχε πρωτοστατήσει η ΕΕΠΦ, με παραστάσεις στο Υπουργείο Γεωργίας, δημοσιεύματα και κινητοποίηση διεθνών παραγόντων.

Ακολούθως, το 1964, ιδρύεται στην Κηφισιά της Αττικής το Βοτανικό Μουσείο Γουλανδρή, το οποίο αργότερα μετονομάζεται σε Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας. Ανοίγει όμως τις πύλες του στο κοινό αρκετά χρόνια αργότερα, γιατί έπρεπε πρώτα να οργανωθεί η παρουσίαση των εκθεμάτων και των συλλογών του.

Ακολουθεί, το 1966, η ίδρυση του Εθνικού Δρυμού Πίνδου (Βάλλια Κάλντα) και του Εθνικού Δρυμού Οίτης. Η δικτατορία που ακολουθεί, μέσα σε όλα τα δεινά που έφερε στη χώρα, προβαίνει και σε κάποιες θετικές ενέργειες για το φυσικό περιβάλλον, όπως είχε γίνει και με τον Ιωάννη Μεταξά. Το ίδιο όμως διάστημα, κορυφώνεται η άναρ-

Παρθένο δάσος Ζαγκραντένιας

χη οικοδομική ανάπτυξη της Αθήνας και πολλών άλλων πόλεων, ενώ δημιουργούνται πολυάριθμοι οικοδομικοί συνεταιρισμοί που επιβουλεύονται τις δασικές εκτάσεις της Αττικής και όχι μόνον. Παράλληλα, πολλοί παραδοσιακοί και άλλοι αξιόλογοι οικισμοί και μνημεία της χώρας υφίστανται σοβαρή και μη αντιστρεπτή υποβάθμιση.

Λίγο αργότερα, ύστερα από επίμονες παραστάσεις του Βύρωνα Αντύπα στο Υπουργείο Γεωργίας, η Ελλάδα αποφασίζει να συμμετάσχει στη Διεθνή Διάσκεψη του Ραμσάρ της Περσίας, για την προστασία των υγροτόπων. Με υπογραφή του Β. Αντύπα η χώρα μας συμβάλλεται, στις 2 Φεβρουαρίου 1971, στη γνωστή «Σύμβαση Ραμσάρ» που τέθηκε σε ισχύ το Δεκέμβριο του 1975. Ένδεκα ελληνικοί υγρότοποι κηρύσσονται ως Υγρότοποι Διεθνούς Σημασίας, ύστερα από μελέτες και εισηγήσεις της ΕΕΠΦ.

Τέλος, το 1973 ιδρύεται ο Εθνικός Δρυμός Βίκου-Αώου και το 1974 ιδρύονται οι Εθνικοί Δρυμοί Πρεσπών και Σουνίου. Το 1973 ανακηρύσσεται επίσης Μνημείο της Φύσης το Παρθένο δάσος της Ζαγκραντένιας, στη Ροδόπη, και την ίδια χρονιά προστατεύεται το τελευταίο εναπομείναν υπόλειμμα παραποτάμιου δάσους στο Δέλτα του Νέστου. ■

Λίμνη Torneträsk στο Αμπίσκο της Σουηδίας

Φωτ. Ν. Πέτρου

Παξοί

Οι σμαραγδόπετρες του Ιονίου

Κείμενο και φωτογραφίες του Κώστα Βιδάκη

Οι Παξοί, ή πιο σωστά τα νησιά των Παξών, είναι ένα σύμπλεγμα μικρών ασβεστολιθικών νησιών και νησίδων του Ιονίου που βρίσκονται σε απόσταση αναπνοής από τις νότιες ακτές της Κέρκυρας. Οι Παξοί, όπως και όλα τα Ιόνια νησιά, χαρακτηρίζονται από τη πυκνή τους βλάστηση και φημίζονται για τους μεγάλους ελαιώνες τους. Η καλλιέργεια της ελιάς εντατικοποιήθηκε κατά την περίοδο της Ενετικής κυριαρχίας και μέχρι σήμερα αποτελεί το βασικό αγροτικό προϊόν του νησιού. Εξίσου γνωστοί είναι και οι αμπελώνες που παράγουν το περίφημο μαύρο κρασί στους Αντίπαξους.

Μέχρι το 1974, οπότε και άρχισε η μελέτη της χλωρίδας του νησιού, καμία λεπτομερειακή βοτανική έρευνα δεν είχε πραγματοποιηθεί εκεί. Σήμερα έχουν καταγραφεί περίπου 450 είδη και υποείδη, εκ των οποίων δύο τοπικά ενδημικά. Πρόκειται για την *Centaurea raxorum*, το οποίο περιγράφηκε το 1976, και το *Limnium antiraxorum*, που περιγράφηκε το 1984. Και τα δύο είδη αναπτύσσονται σε σχισμές ασβεστολιθικών βράχων κοντά στη θάλασσα στις ακτές των Παξών και των Αντίπαξων.

Ο καλύτερος τρόπος για να προσεγγίσουμε τα μυστικά της φύσης του νησιού και να μνηστούμε σ' αυτά είναι να ακολουθήσουμε φυσιολατρικές διαδρομές. Η κλίμακα του νησιού και οι λεπτομέρειες που συνθέτουν το τοπίο του προσφέρονται για ένα τέτοιο ήπιο τρόπο προσέγγισης. Άλλωστε το ανάγλυφό του είναι χαμηλό και η πεζοπορία ενδείκνυται για όλες τις ηλικίες.

Στο νησί, ιδιαίτερα στις μεσημβρινές ακτές του, είναι έντονη η παρουσία των δέντρων χαρουπιάς (*Ceratonia siliqua*), που είναι διάσπαρτα ανάμεσα σε πυκνές συστάδες σχίνων (*Pistacia lentiscus*), ελιές (*Olea europaea*), ασπάλαθους (*Calicotome villosa*), σπάρτα (*Spartium junceum*), μυρτιές (*Myrtus communis*) και πουρνάρια (*Quercus coccifera*).

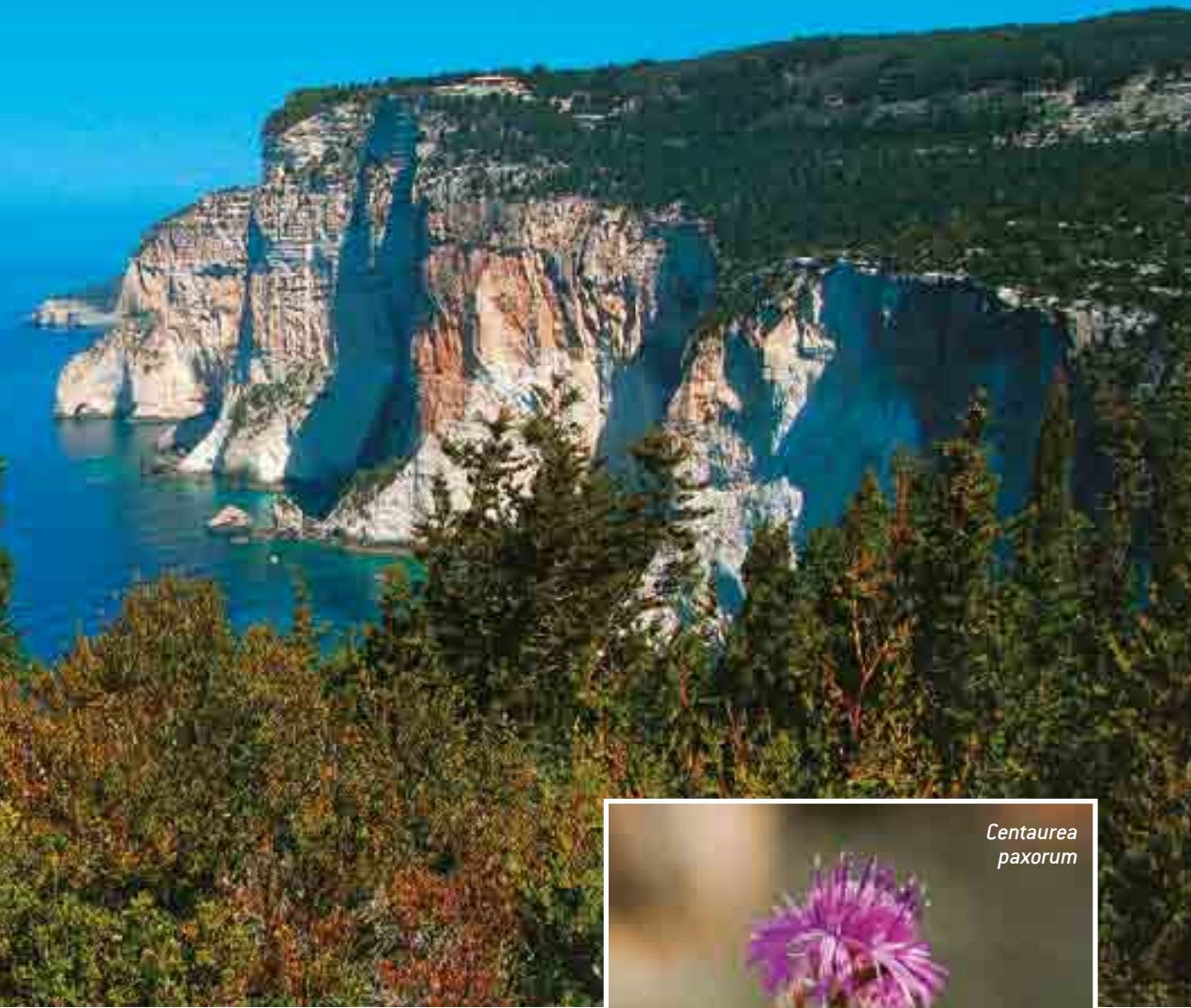
Στις ανατολικές ακτές του νησιού θα συναντήσουμε φυτοκοινωνίες πουρνარიού, οι οποίες εμφανίζονται σε μείξη με το φιλλύκι (*Phillyrea latifolia*), το κιτρινόξυλο (*Rhamnus alaternus*), τον ασπάλα-

θο, την αγριοτριανταφυλλιά (*Rosa sempervirens*), τη μυρτιά, κ.ά.

Εξαιτίας ανθρώπινων δραστηριοτήτων (πυρκαγιές, αντικατάσταση με ελαιώνες και αμπελώνες) οι παραπάνω φυτοκοινωνίες έχουν υποβαθμιστεί και παρατηρείται υποκατάστασή τους από φρύγανα με κυρίαρχα είδη την ασφάκα (*Phlomis fruticosa*), τη λαδανιά (*Cistus salvifolius* και *C. incanus*), το τεύκριο (*Teucrium polium*), τις μικρομέριες (*Micromeria juliana* και *M. graeca*), το σπαράγγι (*Asparagus acutifolius*), τη θρούμπα (*Coridothymum capitatus*) κ.ά. Οι θαμνώνες δεν είναι συνηρηφείς* με αποτέλεσμα να υπάρχουν διάκενα, μέσα στα οποία εμφανίζονται αγρωστώ-

Ο επιβλητικός γκρεμός του Ερημίτη
στη δυτική πλευρά του νησιού.

*Centaurea
paxorum*

δη και άλλα ποώδη φυτά.

Μια άλλη ενδιαφέρουσα φυτοκοινωνία, που συναντούμε κυρίως στα βόρεια του νησιού κοντά στο χωριό Λάκκα, είναι αυτή της φοινικικής αρκεύθου (*Juniperus phoenicea*). Φυσιογνωμικά εμφανίζεται με πυκνές θαμνώδεις μορφές, οι οποίες φτάνουν μέχρι τα 5 μέτρα ύψος. Μαζί τους εμφανίζονται ξυλώδη φυτά, όπως ο σχίνος, το αλογοθύμαρο (*Anthyllis hermanniae*), το φιλλύκι, το κιτρινόξυλο κ.ά. Κατεβαίνοντας προς τη θά-

* Συνηρεφείς είναι οι θαμνώνες που παρουσιάζουν κάλυψη εδάφους μεγαλύτερη από 80%.

Το τοπίο από τη θέση Όστριες

λασσα αυτά τα είδη παραχωρούν τη θέση τους στα χαμορρείκια (*Erica manipuliflora*), το θρούμπι, το αγιόκλημα (*Lonicera implexa*), τη μυρτιά, τον αρκουδόβατο (*Smilax aspera*), το σενέκιο (*Senecio bicolor*) και σε πώδη φυτά, όπως τα *Daucus carota*, *Lotus cytisoides*, *Centaureum erythraea*, *Pulicaria odora*, *Plantago lanceolata* κ.ά.

Αν και το νησί δέχεται πολλές βροχές (το ετήσιο ύψος των βροχοπτώσεων κυμαίνεται μεταξύ

960-1.200 mm), εντούτοις το ασβεστολιθικό του υπόστρωμα δεν επιτρέπει την κατακράτηση των υδάτων. Οι κάτοικοι του νησιού απαντούν στην έλλειψη της αφθονίας με τη φιλοσοφία της οικονομίας. Συνετοί και συνεπείς στις επιλογές τους διαιωνίζουν μικρά μυστικά από το παρελθόν της αγροτικής τους ζωής δημιουργώντας μικρές σε έκταση καλλιέργειες, συλλέγοντας κάθε διαθέσιμη σταγόνα βροχής, επιλέγοντας λιτοδίαιτα είδη για

καλλιέργεια κ.ά. Χαρακτηριστικές είναι οι πελεκητές στέρνες που σμίλεψαν οι Παξινοί σε βράχους, από τις οποίες τροφοδοτούσαν πηγάδια που κατασκεύαζαν για να αποθηκεύουν το νερό.

Οι ελαιώνες καταλαμβάνουν το κεντρικό μέρος του νησιού. Περιτριγυρισμένοι από ξερολιθιές δημιουργούν σαφή μονοπά-

Τον γαλακίτη (*Galactites tomentosa*), γνωστό και με το κοινό όνομα ασπράγκαθο, τον συναντούμε κοντά στο Γάιο και στο Μαγγονήσι.

Τοπίο από το βορειοδυτικό τμήμα του νησιού. Σε τέτοια απότομα βράχια έχουν προσαρμοστεί τα ενδημικά είδη *Limonium antipaxorum* και *Centaurea paxorum*.

τια, ήπιων κλίσεων, που επιτρέπουν την κίνηση ανάμεσά τους. Στοιχεία της παλιάς αγροτικής οικονομίας συντροφεύουν τον περιηγητή σε κάθε βήμα του. Ερειπωμένοι ανεμόμυλοι, μισογκρεμισμένα λιοτρίβια, αυλόπορτες, φιλοξενούν πλέον μια μεγάλη ποικιλία ποωδών φυτών που συναγωνίζονται μεταξύ τους για την κατάκτηση κάθε διαθέσιμου χώρου, στολίζοντας με το χρώμα τους το τοπίο.

Σε ελάχιστες θέσεις παλαιών ελαιώνων εισχώρησε σταδιακά φυσική βλάστηση, κυρίως φρυγάνων και θαμνώνων, ενώ σε υγρά και σκιερά μέρη των ελαιώνων αναπτύσσεται μια χαρακτηριστική χλωρίδα από ποώδη φυτά, η οποία έχει υποβαθμιστεί από την έντονη βόσκηση, όπως μαρτυρεί η παρουσία των ειδών *Asphodelus aestivus* και *Marrubium vulgare*. Σε τέτοιες θέσεις απαντούν διάφορα είδη των γενών *Trifolium*, *Allium*, *Ranunculus*, *Ceranium*, *Torŷylium* και είδη όπως τα *Scandix pecten-veneris*, *Crepis neglecta*, *Hyoseris radiata*, *Hymenocarpus cirminatus*, *Hypochoeris achyrophorus*, *Asplenium ceterach*, *Parietaria officinalis*, *P. diffusa*, *Umbilicus chloranthus* κ.ά.

Απέναντι από τον γραφικό Γάιο, την πρωτεύουσα και κεντρικό λιμάνι του νησιού, βρίσκεται το μικρό νησί του Αγίου Νικολάου. Στο νησί αυτό υπάρχει ένα σχετικά πυκνό μικρό πευκόδαοσ χαλεπίου πεύκης (*Pinus halepensis*). Από άλλα μεσογειακά κωνοφόρα στο νησί συναντούμε συχνά και συστάδες κυπαρισσιού (*Cupressus sempervirens*).

Limonium antipaxorum

Τα δάση χνοώδους δρυός (*Quercus pubescens*) έχουν χάσει πλόγω ανθρωπογενών επεμβάσεων την αρχική τους σύνθεση. Τα δέντρα που έχουν απομείνει είναι γενικά μεγάλης ηλικίας και βρίσκονται σε λίγες διάσπαρτες θέσεις στο νησί.

◀ *Acanthus spinosus*. Στη γνωστή με τα ονόματα απερουνία ή απρινιά πιθανώς να αναφέρεται η Άκανθα κέάνωνος του θεόφραστου και η Άκανθος η αγρία του Διοσκουρίδη. Λέγεται ότι οι φυλλοειδείς διακοσμήσεις στα κιονόκρανα κορινθιακού ρυθμού τις οποίες φιλοτέχνησε ο γλύπτης Καλλίμαχος (430 π.Χ.) αναπαριστούν φύλλα ακάνθου.

Bellardia trixago. Αν και είναι από τα κοινά είδη της χώρας μας, τα άνθη του φυτού έχουν μια συμμετρία που κάθε φορά με αφήνει έκπληκτο.

Η αειθαλής αγριοτριανταφυλλιά του νησιού (*Rosa sempervirens*).

Το μοσχόχορτο ή χαμαιδρού ▶
(*Teucrium flavum*)
από τα συνηθισμένα αρωματικά
φυτά του νησιού.

Σίγουρα θα εκπληγούμε εάν τρίψουμε τα φύλλα
της πουτόριας (*Putoria calabrica*).
Η έντονη δυσσομία τους, που παραπέμπει σε σάπια
λάχανα, είναι γνωστή από παλιά.

Ο πισός της αρχαιότητας (*Pisum sativum*), από τα πιο θεαματικά ψυχανθή την περίοδο της ανθοφορίας του, στολίζει τις άκρες των δρόμων με μοναδικό τρόπο. Τα ψυχανθή αποτελούν περίπου το 15% της χλωρίδας του νησιού.

◀ Γύρω από το ναό της Υπαπαντής, λόγω υγρασίας, παρατηρούνται πτεριδόφυτα και άλλα απαιτητικά σε υγρασία φυτά.

Τα κυπαρίσσια αυτά, που θεωρούνται υπολείμματα ενός παλαιότερου δάσους κυπαρισσιών, βρίσκονται σε όλη την έκταση του νησιού και ιδιαίτερα στη δυτική μεριά του χωριού Λάκκα μέχρι το Μογγονήσι. Στον υπόροφό τους εμφανίζονται κυρίως χαμηλού ύψους φυτά, όπως η λαδανιά, ο σχίνος, η μικρομέρια, ο ελελίσφακος, το τεύκριο, το θρούμπι, το στάχυ (*Stachys germanica*), αλλά και ψηλότεροι θάμνοι αστάλαθου, πουρναριού και κιτρινόξυλου.

Τέλος στις ακτές, των οποίων το υπόστρωμα αποτελείται από ασβεστολιθικούς βράχους, και πάνω από αυτές ή μέσα σε ρωγμές και κοιλάττες των βράχων, εκτός από τα τοπικά ενδημικά του νησιού, αναπτύσσονται και είδη όπως τα: κρίταμο (*Crithmum maritimum*), *Silene sedoides*, *Reichardia picroides*, *Malcolmia maritima*. Καθώς απομακρυνόμαστε από την ακτή παρατηρούνται μικροί έρποντες θάμνοι της κάππαρης (*Capparis spinosa*), του πορδόχορτου, του σπάρτου, του σχίνου και των *Coronilla valentina*, *Brassica cretica*, *Centranthus ruber*, *Euphorbia dendroides*, *Spartium junceum*, *Ephedra campylopora* κ.λπ. Τέλος, πάνω στους βράχους βρίσκονται χαμηλοί θάμνοι και ποώδη φυτά όπως *Daucus carota*, *Scaligeria pariformis*, *Brachyrodium retusum*, *Asplenium onopteris*, *Asplenium ceterach*, *Parietaria officinalis*, *Senecio bicolor* κ.ά.

Στο λιμάνι της Λάκκας και στις ανατολικές ακτές υπάρχουν κάποιες μικρές σε έκταση παραλίες όπου συναντούμε ψαμμόφιλη βλάστηση με είδη όπως τα *Cakile maritima*, *Eryngium maritimum*, *Juncus maritimus*, *Glaucium flavum* κ.ά.

Οι Παξοί είναι ένας πράσινος παράδεισος. Ένα νησί «κοσμοπολίτικο, που συνδυάζει τη γραφικότητα και την αρχοντιά». Ένα νησί που η επίσκεψή του είναι ανταποδοτική από πολλές απόψεις... ■

Οι Αντίπαξοι εκτός από τις διάφανες, πρασινογάλαζες αμμουδιές τους φημίζονται και για τα αμπέλια τους. Καλλιιεργώντας παραδοσιακές ποικιλίες (όπως το άσπρο κορίθι, το πετροκόριθι, η φειδιά) παράγουν σε μικρές ποσότητες μαύρο κρασί, ιδιαίτερο στη γεύση.

Το *Hyoseris radiata* είναι ένα σημαντικό από βιογεωγραφική σκοπιά είδος αφού έχει μια ιδιόμορφη γεωγραφική εξάπλωση στην Ελλάδα

Το θρούμπι (*Coridothymus capitatus*) είναι διάσπαρτο σε όλο το νησί.

Το Αττικόψαρο κι οι Αττικάνθρωποι

του Παναγιώτη Σ. Οικονομίδη*

Πάνε σχεδόν 20 χρόνια από τότε που για πρώτη φορά παρουσίασα από τις γραμμές αυτού του περιοδικού το μικρό ψαράκι του Μαραθώνα¹. Στο μεταξύ πήγαινα κάπου-κάπου εκεί και κάθε φορά διαπίστωνα αλλαγές στο υπέροχο Αττικό Τοπίο και το χαλασμό από την οικιστική επέκταση κι από τη ραγδαία υποχώρηση των φυσικών υδάτων, που μαζί τους, σιγά-σιγά, χανόταν και το ψαράκι μας. Την τελευταία φορά ήταν τον Οκτώβρη του 2004, ύστερα από πρόσκληση της Νομαρχίας της Ανατολικής Αττικής, και στην πηγή-ρυάκι της Βραυρώνας δεν το βρήκαμε. Ούτε στην πηγή Κάτω Σούλι όπου, με βάση δείγματα από εκεί (type locality), ο Ιταλός Vinciguerra το περιέγραψε για πρώτη φορά. Παντού παρατηρήθηκε υποχώρηση και ρύπανση των φυσικών υδάτων κι επικράτηση ενός εισβολικού ξενικού είδους, του Κουνουποφάγου (*Gambusia holbrooki*) – επιβάλλεται να μιλήσουμε κάποια στιγμή για το θετικό και τον αρνητικό του ρόλο.

Στο μεταξύ επέλεξα να ονομάσω το ψαράκι μας «Αττικόψαρο» –όχι μόνο γιατί είχε επισημανθεί σχεδόν παντού στην ανατολική Αττική κι αλλού βορειότερα– αλλά ακόμα και μέσα στο ευρύτερο πολεοδομικό συγκρότημα της Αθήνας και συγκεκριμένα στα βόρεια προάστια, στο ρέμα της Χελιδονούς (σύστημα Κηφισού)². Θέλησα έτσι να δείξω ότι όντως είναι το αρχαιότερο MONIMO σπονδυλόζωο της Αττικής, επειδή την κατοικεί εδώ κι εκατομμύρια χρόνια τουλάχιστον από το Πλειόκαινο (5,3 εκατ. χρόνια πριν από σήμερα), δηλαδή πολύ πριν την εποικίσουν τόσα και τόσα άλλα ζώα, ακόμα κι οι σύγχρονοι... Αττικάνθρωποι – με ήπιο τρόπο οι παλιοί κι έντονα και μαζικά οι νεότεροι... Παρακολουθώντας τακτικά τα δημοσιεύματα για τα υδάτινα συστήματα των Αθηνών³ αλλά και βιβλία⁴, είπα μέσα μου «δεν μπορεί σ' αυτά τα νερά θα ζούσε οπωσδήποτε κάποτε το ψαράκι μας – μπορεί να επιβιώνει ακόμα και τώρα κάπου. Ποιός, όμως, θα το ψάξει;»

Ο Decio Vinciguerra που το ονομάτισε πρώτος, είχε έλθει στην Ελλάδα τη δεύτερη δεκαετία του 1900 κι είχε περιοδεύσει ως εμπειρογνώμονας για τα αλιευτικά μας πράγματα, συλλέγοντας ταυτόχρονα και ψάρια. Το 1921 δημοσίευσε την περιγραφή του Αττικόψαρου, μαζί και της Διπαριάς της Βόλβης (*Alosa macedonica*) και του Θεσσολογωβιού (*Knipowitschia thessala*) σε μια εργασία του με τίτλο: Descrizione di tre nuove specie di pesci

delle acque dolci di Grecia⁵. Ονόμασε το Αττικόψαρο *Leucaspius marathonicus*, που μια μεταγενέστερη αναθεώρηση, το άλλαξε και το έκανε *Pseudophoxinus marathonicus*. Σήμερα, σε μια νέα εργασία, ο Ελβετός Maurice Kottelat κι ο Γερμανός Joerg Freyhof ταξινόμησαν το Αττικόψαρο και τα ξαδελφάκια του –άλλα είδη– που απαντούν στα μικρά υδάτινα συστήματα από τη Στυμφαλία, τον Ευρώτα και τους Μύλους της Αργολίδας ως και την Κέρκυρα, δηλαδή σε όλη σχεδόν τη δυτική Ελλάδα, αλλά και πιο πάνω ως την Αλβανία και το Μαυροβούνιο, σε ένα νέο γένος που του έδωσαν το μορφο όνομα *Pelagus*, δηλαδή Πελασγός⁶.

Προκαταρκτικά μπορούμε να πούμε ότι το Αττικόψαρο προτιμά κυρίως τις πηγές με καθαρό και μάλλον ψυχρό νερό και με υδροβία βλάστηση. Μπορεί, όμως, να βρεθεί και σε πιο μεγάλα λιμνοποτάμια συστήματα – ενδεχομένως αυτό να είναι μια καλή προσαρμογή για να αποφεύγει τη θήρευση από τα πουλιά. Είναι ψάρι της στήλης, όπου κι αναζητά την τροφή του (διάφορα μικρόφυτα και μικρόζωα), κι αποφεύγει τα ρυπασμένα νερά. Ωστόσο, δεν έχει μελετηθεί η βιολογία του και συνεπώς δεν υπάρχουν ακριβείς πληροφορίες γι' αυτή – όπως θα έπρεπε.

Όμως, εκεί που προσαρμοστικά γλίτωσε την εξωτερική θήρευση από τα πουλιά, αντιμετωπίζει σήμερα σοβαρό πρόβλημα μέσα στο νερό, δηλαδή τροφικό ανταγωνισμό και έντονη θήρευση –κυρίως των αβγών και των νεογνών του– καθώς και ισχυρή επιθετικότητα, με τραυματισμούς των ενηλικών, από τον ξενικό Κουνουποφάγο. Αυτό φαίνεται ότι είναι και ο βασικός λόγος που υποχωρεί και χάνεται από τα ενδαιτήματα του – μαζί, φυσικά, με την υδρομάστευση

Δείτε το άρθρο του 1990 του τεύχους 49 του περιοδικού μας στη διεύθυνση <http://www.eepf.gr/fysi126econo.html>

* Ο Παναγιώτης Σ. Οικονομίδης είναι ομότιμος καθηγητής του ΑΠΘ.
Email: psecn@bio.auth.gr

Το *Pelasgus marathonicus*. Μπορείτε να διακρίνετε ότι στο Αττικόψαρο το κεφάλι είναι κανονικό. Στον Κουνουποφάγο είναι πλατύ από πάνω (Φωτογραφία του Maurice Kottelat)

και τη ρύπανση. Η επέλαση του –πιο ευρυοίκου κι ανθεκτικού στα ρυπασμένα νερά– εισβολέα είναι συνεχής κι εξοντωτική και δεν μπορούμε να υπολογίσουμε με ακρίβεια σε πόσα χρόνια το Αττικόψαρο θα εκτοπιστεί πλήρως από παντού – πάντως όχι πολλά, αν κρίνουμε από το σημερινό ρυθμό επέκτασης και καταστροφής των ενδιαιτημάτων.

Στην πηγή της Βραυρώνας π.χ. έχει μάλλον χαθεί. Το ίδιο, απ' ό,τι φαίνεται, κι από το Κάτω Σούλι. Ωστόσο, μερικοί ρέκτες μαθητές μου με πληροφορούν ότι το έχουν παρατηρήσει στο έλος του Σχινιά και στην πηγή των Μακαρίων. Μακάρι! Να το σώσουμε τουλάχιστο εκεί.

Πώς; Έχω ένα σχέδιο στο μυαλό μου που βασίζεται στις, μικρές έστω, διαφορές σε οικολογικές απαιτήσεις των δυο ειδών που, όμως, χρειάζεται επιπλέον βαριά οχήματα άντλησης νερού τα οποία, φυσικά, κάποιος πρέπει να πληρώσει. Για τις οικολογικές διαφορές, πάντως, διευκρινίζω ότι σε ελώδεις περιοχές, με έντονες ετήσιες διακυμάνσεις της θερμοκρασίας, επικρατεί ο Κουνουποφάγος, ενώ στις πηγές, με το κρύο και καθαρό νερό, πλεονεκτεί το Αττικόψαρο. Σε αυτό το γεγονός, μάλλον, θα πρέπει να στηριχτεί το σχέδιο βραχυπρόθεσμα. Μακροπρόθεσμα, απαιτείται ακριβής έρευνα για να επιβεβαιώσει όλα αυτά, καθώς και άλλα πολλά, ώστε η προστασία να είναι αποτελεσματική και μόνιμη. Κι ευτυχώς, τώρα, είμαι σε θέση να διαβεβαιώσω, ότι εκεί κοντά υπάρχουν άνθρωποι κατάλληλοι να κάνουν σωστά αυτή τη δουλειά.

Να πω ότι είναι θέμα τιμής η προστασία του Πελασογού της Αττικής και επιβάλλεται έστω κι έρανος για να βρεθούν λίγα χρήματα να σωθεί;

Ορίστε το λέω...

Και μακάρι να γίνει κάτι, αν και δεν το πολυπιστεύω. Οι ωραίοι φίλοι

μας στην Αττική, ωστόσο, που φανατικά βάζουν κάτω από τη στοργική φροντίδα τους χελώνες, φώκιες, ελάφια και τόσα άλλα αδικημένα κι αναξιοπαθούντα πλάσματα, ας κάνουν κάτι και για το Αττικόψαρο – που τώρα με τις νέες καφάλες κινδυνεύει ακόμα περισσότερο από την αστάθεια (ξεραίλα ή πλημμύρες). Κι εγώ τους υπόσχομαι να επιστατήσω να γίνει ένα ωραίο ενυδρείο στον προθάλαμο της Νομαρχίας της Ανατολικής Αττικής, να έρχονται να το βλέπουν – κι αλλού, αν θέλουν. ■

- 1 Οικονομίδης Π. Σ., 1990. Το ψάρι του Μαραθώνα. *Η Φύσις*, No 49: 19-22.
- 2 Α. Stephanidis, 1971: Poissons d'eau douce du Péloponnèse. *Biologia Gallo-Hellenica* 3(2): 163-212.
- 3 π.χ. ΤΑ ΝΕΑ 23-06-2004, 27-05-2005, 04-07-2009, αφιέρωμα του ΓΕΩ της Ελευθεροτυπίας για τον Κηφισό.
- 4 π.χ. Γιάννης Σχίζας, 1996: Αττική, μια οικολογική περιήγηση στο παρελθόν και στο μέλλον, Ι. Λάμπρου, 1998: Ο υδάτινος πλούτος της Αττικής.
- 5 *Annali del Museo Civico di Storia naturale di Genova* 9: 322-331.
- 6 Μ. Kottelat & J. Freyhof 2007. *Pelasgus*, a new genus name for the Balkan species of *Pseudophoxinus* (Teleostei: Cyprinidae). *Ichthyol. Explor. Freshwaters*, 18: 103-108.

Μακαρία πηγή, Σχοινιάς

Η *Micromeria acropolitana* ανακαλύφθηκε ξανά στην Αθήνα

των Γρηγόρη Τσουνή, Λάμπρου Τσουνή και Kit Tan

Ο πρώτος που περιέγραψε το είδος και έδωσε το όνομα του σ' αυτό είναι ο Eugene von Halacsy (1842-1913) ένας Αυστριακός γιατρός και βοτανικός, Ουγγρικής καταγωγής. Πραγματοποίησε δύο ερευνητικές αποστολές στην Ελλάδα, το 1888 και το 1893, τα αποτελέσματα των οποίων δημοσιεύθηκαν, σε μία σειρά άρθρων, σε Αυστριακές κυρίως εφημερίδες. Η βοτανική εργασία του στην Ελλάδα συνοψίζεται στους τρεις τόμους της *Conspectus Florae Graecae* (1900-1904, με συμπληρωματικές εκδόσεις το 1908 και το 1912). Η εργασία του είναι προσεκτική και ακριβής και αποτελεί, ακόμη και σήμερα, σημαντική πηγή πληροφόρησης. Το ελληνικό φυτολόγιό του διατηρείται σε ξεχωριστή θέση στο Πανεπιστήμιο της Βιέννης και περιλαμβάνει τα δικά του δείγματα καθώς και δείγματα άλλων συλλεκτών.

Οι αρχικοί συλλέκτες του είδους, Rene Maire και Marcel Petitmengin, ήταν Γάλλοι βοτανικοί και ερευνητές. Συνέλεξαν φυτά στην Πελοπόννησο και τη Στερεά Ελλάδα, το 1904 και το 1906. Κα-

τά τη διάρκεια επισκέψεώς τους στην Ακρόπολη, τον Αύγουστο του 1906, ανακάλυψαν το φυτό που αργότερα δημοσιεύθηκε από τον Halacsy με την ονομασία *Micromeria acropolitana*. Οι δημοσιεύσεις των Maire και Petitmengin, το 1907 και το 1908, περιέχουν περιγραφές με νέα taxa, πολλούς νέους συνδυασμούς και νέες καταγραφές, βασισμένες στα δείγματά τους, τα οποία διατηρούνται στο Πανεπιστήμιο του Μονπελιέ (MPU) και στο Πανεπιστήμιο της Νανσί, στη Γαλλία (NCY).

Εξαφανισμένη για έναν αιώνα; Από την αρχική συλλογή της το 1906, κανένας δεν είχε δει ποτέ ξανά τη *Micromeria acropolitana* στην Αθήνα, μέχρι το 2006. Η τοποθεσία όπου φύεται (*locus classicus*) είναι η Ακρόπολη, ένας αβεστολιθικός βράχος ύψους 156 μέτρων. Το μεγαλύτερο μήκος του είναι 300 μ. και το μέγιστο πλάτος του 150 μ. Ο βράχος είναι τραπεζοειδούς σχήματος και η επιφάνειά του σχετικά επίπεδη, με μία ελαφρά κλίση από τα ανατολικά προς τα δυτικά. Οι Έλληνες έχτιζαν συχνά τις πόλεις τους σε λόφους, προστατεύοντάς τες με δυνατά τείχη. Η Ακρόπολη ήταν το οχυρωμένο μέρος και το υψηλότερο σημείο της αρχαίας πόλης των Αθηνών. Οι πρώτοι κάτοικοι εγκαταστάθηκαν στην Ακρόπολη το 4000 π. Χ. και κατά τη Μυκηναϊκή περίοδο (1600-1100 π. Χ.) η Ακρόπο-

Kit Tan: Institute of Biology, University of Copenhagen, email: kitt@bio.ku.dk.

Γρηγόρης Τσουνής και Λάμπρος Τσουνής:
e-mail: greenapple@greenapple.gr

λη αποτελούσε το κέντρο της πολιτικής εξουσίας.

Οι αρχαιολογικοί χώροι είναι συχνά πλούσιοι σε σπάνια και ενδημικά φυτά. Η Ακρόπολη των Αθηνών προσέφερε καταφύγιο σε μικρά πολυετή φυτά της οικογένειας Labiatae για χιλιάδες χρόνια, πολύ πριν την απαρχή του Ελληνικού Πολιτισμού. Η μεγαλύτερη απειλή των φυτών αυτών είναι η ανθρώπινη παρέμβαση. Ο καθηγητής βοτανικής στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας Αρτέμης Γιαννίτσαρος έγραφε στην εργασία του «Η χλωρίδα των αρχαιολογικών χώρων της Ελλάδας» (1998): «Η Ακρόπολη πάντως φαίνεται να έχει στερηθεί ενός τουλάχιστον είδους της, του στενότοπου ενδημικού της, δηλαδή μοναδικού σε αυτή και μόνο. Πρόκειται για τη *Micromeria acropolitana* ή *Satureja acropolitana* (Halacsy), Greuter & Burdet, της οικογένειας των Labiatae, η οποία σήμερα πρέπει να θεωρείται εξαφανισθέν είδος από την Ελληνική, και γενικότερα την παγκόσμια χλωρίδα». Αυτή ήταν μία δραματική αναφορά, ανάλογες της οποίας έκαναν και οι Ζερβού & Γιαννίτσαρος (1995-1997) και Phitos στο Red Data Book της Ελλάδος (1995a). Ο Θεοφάνης Κωνσταντινίδης, βοτανικός σήμερα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, έγραφε στην «Καθημερινή» της 31ης Αυγούστου 2003: «Η μυστηριώδης *Micromeria acropolitana* (Μικρομέρια της Ακρόπολης), μικρό και ταπεινό πολυετές εί-

δος, φύτρωνε αποκλειστικά στο βράχο της Ακρόπολης, και το οποίο εδώ και έναν αιώνα, κανένας δεν έχει ξαναδεί ούτε στο βράχο της Ακρόπολης, ούτε κάπου αλλού».

Έτσι, παρά τις έρευνες για τη χλωρίδα της περιοχής από τους Paterson (1979), Σαρή (1994), Ζερβού & Γιαννίτσαρο (1995-1997) και άλλους ερευνητές, κανείς δε φαίνεται να είχε εντοπίσει και πάλι το φυτό. Ανακηρύχθηκε επίσημα προστατευόμενο είδος από την 30η Ιανουαρίου 1981 (Προεδρικό Διάταγμα 67 περί προστασίας της άγριας χλωρίδας και πανίδας).

Ο βιολόγος Γρηγόρης Τσουνής μελέτησε για πολλά χρόνια τη χλωρίδα και πανίδα στην περιοχή της Ακρόπολης των Αθηνών και το 2004 εξέδωσε το βιβλίο «Γύρω από την Ακρόπολη». Μαζί με τον γιο του Λάμπρο, άρχισαν να εξερευνούν τον αρχαιολογικό χώρο και την περιοχή γύρω απ' αυτόν (Λόφος Φιλοπάπου, Πνύκα, Λόφος των Νυμφών, Άρειος Πάγος, Πλάκα, Αρχαία Αγορά, Κεραμικός, Ναός του Ολυμπίου Διός, Ιλισός ποταμός κ.λπ.).

Το 2006 ανακάλυψαν έναν μικρό πληθυσμό φυτών που θεώρησαν ότι μπορεί να είναι η από καιρό εξαφανισμένη *Micromeria acropolitana*. Συνέχισαν να παρατηρούν τα φυτά καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Η εποχή της ανθοφορίας τους ήταν κυρίως το Μάιο και Ιούνιο. Πρόσεξαν ότι το φυ-

με την Δρα Kit Tan του Πανεπιστημίου της Κοπεγχάγης, διεθνώς γνωστή για την έρευνά της πάνω στην Ελληνική χλωρίδα.

Έτσι, της έστειλαν τρεις φωτογραφίες από το αρχείο τους. Ανταποκρίθηκε άμεσα και τους ζήτησε να της αποστείλουν δείγματα για περαιτέρω μελέτη, καθώς τίποτα δε μπορούσε να αναγνωριστεί με σιγουριά από τις φωτογραφίες. Της έστειλαν επτά δείγματα (όχι ολόκληρα φυτά αλλά μικρά μέρη απ αυτά). Η Δρ. Kit Tan τους απάντησε ότι έξι από αυτά ανήκουν στη *Micromeria juliana* (L.)

τό δεν το επισκέπτονταν μέλισσες, σφήκες ή πεταλούδες. Εντούτοις, παρατήρησαν ότι τα μυρμήγκια μετέφεραν στη φωλιά τους, ανάμεσα σε ρωγμές και σχισμές του βράχου, τους μικρούς μαύρους σπόρους του και πιθανότατα αυτός να είναι ο τρόπος με τον οποίο διασπείρεται.

Την άνοιξη του 2009 θεώρησαν ότι είχε έρθει η στιγμή να επιβεβαιώσουν την ταυτότητα του φυτού τους, να δουν αν όντως ήταν η *Micromeria acropolitana* Halacsy. Μία επίσκεψη στην ιστοσελίδα του Virtual Herbarium του Πανεπιστημίου της Βιέννης τους έπεισε ότι τα φυτά που παρατηρούσαν αυτά τα τρία χρόνια έμοιαζαν να είναι πανομοιότυπα με το δείγμα που υπάρχει εκεί. Εν τούτοις, επιθυμούσαν διακαώς μία πιο οριστική και χειροπιαστή ταυτοποίηση. Μετά από σύσταση του Γιώργου Σφήκα, αποφάσισαν να επικοινωνήσουν

Benth. ex Reichenb. όμως το έβδομο ήταν πολύ ενδιαφέρον φυτό και θα έπρεπε να περιμένουν μερικές μέρες καθώς ήθελε να το ερευνήσει περισσότερο. Σύντομα έλαβαν την επιβεβαίωση ότι το φυτό τους ήταν πράγματι το από χρόνια εξαφανισμένο ενδημικό του βράχου της Ακρόπολης. Μπορείτε να φανταστείτε την απίστευτη χαρά τους στο άκουσμα αυτού του καλού νέου.

Ο πληθυσμός τον οποίο παρακολουθούσαν παρέμεινε σταθερός όλα αυτά τα χρόνια, παρουσιάζοντας μία μικρή αύξηση το 2009, εξαιτίας των άφθονων και παρατεταμένων χειμερινών βροχοπτώσεων. Υπολογίζεται ότι υπάρχουν λιγότερα από 200 φυτά (στην Ακρόπολη) και βεβαίως η μεγαλύτερη απειλή τους είναι η ανθρώπινη δραστηριότητα, η συνεχής εκκρίωσή τους, καθώς και ο συνεχής καθαρισμός του αρχαιολογικού χώρου. Είναι εκπληκτικό το γεγονός ότι το φυτό υπάρχει εκεί πολύ πριν την εμφάνιση του Ελληνικού Πολιτισμού, πολύ περισσότερο από 5.000 χρόνια.

Συνεπώς, το ενδιαφέρον για την Ακρόπολη, αυτό το σπουδαίο ιστορικό μνημείο του Ελληνικού Πολιτισμού, πρέπει να ισορροπήσει με το ενδιαφέρον για το ένα και μοναδικό υπό εξαφάνιση ενδημικό είδος της, το οποίο θα πρέπει και αυτό να αντιμετωπιστεί ως μέρος της Ελληνικής φυσικής κληρονομιάς. ■

Κίνδυνος «μετα-πυρικής» υποβάθμισης στους υγροτόπους της ΒΑ Αττικής

κείμενο και φωτογραφίες
του Σταμάτη Ζόγκαρη*

Με αφορμή τη «μεγαπυρκαγιά» στη βορειο-ανατολική Αττική στα τέλη Αυγούστου 2009 θα προσπαθήσουμε να σκιαγραφήσουμε πιθανές επιπτώσεις και κινδύνους για τα νερά της περιοχής. Η συγκεκριμένη πυρκαγιά έκαψε έκταση 183.000 στρεμμάτων και προφανώς επιβαρύνει τα επιφανειακά και υπόγεια νερά, όμως σπάνια βλέπουμε αναφορές για τις επιπτώσεις στα υγροτοπικά οικοσυστήματα που υπάρχουν δίπλα στα καμένα. Πρόκειται για μια εκτεταμένη «υποβάθμιση» της περιοχής τροφοδοσίας των ρεμάτων και υγροτόπων και πρέπει να μας απασχολήσει η διατήρηση της βιοποικιλότητάς τους.

Ποιοι υγρότοποι;

Η περιοχή που κάηκε έχει αλλάξει πολύ τις τελευταίες δεκαετίες και σήμερα σχεδόν περικυκλώνεται από διάσπαρτους οικισμούς. Ορισμένα σημεία ήδη μοιάζουν σαν μια μεγάλη περιαισθητική επέκταση της Αθήνας. Προφανώς σε αυτό το τοπίο ό,τι φυσικό και «άγριο» έχει απομένει αποκτά ιδιαίτερη αξία αλλά είναι και εξαιρετικά ευάλωτο σε ανθρωπογενείς απειλές. Χαρακτηριστικοί πυρήνες άγριας ζωής είναι οι «μικροί υγρότοποι».

Ιδιαίτερα στις ξηροθερμικές κλιματικές περιοχές της νότιας Ελλάδας, αυτοί οι υδάτινοι σχηματισμοί λειτουργούν σαν οάσεις. Στην περιοχή που κάηκε υπάρχουν τέσσερις σημαντικοί υδάτινοι σχηματισμοί, που δυνητικά μπορούν να επηρεαστούν από αλλαγές που προκάλεσε η πυρκαγιά.

Υγρότοπος Σخينιά-Μαραθώνα

Διάσημος πλέον υγρότοπος όπου υπάρχει θεσμοθετημένη υποχρέωση αποκατάστασης (Κωπηλατοδρόμιο-Μεγάλο Έλος). Ο υγρότοπος σήμερα καλύπτει περίπου 7 χλμ² και τροφοδοτείται κυρίως από πηγαίες εκφορτίσεις, όπως από τη Μακαρία Πηγή (μεγάλη καρστική λιμνοπηγή) καθώς και από την απορροή της βροχής. Ως ένας από τους μεγαλύτερους υγρότοπους της νότιας Ελλάδας είναι βιοτικά πλούσιος: 235 καταγεγραμμένα είδη πουλιών, 320 είδη φυτών και εξαιρετικά ενδιαφέρουσα υδρόβια ζωή (ψάρια, ασπόνδυλα κ.ά.). Ιδιαίτερη σημασία έχουν οι οικότοποι στο παράλιο πευκοδάσος και η αβαθής θαλάσσια έκταση. Πρόσφατα έγινε και πρόταση ένταξης της περιοχής σε Ζώνη Ειδικής Προστασίας (ΖΕΠ) που περιλαμβάνει και μια μεγαλύτερη έκταση γύρω από το θεσμοθετημένο Εθνικό Πάρκο. Η πυρκαγιά έφθασε απίστευτα κοντά στο παράλιο πευκοδάσος, όμως δεν το άγγιξε. Έκαψε σχεδόν όλο το λοφώδες τοπίο γύρω από τη Μακαρία Πηγή καθώς και μια έκταση που προτείνεται να συμπεριληφθεί στη νέα ΖΕΠ.

* Ο Σταμάτης Ζόγκαρης είναι γεωγράφος-βιολόγος στο Ινστιτούτο Εσωτερικών Υδάτων, ΕΛΚΕΘΕ. Email: zogaris@ath.hcmr.gr

Φέτος τα πρωτοβρόχια άρχισαν πολύ νωρίς. Σε ορισμένα ρέματα είδαμε αυξημένες στερεοπαροχές, λιάσες και αποκαΐδια και τέφρα – δεν είδαμε πηλμύρες.

Λίμνη Μαραθώνα-Λεκάνη Οινόης

Ένα από τα ομορφότερα τοπία της Αττικής. Παρότι τυπικά δεν επιτρέπεται προσέγγιση στην ίδια τη λίμνη λόγω της σχέσης της με την ύδρευση των Αθηνών, γνωρίζουμε καλά ότι έχει εξαιρετικό οικολογικό ενδιαφέρον. Είναι παλιός ταμιευτήρας (του 1930) σε σχετικά χαμηλό υψόμετρο, με ομαλό δασικό ανάγλυφο και έτσι έχει αποκτήσει ιδιαίτερα πλούσια βιοποικιλότητα. Πολλές θέσεις στους μικρούς όρμους και στις εκβολές ρεμάτων φιλοξενούν σπάνια υδροτοπική βλάστηση, πολλά φωλεάζοντα πουλιά και άλλα τοπικά σπάνια είδη πανίδας (π.χ. βίδρα, πολλά ερπετά και αμφίβια). Ανάντη της λίμνης υπάρχουν μικρά ρέματα που διατηρούν νερό σχεδόν όλο το έτος και συντηρούν διάφορα είδη ψαριών που προέρχονται από την λίμνη. Μέσα στο φαράγγι της Οινόης, μόλις κατάντη του φράγματος, υπάρχει σημαντική πηγή διαρκούς ροής με εντυπωσιακή πανίδα ζωοβένθους και υγρόφιλη χλωρίδα. Εντυπωσιακές σε όλη την περιοχή της λίμνης και των μικρών παραποτάμων ήταν οι καταφύτες παρόχθιες ζώνες (υπήρχαν πλατανεώνες, συστάδες με ιτιές, ασημόλευκες, σφεντάμια και πολλά άλλα δέντρα). Αν και μεγάλο τμήμα της παρόχθιας ζώνης της λίμνης κάηκε, γλύτωσαν πολλοί διάσπαρτοι πράσινοι θύλακες.

Υγρότοπος Μπρέξιζα

Μικροσκοπικός και άγνωστος υγρότοπος στα σύνορα Ν. Μάκρης και Μαραθώνα, που περιλαμβάνει τμήματα της πρώην Αμερικανικής βάσης. Ο

υγρότοπος αποτελεί κομμάτι της αρχαίας λιμνοθάλασσας του Μαραθώνα όπως και ο Σχινιάς, και έχει αντίστοιχη γεωμορφολογική εξέλιξη. Διασχίζεται από τρία μικρά ρέματα-κανάλια, ένα από τα οποία δημιουργείται από λιμνοπηγή. Οι πρώτες καταγραφές της βιοποικιλότητας αυτού του μικρού υγροτόπου αναφέρουν περίπου 80 είδη πουλιών αλλά και ψάρια, αμφίβια, νεροχελώνες και πολλά ελόφιλα είδη ζωοβένθους (λιβελούλες, γαστερόποδα). Μεγάλο τμήμα της έκτασης πάνω από τη λιμνοπηγή δεν κάηκε (περιοχή Αγριλίκι), όμως δε γνωρίζουμε την υδρολογία της περιοχής και πιθανότητα να τροφοδοτείται από υδροφορέα που βρίσκεται στην ευρύτερη καμένη έκταση.

Μεγάλο Ρέμα Ραφήνας

Ένα από τα μεγαλύτερα ρέματα της Αττικής, τμήματα του οποίου ρέουν όλο το έτος (ειδικά κοντά στην εκβολή). Σημαντική όαση «γραμμικής μορφής» και τμήμα του μοναδικού παλαιοντολογικού γεωτόπου στο Πικέρι. Η ορνιθοπανίδα των εκβολών ξεπερνά τα 130 είδη και περιλαμβάνει εντυπωσιακή πανίδα ζωοβένθους, αμφιβίων, ψαριών (ακόμα και χελιών). Ιδιαίτερα η εκβολή του ρέματος, που βρίσκεται μόλις νότια του λιμανιού της Ραφήνας, προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες περιβαλλοντικής εκπαίδευσης μέσα στον αστικό ιστό. Πολλά τμήματα του ρέματος έχουν εγκιβωτιστεί και έχουν παράνομα αλλοιωθεί οι προστατευόμενες παρόχθιες ζώνες. Υπάρχει ήδη σχέδιο διευθέτησης του κάτω ρου για «αντιπλημμυρικούς» και άλλους λόγους. Μεγάλο μέρος της νότιας πλευράς της Πεντέλης κάηκε και αυτό πολύ πιθανόν θα επηρεάσει τις παροχές και στερεοπαροχές του ρέματος. Προφανώς, το χειρότερο πράγμα που μπορεί να κάνει η Πολιτεία εδώ είναι να ευθυγραμμίσει ή και να «σκεπάσει» το ρέμα. Είναι ώρα για επανασχεδιασμό των έργων και πρέπει να δοθούν «πράσινοι διάδρομοι» με διευρυμένη κοίτη στο Μεγάλο Ρέμα, για να μπορεί φυσικά να αντιμετωπίζει τα πλημμυρικά φαινόμενα.

Πιθανές επιπτώσεις

Ειδικοί επιστήμονες που ανταποκρίθηκαν στο ερώτημα για τις επιπτώσεις αμέσως μετά τη φωτιά ανέφεραν, μεταξύ άλλων, και τις ακόλουθες περιβαλλοντικές επιπτώσεις για τα νερά:

- Ρύπανση των επιφανειακών νερών και ιδιαίτερα της λίμνης του Μαραθώνα από την τέφρα.
- Αύξηση πλημμυρικών φαινομένων.
- υποβάθμιση εδαφών (μετατρέπονται σε «υδροφοβικά» δηλαδή δεν απορροφούν αλλά απωθούν τον νερό της βροχής).
- Μείωση εμπλουτισμού φυσικών υδροφορέων και πιθανή μείωση παροχών ή και ρύπανση πηγών νερών.

- Μικροκλιματικές αλλαγές (αύξηση θερμοκρασιών, πιθανώς λιγότερες βροχές, κίνδυνος αποξήρανσης υγροτόπων).
- Αύξηση αιωρούμενων σωματιδίων, κάποια είναι βλαβερά για τον άνθρωπο και τα υδάτινα συστήματα.

Υπάρχουν βέβαια και πιο μακροχρόνιες επιπτώσεις, που συχνά προκαλεί μόνο ο άνθρωπος. Μετά την πυρκαγιά συχνά αλλάζει και ο χαρακτήρας των χρήσεων γης, καθώς προβάλλονται δικαιολογίες για περισσότερα τεχνικά έργα, ειδικά σε σχέση με τον υποτιθέμενο «κίνδυνο» των πλημμυρών.

Οι μετα-πυρικές ανθρωπογενείς απειλές

Υπάρχουν σοβαροί λόγοι να ανησυχούμε μετά από μια πολύ μεγάλη πυρκαγιά διότι συχνά προωθούνται δαπανηρά και καταστροφικά έργα στο όνομα της «αντιπλημμυρικής προστασίας». Χαρακτηριστικά παραδείγματα τέτοιων καταστροφικών έργων καναλοποίησης και ευθυγράμμισης είδαμε μετά τις πυρκαγιές του 2007 στον Αλφειό και τον Ευρώτα. Ειδικά στον Αλφειό, κοντά στο ύψος της Ολυμπίας, παρατηρήθηκε σωρεία αυθαίρετων επεμβάσεων και το ποτάμι είχε μετατραπεί σε «βιομηχανική ζώνη» αμμοχαλικοληψίας στο όνομα υποτιθέμενων αντιπλημμυρικών έργων. Οι ποτάμιες εκσκαφές για τον «καθαρισμό» και η χαλικοληψία προκαλούν ταπείνωση της κοίτης με αρνητικές επιπτώσεις στην παρόχθια ζώνη και τους υδροφόρους ορίζοντες. Ειδικά τα έργα «καθαρισμού της κοίτης» και έργα οδοποιίας μέσα στα καμένα συχνά προκαλούν έντονη διάβρωση και υποβάθμιση των εδαφών και των ευαίσθητων παρόχθιων ζωνών. Τέτοιες προτάσεις για «έργα» μετά τις πυρκαγιές διακινούν εργολάβοι, μελετητές ή πολιτικοί που δε γνωρίζουν βασικά χαρακτηριστικά της φυσικής μετα-πυρικής αποκατάστασης και δε γνωρίζουν πως λειτουργούν οι πλημμύρες σε μεσογειακούς χείμαρρους και ποταμούς.

Στην περίπτωση της βορειοανατολικής Αττικής, σχεδόν αμέσως μετά τις πυρκαγιές ανακοινώθηκε από το ΥΠΕΧΩΔΕ ένα μπαράζ αντιπλημμυρικών έργων, πολλά από τα οποία δε γνωρίζουμε αν έχουν ολοκληρωμένες μελέτες περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Μέσα στο φθινόπωρο του 2009 λέχθηκε από τον υπουργό ΥΠΕΧΩΔΕ ότι θα αρχίσουν έργα για διευθετήσεις ποταμών και «καθαρισμού ρεμάτων», καθώς και δύο φράγματα (ρέματα Οινόης και Αγ. Τριάδας). Κανείς όμως δε φαίνεται να αναφέρεται στα πιο ευάλωτα οικοσυστήματα στο Αττικό τοπίο, τους

Λίμνη του Μαραθώνα. Μετά τη φωτιά.

μικρούς υγρότοπους.

Για τους μικρούς υγρότοπους πλησίον των καμένων προτείνουμε τα εξής:

- Προσοχή στην αδειοδότηση σε έργα «αποκατάστασης» που μπορούν να επηρεάσουν τους ευάλωτους υδάτινους σχηματισμούς και τις παρόχθιες ζώνες κατάντη των καμένων περιοχών. Αποφυγή κάθε έργου που προκαλεί αλλοίωση των υγροτόπων και παρόχθιων ζωνών.
- Άμεση παρακολούθηση των μεταβολών της ποιοτικής σύστασης του νερού – νερό που προορίζεται για την υδροδότηση αλλά και για την υποστήριξη τοπικών οικοσυστημάτων.
- Αποτύπωση-οριοθέτηση ευάλωτων υγροτοπικών

Η θιμνοπηγή στο μικρό υγρότοπο της Μπρέξιζας στη Νέα Μάκρη

και παρόχθιων σχηματισμών στην ευρύτερη περιοχή των καμένων. Η οριοθέτηση είναι απαραίτητο διαχειριστικό μέτρο, απαιτούνται όμως και περιβαλλοντικά κριτήρια για να οριοθετηθούν σωστά οι παρόχθιες ζώνες, όχι μόνο οι γραμμικές μορφές των χείμαρρων.

- Απογραφή και παρακολούθηση της βιοποικιλότητας στα ρέματα και στους υγρότοπους. Σημαντικοί είναι οι οργανισμοί-δείκτες της οικολογικής «υγείας» των νερών όπως τα ψάρια, αμφίβια, ερπετά και το ζωοβένθος.
- Παρακολούθηση-φρούρηση των σημαντικότερων βιοτόπων, δηλαδή των σημαντικών φυσικών περιοχών μέσα και γύρω από τα καμένα. Σημαντικές άγριες περιοχές, όπως το φαράγγι της Οινόης και τα παρόχθια τοπία της λίμνης του Μαραθώνα, είναι πλέον ανοιχτά και προσπελάσιμα και συνεπώς κινδυνεύουν από κάθε λογής «καταπατητές». Προφανώς οι παρόχθιες ζώνες πρέπει να προστατευτούν από έργα οδοποιίας!
- Ενημέρωση του κοινού σε θέματα διαφύλαξης του τοπίου «μετά την πυρκαγιά» και έμφαση στα ζητήματα προστασίας της φυσικής απορροής, των παρόχθιων ζωνών και υγροτόπων. Πρέπει να παρακολουθούν και οι ντόπιοι κάτοικοι και η τοπική αυτοδιοίκηση τις περιοχές τους μετά την πυρκαγιά. Ας ελπίσουμε ότι θα ενδιαφερθούν οι αρμόδιοι να παρακολουθήσουμε και τα νερά –όχι μόνο τυπικά για τον άνθρωπο–

αλλά και για τη βιοποικιλότητα που επίσης τα έχει απόλυτα ανάγκη.

Τέλος, απαραίτητη είναι η ολοκληρωμένη διαχείριση αυτών των λεκανών απορροής με σεβασμό στην περιβαλλοντική ακεραιότητα των υδάτινων συστημάτων. Βάσει της Οδηγίας Πλαίσιο για τα Ύδατα (ΟΠΥ 2000/60) επιβάλλεται να διατηρηθούν ή να αποκατασταθούν οι φυσικές συνθήκες που διαμορφώνουν την άριστη ή καλή φυσική κατάσταση στα επιφανειακά νερά. Προφανώς, στην Αττική έχουμε πολύ μικρούς χείμαρρώδεις ποταμούς και πηγαία ρέματα που όμως είναι και ιδιαίτερα ευάλωτα σε υδρολογικές αλλαγές ή άλλες αλλαγές χρήσεων γης. Τονίζουμε ότι τα ρέματα αυτά είναι «συνηθισμένα» στις πυρκαγιές αλλά και στις θεαματικές μεσογειακές πλημμύρες. Το σοβαρότερο πρόβλημα εδώ είναι οι τυχόν αρνητικές ανθρώπινες επεμβάσεις μετά την πυρκαγιά. Πρέπει να δοθεί χώρος στους «ποτάμιους διαδρόμους» να προστατευθούν φυσικές παρόχθιες ζώνες και να σεβαστούμε την ιδιαίτερη βιοποικιλότητα που σώζεται στους τελευταίους εναπομείναντες μικρούς υγρότοπους. ■

Πηγές

Ευχαριστούμε μέλη του Ινστιτούτου Εσωτερικών Υδάτων (ΕΛΚΕΘΕ) του WWF Ελλάς και της ΕΟΕ που παραχώρησαν αδημοσίευστα στοιχεία για αυτή την ανακοίνωση. Για περισσότερες πληροφορίες επικοινωνήστε με το συγγραφέα στην διεύθυνση: zagaris@ath.hcmr.gr

Οι μελισσοφάγοι μέσα από τα μάτια ενός μελισσοκόμου!

του Σπύρου Σκαρέα*

Κλείνοντας το καπάκι της τελευταίας μου κυψέλης, μαζί με το καπνιστήρι μου σβήνουν οι τελευταίες μου ελπίδες για να επανέλθουν τα μελίσιμα μου ξανά στις καλές τους μέρες, όπως τα άφησα 5 μέρες πριν, παραμονή της πυρκαγιάς. Η φωτιά έφτασε λίγες εκατοντάδες μέτρα μακριά τους, καταστρέφοντας τόσο τις δεκάδες χιλιάδες μέλισσες εργάτριες που δούλευαν ανέμελες, όσο και την τροφή τους για τους επόμενους μήνες. Τίποτα δεν είναι πλέον όπως πριν, και είναι ίσως από τις λίγες φορές που γυρνώ τόσο απογοητευμένος από μία επίσκεψη στο μελισσοκομείο μου.

Ξαφνικά, μαζί με το έντονο βούισμα των με-

λισσών, ακούω ένα ιδιόμορφο «προουτ» να ακούγεται σαν από μακριά και να γίνεται όλο και πιο εκκωφαντικό. Ο ήχος μοιάζει γνώριμος, μα και τόσο απρόσμενος εδώ που βρίσκομαι. Δες; Σηκώνοντας το κεφάλι ψηλά και αναζητώντας τον, το βλέμμα μου πέφτει στο κοπάδι των μελισσοφάγων που όλο και ζυγώνει, κάνοντας κύκλους τραγουδώντας πάνω από τις κυψέλες. Επιτέλους, ένας λόγος να πετάξω από τη χαρά μου! Είναι η πρώτη φορά που τους θαυμάζω στην Αττική...

Ακούγεται οξύμωρο, ένας μελισσοκόμος να ενθουσιάζεται με την παρουσία μελισσοφάγων πάνω από τα μελίσιμα του. Ίσως γιατί οι περισσότεροι νομίζουν ότι τρέφονται μόνο με μέλισσες, ίσως γιατί έχουν ακούσει τρομερές ιστορίες για αποδεκατισμούς μελισσιών από τα πανέμορφα αυτά αποδημητικά πουλιά. Ασχολούμενος εδώ και χρόνια τόσο με την παρατήρηση πουλιών, όσο και με την μελισσοκομία, διάβασα αρκετά και άκουσα ακόμα

* Ο Σπύρος Σκαρέας, είναι γεωπόνος M.Sc. Εκπαιδευτής Μελισσοκομίας

Οι μελισσοκόμοι επί το έργον

περισσότερα από συναδέλφους.

Η κακή εντύπωση για τους μελισσοφάγους έρχεται κατ' αρχήν από το όνομά τους. Θα ήταν ίσως πιο σωστό να τους έλεγαν «μεγαλοεντομοφάγους», αφού στη δίαιτά τους έχουν εκτός από τις μέλισσες μεγάλα υμενόπτερα (όπως σφήκες και σκούργους που είναι οι χειρότεροι εχθροί των μελισσών!), ομόπτερα (όπως τζιτζίκια) και οδοντόγναθα (λιβελούλες). Ενδεχομένως να επικράτησε το «μελισσο-φάγοι», επειδή είναι από τα λίγα πτηνά που μπορούν να φάνε μέλισσες, βγάζοντας με επιδεξιότητα το κεντρί τους.

Οι ενοχλήσεις τους στα μελίσσια της χώρα μας είναι κυρίως κατά την άφιξή τους την άνοιξη (Απρίλιο-Μάιο) αλλά και κατά την αναχώρησή τους τον Αύγουστο-Σεπτέμβριο. Απ' ότι λένε μάλιστα παλιοί μελισσοκόμοι, την άνοιξη προτιμούν τις βασιλισσες των μελισσών, που είναι μεγαλύτερες και προφανώς πιο χορταστικές λιχουδιές από τις απλές εργάτριες. Έτσι, αν την άνοιξη η κυψέλη χάσει τη βασίλισσά της (που βγαίνει μόνο μία φορά στη ζωή της εκτός κυψέλης για να γονιμοποιηθεί), έχει σύντομο και άδοξο τέλος όλη η μελισσο-αποικία.

Το «πρόβλημα» των μελισσοφάγων είναι έντονο κυρίως στα νησιά. Εκεί τα πουλιά καταφθάνουν πεινασμένα από το μεταναστευτικό ταξίδι τους πάνω από τη θάλασσα. Οι υπόλοιπες εναλλακτικές τροφές όπως σφήκες (*Vespa orientalis*), σκούργοι (*V. crabro*), βομβίνοι (*Bombus spp.*) λιβελούλες

Φωτογραφίες του Ν. Πέτρου εκτός της κιάτω δεξιά που είναι του Χ. Βλάχου

Οι «μεγαλοεντομοφάγοι» σε δράση. Όπως βλέπουμε το διατολόγιό τους κάθε άλλο παρά περιορίζεται στις μέλισσες.

Φωτ. Ν. Πέτρου

(*Odonata*), τζιτζίκια (*Cicadidae*) κ.α. είναι ακόμα λιγιστά λόγω εποχής, οπότε τα κοπάδια μελισσοφάγων συνωστίζονται πάνω από τα μελίσινα των νησιών (κυρίως στις Κυκλάδες, τα Κύθηρα και τα Δωδεκάνησα). Επιπλέον, εκεί δεν υπάρχει για το μελισσοκόμο δυνατότητα μετακίνησης των μελισσιών πολύ μακριά, αφού τα γεωγραφικά όρια είναι δεδομένα. Ένα κοπάδι μελισσοφάγων περισσότερο αναστατώνει για λίγη ώρα ένα τέτοιο μικρό μελισσοκομείο, παρά εξοντώνει σημαντικά τον πληθυσμό του. Αν σκεφτεί κανείς ότι μία μόνο κυψέλη έχει 50.000 εργάτριες, μπορούμε να πούμε ότι μερικές εκατοντάδες θυσιάζονται, ως ένας ακόμα κρίκος της τροφικής αλυσίδας της φύσης.

Οι μελισσοφάγοι είναι γνωστοί στους νησιώτες μελισσοκόμους. Φυσικά και αυτοί λαμβάνουν τα μέτρα τους που είναι απλά και συνήθως αποτελεσματικά: σκυλιά που γαβγίζουν, δυνατοί ήχοι και δική τους παρουσία για εκφοβισμό, απομάκρυνση των κυψελών για μερικές μέρες. Οι περισσότεροι τους αντιμετωπίζουν σαν «μπόρα είναι θα περάσει» και χωρίς να κάνουν κάτι ιδιαίτερο. Οι συνάδελφοί τους στην ηπειρωτική Ελλάδα δεν ασχολού-

νται καν με την παρουσία τους. Από την άλλη, οι αμπελουργοί χαίρονται να τους βλέπουν πάνω από τα αμπέλια τους το φθινόπωρο, αφού οι μελισσοφάγοι τρέφονται, όπως προείπα, και με σφήκες και σκούργους που λυμαίνονται τα ώριμα σταφύλια.

Καταλήγοντας, οι μελισσοφάγοι δεν αποτελούν σοβαρό εχθρό για τη μέλισσα στη χώρα μας και δε θα πρέπει θεωρούνται απειλή. Περισσότερο είναι μία παροδική ενόχληση, που, ανάλογα με τις συνθήκες, μπορεί να γίνει πιο έντονη. Λόγω τις σπάνιας ομορφιάς τους και των μοναδικών τους χρωμάτων αποτελούν για τους Ευρωπαίους παρατηρητές πουλιών ένα από τα αγαπημένα και πολυφωτογραφημένα είδη.

Τελικά το κοπάδι με τους πολύχρωμους φτερωτούς επισκέπτες μου χαρίζει μόνο 10 λεπτά παρατήρησης και αναχωρεί για το νότο. Ίσως, βλέποντας όλο αυτό το μαύρο τοπίο, να λυπήθηκαν τα ίδια τα θύματά τους, τις μέλισσες, που τώρα θα πρέπει να επιζησουν στην καμένη αττική γη. Θα τους δω ξανά στο πιστό μας καλοκαιρινό ραντεβού στον Έβρο, το δικό τους (και δικό μας) εναπομείναντα φυσικό παράδεισο ... ■

Οι «έμποροι των ειδών»

και η ανάγκη για την προστασία των πεταλούδων στην Ελλάδα

κείμενο και φωτογραφίες του Λάζαρου Παμπέρη

Όλοι μας συμμετέχουμε στην αλλοίωση του περιβάλλοντος και έτσι επηρεάζουμε, άμεσα και έμμεσα, τη ζωή των άλλων ζώων και των φυτών. Οι ίδιες οι πόλεις μας, οι μεγάλες εκτάσεις με τις μονοκαλλιέργειες στους κάμπους, οι πυρκαγιές, οι αποξηράνσεις των ελών και γενικά των υγροτόπων, οι αεροψεκασμοί με εντομοκτόνα, που κατά γενική ομολογία σκοτώνουν ό,τι κινείται, τα μεγάλα έργα όπως τα αεροδρόμια, τα φράγματα, οι αυτοκινητόδρομοι μεγάλων ταχυτήτων και τα χιονοδρομικά κέντρα, οι αποψιλωτικές υλοτομήσεις, για να περιοριστούμε μόνο σ' αυτά, αποτελούν τις πιο σημαντικές απειλές για την επιβίωση των πεταλούδων, γιατί καταστρέφουν ανεπανόρθωτα τα ενδιαιτήματά τους.

Οι συλλέκτες επιβαρύνουν την ήδη τραγική κατάσταση, σκοτώνοντας τις πεταλούδες κυρίως στο στάδιο του τέλειου εντόμου, στο στάδιο δηλαδή που είναι ικανές να αναπαραχθούν, και θεωρούνται ήδη υπεύθυνοι για την εξαφάνιση μερικών ειδών σε άλλες χώρες της Ευρώπης. Στη χώρα μας έχουν επικεντρώσει το ενδιαφέρον τους και λόγω των ενδημικών ειδών (που δε βρίσκουν αλλού), αλλά και γιατί –ενώ στις περισσότερες Ευρωπαϊκές χώρες (Γερμανία, Αγγλία, Ελβετία, Ισπανία, Κύπρο), ακόμη και στην Τουρκία, ήδη απαγορεύεται η συλλογή όλων των ειδών– **εδώ μπορούν να συλλέγουν ανεξέλεγκτα**, σαν σε ξέφραγο αμπέλι. Στους ξένους συλλέκτες προστίθενται και οι λιγστοί Έλληνες.

Στη διάρκεια των προηγούμενων ετών, που αφιερώθηκαν στην φωτογράφιση των πεταλούδων και στην καταγραφή των κινδύνων που απειλούν την ύπαρξή τους, ο προσωπικός μου δρόμος διασταυρώθηκε με εκείνους αρκετών συλλεκτών, που πιστεύουν ότι η συλλογή είναι ο μόνος τρόπος να προχωρήσει η έρευνα στη ζωή των πεταλούδων.

Όμως κανείς σήμερα πια δεν ισχυρίζεται ότι είναι επιβεβλημένο (και ηθικά επιτρεπτό) να σκοτώνεις τα πουλιά για να τα μελετήσεις. Σ' όλο τον κόσμο έχει καθιερωθεί η δραστηριότητα της παρατήρησης πουλιών στη φύση, αντί των πτωμάτων στα μουσεία.

Ειδικά για τις πεταλούδες υπάρχουν και «συλλέκτες/έμποροι» –συχνά με το κάλυμμα κάποιου «επιστημονικού» ή «μουσειακού» μανδύα– που συλλέγουν συστηματικά κάθε χρόνο εκείνα τα εί-

δη που ζητούνται από συλλέκτες και ειδικά καταστήματα, που τα πωλούν στο εξωτερικό, στις πόλεις και τις χώρες εκείνες όπου η συλλογή των πεταλούδων απαγορεύεται αυστηρά.

Τελευταία η διάθεση πτωμάτων των πεταλούδων («δείγματα» με την ορολογία τους) διευκολύνεται με την ύπαρξη διαδικτυακών τόπων όπου πωλούνται τα πάντα. Οι δημοπρασίες για τα σπάνια είδη είναι καθημερινή πρακτική, όπως εύκολα διαπιστώνεται από μία επίσκεψη σε αυτές τις διαδικτυακές δημοπρασίες και τα ειδικά καταστήματα.

Ακόμα και το προστατευόμενο από την συνθήκη CITES είδος *Parnassius apollo* της οικογένειας των Papilionidae διατίθεται στους ενδιαφερόμενους συλλέκτες (κυρίως του εξωτερικού), δυστυχώς όχι μόνον από αλλοδαπούς συλλέκτες αλλά και από Έλληνες «συλλέκτες/εμπόρους».

Αυτοί οι «έμποροι των ειδών» χωρίς ηθικούς φραγμούς και με άξονα το χρηματικό κέρδος από την εμπορία των πτωμάτων αποτελούν μία απειλή που μπορεί –και πρέπει– να σταματήσει.

Η σύμβαση CITES (the Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora – Σύμβαση για το Διεθνές Εμπόριο Απειλούμενων Ειδών Άγριας Πανίδας και Χλωρίδας) περιορίζεται στην απαγόρευση του εμπορίου ενός μόνον από τα είδη που πετούν στην Ελλάδα, του *P. apollo*. Υπάρχουν βέβαια και διάφορα άλλα νομοθετήματα «προστασίας», όπως το Π.Δ.

Parnassius apollo

Polyommatus menelaos

67/1981 «Περί προστασίας της αυτοφυούς Χλωρίδος και Αγρίας Πανίδος και καθορισμού διαδικασίας συντονισμού και Ελέγχου της Ερεύνης επ' αυτών» που περιλαμβάνει σαράντα δύο είδη πεταλούδων, όπως αυτή, αλλά μόνον «στα χαρτιά» και αναποτελεσματικά.

Η μερική απαγόρευση της συλλογής για ορι-

Allancastria cretica

Polyommatus andronicus

σμένους σημαντικούς βιότοπους μπορεί να βοηθήσει, αλλά η καθολική απαγόρευση της συλλογής είναι το μόνο μέτρο που μπορεί να αποτρέψει την εξαφάνιση, τουλάχιστον των ειδών εκείνων που υπόκεινται στους μεγαλύτερους κινδύνους. Η απαγόρευση αυτή όμως πρέπει να συνοδεύεται και με τον παράλληλο αυστηρό έλεγχο όσων κινούνται στις ευαίσθητες περιοχές.

Η αντικατάσταση της παραδοσιακής μεθόδου της συλλογής με τις σύγχρονες μεθόδους φωτογράφησης μπορεί να αποτελέσει την εναλλακτική λύση. Η νέα μέθοδος έχει φυσικά τα όριά της, τα οποία όμως μπορούν να επεκταθούν με υπομονή και επιμονή, με μεγαλύτερη προσπάθεια και την αφιέρωση πολύ περισσότερου χρόνου για τις παρατηρήσεις και τη φωτογράφιση, συγκριτικά με τον μικρό σχετικά χρόνο της συλλογής και της θανάτωσης.

Είναι γνωστό σήμερα ότι ζουν στην Ελλάδα τουλάχιστον 3.049 *Lepidoptera*. Εξ αυτών, ημερόβια είναι ορισμένα *Heterocera* (νυχτοπεταλούδες) και όλα τα *Rhopalocera* (πεταλούδες). Οι πεταλούδες είναι τουλάχιστον 235 είδη, που κατατάσσονται στις εξής 9 οικογένειες:

PAPILIONIDAE	9 είδη
PIERIDAE	26 είδη
DANAIDE	1 είδος
RIODINIDAE	1 είδος
LIBYTHEIDAE	1 είδος
LYCAENIDAE	72 είδη
NYMPHALIDAE	39 είδη
SATYRIDAE	58 είδη
HESPERIIDAE	28 είδη

Από τα 235 είδη ένας μικρός αριθμός –11 συνολικά– είναι ενδημικά, που πετούν μόνον στην Ελλάδα και ειδικότερα στην Κρήτη (*Allancastria cretica*, *Plebeius psylorita*, *Hipparchia cretica* και *Coenonympha thyrasis*), στην Κάρπαθο (*Hipparchia christenseni*), στη Χίο και τις Οινούσες (*Maniola chia*), στην Πελοπόννησο (*Plebeius brethertoni* και *Polyommatus menelaos*), στην Ανατολική Μακεδονία (*Polyommatus eleniae* και *Polyommatus andronicus*) και στην Ήπειρο (*Pseudochazara amygdone*).

Όλα τα ενδημικά είδη υπόκεινται σε διάφορους κινδύνους που απειλούν την ύπαρξή τους, όπως έχουν καταγραφεί κατά τη διάρκεια της προσηπικής έρευνας που άρχισε το 1983 και συνεχίζεται ως σήμερα.

Ελπίζουμε ότι η παρουσίαση αυτή θα συμβάλει ώστε να γίνει πεποίθηση και συνείδηση όλων η ανάγκη για προστασία και αυτών των ειδών. ■

Το κόστος της απώλειας ειδών

κείμενο και φωτογραφίες του Νίκου Πέτρου

Στο προηγούμενο τεύχος μας, ο Επίτροπος Σταύρος Δήμας αναφέρθηκε στον υψηλό ρυθμό απώλειας της βιοποικιλότητας παγκοσμίως. Για τους περισσότερους από εμάς η εξαφάνιση ενός είδους συνδέεται, συνήθως, με την εγγενή αξία της ύπαρξής του, θεωρητική και δύσκολα «μετρήσιμη», ή τη διαταραχή κάποιου φυσικού κύκλου ή των λειτουργιών ενός οικοσυστήματος.

Σε άλλες όμως χώρες και άλλες κουλτούρες η απώλεια ειδών έχει συχνά «χειροπιαστά» αποτελέσματα και άμεσες, σημαντικές επιπτώσεις στον οικονομικό τομέα, στη δημόσια υγεία, ακόμα και σε πνευματικό ή θρησκευτικό επίπεδο.

Ένα παράδειγμα είναι η δραματική μείωση του αριθμού των γυπών στην Ινδία. Μεταξύ 1992 και 2007 ο συνολικός πληθυσμός των τριών ειδών που απαντούν εκεί (*Gyps indicus*, *G. tenuirostris* και *G. bengalensis*) μειώθηκε κατά 99%, από περίπου 10.000.000 άτομα σε μόλις 75.000. Μεταβολή τέτοιου μεγέθους, με τέτοια ταχύτητα και σε τόσο μεγάλη γεωγραφική έκταση δεν έχει προηγούμενο και, μετά από εκτεταμένες έρευνες, εντοπίστηκε ένας και μοναδικός «ένοχος». Το κτηνιατρικό φάρμακο diclofenac, ένα μη στεροειδές αντιφλεγμονώδες που χορηγείται κατά κόρον, κυρίως στα βοοειδή, σε όλη τη χώρα, και το οποίο «περνούσε» στους γύπες όταν καταλάβαιναν νεκρές αγελάδες. Αντίστοιχη μείωση παρατηρήθηκε και στα γειτονικά Πακιστάν και Νεπάλ.

Όπως αναφέρθηκε στο άρθρο για τους γύπες, επίσης στο προηγούμενο τεύχος μας, τα πτωματοφάγα πουλιά σε αναπτυσσόμενες χώρες παίζουν ουσιαστικό ρόλο στη ζωή των ανθρώπων και είναι, κυριολεκτικά, ένας φυσικός πόρος.

Καταναλώνοντας τα φοφίμια, οι γύπες στην Ινδία αφαιρούσαν μια σημαντική πηγή μόλυνσης και πιθανής μετάδοσης μικροβίων και ασθενειών, τόσο σε άλλα σκόσιτα ή άγρια ζώα όσο και σε ανθρώπους. Με τη μείωση των γυπών, το ρόλο του «καθαριστή» ανέλαβαν τα σκυλιά. Στην περίοδο 1992-2007 μελέτες έδειξαν ότι ο αριθμός των αδέσποτων σκύλων στη χώρα αυξήθηκε, από 21 σε περίπου 29 εκατομμύ-

ρια άτομα, παρά τα προγράμματα στέρωσης. Η Ινδία αναφέρει το μεγαλύτερο αριθμό κρουσμάτων λύσσας παγκοσμίως, προερχόμενα, στη συντριπτική τους πλειοψηφία, από δήγματα σκύλων (π.χ. 17 εκατομμύρια δήξεις από σκύλους το 2003). Το προαναφερθέν διάστημα τα στοιχεία των υπηρεσιών υγείας έδειξαν αύξηση του αριθμού των ατόμων που ζήτησαν θεραπεία –γιατί δεν έχουν πρόσβαση σε περίθαλψη όλοι όσοι δαγκώνονται– κατά περίπου 35% ετησίως (έφτασαν σχεδόν τα 2 εκατομμύρια το 2004), με συνακόλουθη αύξηση των νοσοκομειακών δαπανών και του κόστους για θεραπεία, εμβολιασμούς κ.λπ. Εκτιμάται επίσης ότι οι επί πλέον θάνατοι από λύσσα, λόγω ακριβώς της αύξησης του αριθμού των σκύλων, για αυτή την περίοδο ανέρχονται σε περίπου 50.000. Τα κρούσματα λύσσας εντοπίζονται κυρίως στα φτωχότερα στρώματα του πληθυσμού, που δυσκολότερα μπορούν να αντιμετωπίσουν την απώλεια εισοδήματος από παρατεταμένη ασθένεια, νοσήλια ή από την απώλεια μέλους της οικογένειας. Υπολογίστηκε ότι το συνολικό επιπρόσθετο κόστος (από θανάτους, απώλεια εισοδημάτων και πρόσθετες δαπάνες υγείας) έφτασε τα 38 δισ. δολάρια (!) για αυτή τη δεκαπενταετία.

Η εξαφάνιση όμως των γυπών έχει και άλλες οικονομικές επιπτώσεις.

Τα σκυλιά είναι πολύ λιγότερο «αποδοτικά» από τους γύπες στον καθαρισμό των ψοφίμων και αφήνουν πάνω στο σκελετό μεγάλες ποσότητες μαλακών ιστών που αποσυντίθενται και παραμένουν ως εστία μόλυνσης (σε πολλές περιοχές αναφέρεται ρύπανση ή και μόλυνση και των υδάτων). Έτσι οι τοπικές κοινότητες επιβαρύνονται με πρόσθετες δαπάνες για την απομάκρυνση, την κάλυψη ή

Gyps bengalensis και *G. indicus* (οι μεγαλύτεροι στο βάθος)

Ένας μοναχικός *Gyps bengalensis* και σκυλιά μοιράζονται ένα γάιδαρο που σκοτώθηκε από αυτοκίνητο.

την ταφή τους.

Στην Ινδία, όταν πεθαίνουν βοοειδή, εκδορείς αφαιρούν το δέρμα και το διοχετεύουν στη βυρσοδειφία. Στη συνέχεια οι γύπες καθαρίζουν τελείως το σκελετό, με αποτέλεσμα τα οστά να αφυδατώνονται και να στεγνώνουν γρήγορα, ώστε να μπορούν να συλλεγούν για τη βιομηχανία λιπασμάτων. Οι δύο αυτές ασχολίες, η εκδορά και η συλλογή των οστών, ασκούνται παραδοσιακά από την αρχαιότητα, στο πλαίσιο της Ινδικής κουλτούρας, από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα και αποτελούν σημαντική πηγή εσόδων για τους πολύ φτωχούς. Η απομάκρυνση και καταστροφή των πτωμάτων ή ο «πλημμελής» καθαρισμός τους από τις σάρκες έχει σημαντικό οικονομικό αντίκτυπο σε αυτά τα δύο «επαγγέλματα».

Η εξαφάνιση των γυπών έχει επιδράσεις και στον ευρύτερο τουριστικό τομέα καθώς επηρεάζει αρνητικά την, καθόλου αμελητέα, προσέλευση ορνιθοπαρατηρητών στη χώρα.

Αν και το κόστος για τις τρεις προηγούμενες επιπτώσεις δε μπορεί να υπολογιστεί, ούτε κατ'εκτίμηση, στην οικονομική αποτίμηση θα πρέπει να συμπεριληφθεί και το κόστος των «επανορθωτικών» μέτρων. Το μόνο μη στεροειδές αντιφλεγ-

μονώδες που φαίνεται ότι δεν επηρεάζει τους γύπες είναι το meloxicam, που σταδιακά υποκαθιστά το diclofenac, του οποίου η παραγωγή και η χρήση έχει απαγορευτεί και στις τρεις χώρες. Το κόστος του όμως είναι περίπου πενταπλάσιο από το diclofenac και το συνολικό κόστος της αντικατάστασης εκτιμάται σε τουλάχιστον 100 εκατομμύρια δολάρια την επόμενη εικοσαετία.

Η μείωση ήταν τόσο γοργή που δεν άφησε κανένα περιθώριο φυσικής ανάκαμψης των πληθυσμών. Έτσι ξεκίνησε, σε συνεργασία με διεθνείς ορνιθολογικές οργανώσεις, ένα εκτεταμένο πρόγραμμα διατήρησης και αναπαραγωγής σε αιχμαλωσία και απελευθέρωσης στη φύση. Ο στόχος είναι να διατηρηθούν τουλάχιστον 300 πουλιά σε τρία κέντρα και να απελευθερωθούν αφού πλέον έχει πλήρως καταργηθεί η χρήση του diclofenac, ώστε σταδιακά να αναπληρώσουν μέρος των απωλειών, διασπειρόμενα και αναπαραγόμενα στους κενούς οικολογικούς θώκους. Το κόστος κατασκευής των τριών κέντρων φτάνει το 1 εκατομμύριο δολάρια ενώ τα λειτουργικά τους έξοδα υπολογίζονται σε 400.000 δολάρια ετησίως.

Υπάρχει, τέλος, ακόμα και θρησκευτικός αντίκτυπος αυτής της απώλειας. Οι Parsis, μια πολύ μικρή εθνοτική και θρησκευτική μειονότητα, ασπάζονται τον Ζωροαστρισμό, έχοντας προέλευση από την Περσία. Σύμφωνα με τη θρησκεία τους, η γη, ο αέρας, το νερό και η φωτιά είναι «αγνά» στοιχεία που δεν επιτρέπεται να μολυνθούν με την ταφή ή καύση των νεκρών. Οι σωροί των νεκρών τους, λοιπόν, εκτίθενται πάνω σε ικρίωματα, τους «Πύργους της Σιωπής», σε απόμερες φυσικά θέσεις, όπου και καταναλώνονται από τους γύπες και, δευτερευόντως, τα κοράκια και άλλα αρπακτικά πουλιά (αντίστοιχες πρακτικές υπάρχουν και στο Θιβέτ). Η εξαφάνιση των γυπών ανάγκασε τους Parsis να αναζητήσουν άλλες λύσεις, ενδεχομένως ασύμβατες με τις πεποιθήσεις τους και αυξημένου κόστους.

Για να κλείσουμε με μια μικρή νότα αισιοδοξίας, φέτος, μετά από δύο χρόνια προσπαθειών, γεννήθηκαν και μεγάλωσαν οι πρώτοι λεπτόραμφοι γύπες (*G. tenuirostris*) σε αιχμαλωσία! ■

Gyps indicus πάνω σε ένα σωρό από συγκεντρωμένα οστά στα περίχωρά του Ν. Δελχί.

Τα χελιδόνια της Πλάκας

κείμενο και φωτογραφίες του Λάμπρου Τσουνή

Τα χελιδόνια μέσα στην Πλάκα τα παρατηρώ από πολύ μικρό παιδί. Τα έβλεπα με χαρά να έρχονται την άνοιξη για να φωλιάσουν κάτω απ' τα μικρά μπαλκόνια των παραδοσιακών σπιτιών της.

Τα έβλεπα στο σχολείο μου (74^ο Δημοτικό) στην οδό Αδριανού, κάτω απ' το μπαλκονάκι, και τα παρατηρούσα ασταμάτητα με κάθε ευκαιρία, ακόμα και την ώρα του μαθήματος μέσα απ' τα παράθυρα της τάξης μου!

Ο λαός μας πιστεύει ότι τα χελιδόνια μάς φέρνουν την άνοιξη, θεωρώντας τα συγχρόνως ιερά πουλιά.

Το χελιδόνι ή σταβλοχελιδόνο (*Hirundo rustica*) έρχεται από την Αφρική κάθε χρόνο και πετάει πάνω από 10.000 χιλιόμετρα για να μας φέρει το γλυκό μήνυμα της όμορφης εποχής.

Τη «συννοικία των θεών», την Πλάκα, δεν τη λάτρεψαν μόνο οι αρχαίοι μας πρόγονοι και οι ρομαντικοί της Αθήνας. Τη λατρεύουν και τα Σταβλοχελιδόνα, που τη διαλέγουν για να χτίσουν τις φωλιές τους κάθε άνοιξη. Φτάνουν από το δεύτερο δεκαπενθήμερο του Μαρτίου μέχρι τις αρχές Απριλίου. Φυσικά η άφιξή τους είναι γνωστό ότι εξαρτάται από τις καιρικές συνθήκες που επικρατούν αυτή την εποχή. Το πρώτο χελιδόνι για το 2009 το είδα-

με στις 16 Μαρτίου, πετούσε μόνο του πάνω από την Πλάκα. Στις 22 Μαρτίου υπήρχε μεγάλο πέρασμα χελιδονιών από το λόφο του Φιλοπάππου. Στις 23 Μαρτίου τα χελιδόνια πετούσαν στην Πλάκα, στου Μακρυγιάννη και την Ακρόπολη. Επίσης στις 23 Μαρτίου τα πρώτα χελιδόνια επισκέφθηκαν τις φωλιές τους στην οδό Βύρωνος αλλά και τη Διονυσίου Αρεοπαγίτου (φωλιά Μεροπείου). Η Πλάκα υποδέχεται τα Χελιδόνια στις οδούς Κυδαθηναίων, Βύρωνος, Αφροδίτης, Τσάτσου, Απόλλωνος, Τριπόδων, Σέλλεϋ, Δ. Αρεοπαγίτου, Λυσικράτους, Αδρι-

ανού, Αστερίου, Πανδρόσου, Σωτήρος, Νίκης, Αιόλου κ.ά. Τα τελευταία χρόνια τα χελιδόνια έχουν αρχίσει να φωλιάζουν και κάτω από τη Δ. Αρεοπαγίτου, στην περιοχή του Μακρυγιάννη, στην οδό Αθαν. Διάκου, στη Μακρή και στη Βεΐκου.

Τα χελιδόνια επιστρέφουν κάθε χρόνο στις ίδιες φωλιές και τις επιδιορθώνουν. Σε περίπτω-

ση όμως που δεν υπάρχουν, φτιάχνουν καινούργιες στην ίδια περιοχή. Φτιάχνουν τις φωλιές τους στη νοτιανατολική πλευρά της Πλάκας, κοντά στο Ζάππειο, στον Εθνικό Κήπο, το Ολύμπιο, του Μακρυγιάννη και στις παρυφές της Ακρόπολης, όπου βρίσκουν ευκολότερα την τροφή τους, δηλαδή, τα έντομα (αεροπλαγκτόν).

Αυτό το είδος των χελιδονιών συναντάται κυρίως σε αγροτικές περιοχές και φωλιάζει στους στάβλους –από εκεί και το όνομά του– και η προτίμησή του για την όμορφη γειτονιά της Αθήνας δίνει ξεχωριστή χαρά στους κατοίκους της.

Το αξιοσημείωτο είναι ότι φτιάχνουν τις φωλιές τους σε πολυσύχναστους δρόμους, κάτι που εξηγείται με δύο τρόπους. Είναι ζήτημα στρατηγικής για επιβίωση, μια που δυσκολότερα θα καταστραφεί η φωλιά τους εκεί από ότι σε ένα ερημικό σημείο. Δείχνει ίσως, ότι είναι ανθρωπόφιλα και ότι έχουν αγάπη και προτίμηση για τον άνθρωπο. Ένα ακόμα από τα αξιοπερίεργα της ιστορίας είναι ότι τα χελιδόνια φτιάχνουν τις φωλιές τους μόνο κάτω από τα μπαλκόνια των νεοκλασικών σπιτιών και όχι στις πολυκατοικίες της περιοχής. Η πιθανότερη εξήγηση είναι πως τα μπαλκόνια αυτά προσφέρουν μεγαλύτερη προστασία από τους αέρηδες. Η είσοδος της φωλιάς τους τις περισσότερες φορές βλέπει προς το νότο, έτσι ώστε να προστατεύονται από τον κρύο βορρά.

Την περίοδο άνοιξη-καλοκαίρι του 2009 (μέχρι τις 10 Αυγούστου) καταμετρήσαμε 42 φωλιές. Απ' αυτές χρησιμοποιήθηκαν μόνο 22, από ζευγάρια που μεγάλωσαν στη πρώτη γέννα τους 94 μικρά. Από τα 22, 9 ζευγάρια έκαναν και δεύτερη γέννα, με 34 μικρά. Έτσι, την περίοδο 2009 πέταξαν με επιτυχία στον αττικό ουρανό 128 μικρά.

Παλαιότερα οι φωλιές ήταν λιγότερες. Το 1996, για παράδειγμα, καταγράφηκαν 17 φωλιές, 12 ζευγάρια πουλιών, και μεγάλωσαν με επιτυχία (σε δύο συνολικά γέννες) 60 μικρά πουλιά (στοιχεία του πατέρα μου Γρηγόρη Τσουνή).

Βλέπουμε, από τα στοιχεία αυτά, μια αύξηση του πληθυσμού, αργή αλλά σταθερή. Μέχρι το τέλος Αυγούστου τα χελιδόνια βρίσκονται στην περιοχή και τρέφονται, κυρίως μέσα στους αρχαιολογικούς χώρους, σιγά-σιγά προετοιμάζοντας την αναχώρησή τους.

Εμείς που τα παρατηρούμε καθημερινά αισθανόμαστε μια τρυφερή μελαγχολία όταν πλησιάζει αυτή η εποχή και εξακολουθούμε, ακόμη και το χειμώνα, να παρατηρούμε τις φωλιές τους και ότι συμβαίνει γύρω απ' αυτές.

Σίγουρα η Πλάκα είναι πιο όμορφη με τα σταβλοχελιδόνια της!

Τι σου κάνει αυτή η μετανάστευση! ■

Αποκλεισμός της Εταιρίας Προστασίας Πρεσπών από το Φορέα Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Πρεσπών

Η πρόσφατη απόφαση του ΥΠΙΕΧΩΔΕ να αντικαταστήσει την Εταιρία Προστασίας Πρεσπών στο νέο Διοικητικό Συμβούλιο του Φορέα Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Πρεσπών χαρακτηρίζεται τουλάχιστον περίεργη και έχει προκαλέσει την αντίδραση όλων των περιβαλλοντικών οργανώσεων εθνικής εμβέλειας.

Η ΕΠΠ –μέλος της οποίας είναι και η ΕΕΠΦ– έχει συνεχή ενεργή παρουσία επί 18 χρόνια στη Πρέσπα. Στο διάστημα αυτό έχει πραγματοποιήσει, και συνεχίζει να πραγματοποιεί, διαχειριστικές δράσεις που συνέβαλαν καθοριστικά στην αιεφόρο ανάπτυξη της περιοχής. Στις πολυδιάστατες δράσεις της συγκαταλέγονται μεταξύ άλλων: η ανακατασκευή του θυροφράγματος μεταξύ Μικρής και Μεγάλης Πρέσπας στο πλαίσιο του προγράμματος LIFE-Φύση (2002-2007), η αποκατάσταση των υγρολίβαδων, μέτρα διατήρησης για την προστασία του παγκοσμίως απειλούμενου με εξαφάνιση αργυροπελεκάνου (η Πρέσπα φιλοξενεί πλέον τη μεγαλύτερη αποικία στον κόσμο – περιβαλλοντικό επίτευγμα παγκοσμίως επιπέδου), η προώθηση της ιδέας για την ίδρυση της πρώτης προστατευόμενης περιοχής των Βαλκανίων, του Διασυνοριακού Πάρκου Πρεσπών το 2000, και η υποστήριξη της λειτουργίας του έκτοτε, καθώς και η εκπόνηση της μελέτης «Σχέδιο Χωρικής και Οικιστικής Οργάνωσης Ανοικτής Πόλης» (ΣΧΟΟΑΠ) η οποία παραδόθηκε ως δωρεά στο Δήμο Πρεσπών.

Ακολουθεί η ανακοίνωση της ΕΠΠ.

Με κατάπληξη και απογοήτευση καταγγέλλει η Εταιρία Προστασίας Πρεσπών (ΕΠΠ) τον αποκλεισμό της από το νέο Διοικητικό Συμβούλιο του Φορέα Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Πρεσπών (ΦΔΕΔΠ). Στις 7 Σεπτεμβρίου δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως το νέο ΔΣ του ΦΔΕΔΠ στο οποίο δεν συμ-

μετέχει πλέον η ΕΠΠ αλλά η περιβαλλοντική οργάνωση ΑΡΚΤΟΥΡΟΣ ως εκπρόσωπος των ΜΚΟ.

Ως άδικη και παράλογη μπορεί να χαρακτηριστεί η απόφαση του Υπουργού με δεδομένο την πολυετή και ουσιαστική συνεισφορά της ΕΠΠ στην προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος της Πρέσπας και την ανάδειξη της περιοχής σε εθνικό αλλά και διεθνές επίπεδο. Αξίζει να σημειωθεί ότι στο πλαίσιο των δράσεων της η ΕΠΠ, σε συνεργασία με το ΦΔΕΔΠ, πραγματοποιεί με δικούς της οικονομικούς πόρους συστηματική διαχείριση του υγροτόπου της Μικρής Πρέσπας, ενώ εκτελούσε χρέη Γραμματείας του ΔΣ του ΦΔΕΔΠ από το 2003 έως σήμερα και συνεχίζει να υποστηρίζει την εκπαίδευση του προσωπικού του ΦΔΕΔΠ σε θέματα διαχείρισης του υγροτόπου, παρακολούθησης περιβαλλοντικών παραμέτρων, φύλαξης, περιβαλλοντικής εκπαίδευσης κ.λπ.

Ο Υπουργός με την παραπάνω απόφαση δείχνει όχι μόνο να αγνοεί το πολύτιμο έργο της ΕΠΠ αλλά και τη γραπτή πρόταση των 10 Εθνικών Περιβαλλοντικών Οργανώσεων για τη συμμετοχή της ΕΠΠ στο ΔΣ του ΦΔΕΔΠ. Ως εκ τούτου η περιβαλλοντική οργάνωση ΑΡΚΤΟΥΡΟΣ, η οποία βάσει της νέας απόφασης αποτελεί τον νέο εκπρόσωπο των ΜΚΟ στο ΦΔΕΔΠ, με επιστολή της στις 25/9 προς τον Υπουργό κ. Γ. Σουφλιά, δεν αποδέχτηκε το διορισμό της.

Την απαράδεκτη αυτή απόφαση μαζί με την Εταιρία Προστασίας Πρεσπών καταγγέλλουν οι Εθνικές Οργανώσεις: Αρκτούρος, Ελληνική Εταιρεία Περιβάλλοντος και Πολιτισμού, Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης, Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία, και WWF Ελλάς ως οργανώσεις-μέλη της Εταιρίας Προστασίας Πρεσπών και των 10 Εθνικών Περιβαλλοντικών οργανώσεων που από κοινού πρότειναν εκπροσώπους για το σύνολο των Φορέων Διαχείρισης.

Ν. Π.

Βιοποικιλότητας συνέχεια

Ήδη σχολιάσαμε ότι στις μέρες μας είδη χλωρίδας και πανίδας εξαφανίζονται με ολοένα αυξανόμενο ρυθμό. Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν και καλά νέα. Δεν παύουν να ανακαλύπτονται νέα είδη και μάλιστα όχι μόνο μικροσκοπικά φυτά ή ασπόνδυλα, που εύκολα θα περνούσαν απαρατήρητα, αλλά και πουλιά, θηλαστικά, ακόμα και πρωτεύοντα.

Σύμφωνα με αναφορές του WWF, τα τροπικά δάση της νοτιοανατολικής Ασίας έχουν αποκαλύψει πολύ μεγάλο αριθμό νέων ειδών την τελευταία δεκαετία.

Γύρω από τον άνω ρου του ποταμού Μεκόνγκ, σε περιοχές της Ταϊλάνδης, του Λάος, της Καμπότζης, του Βιετνάμ, της Μιανμάρ και της Κίνας, έχουν ανακαλυφθεί τη δεκαετία 1997-2007, εκτός από αρκετές χιλιάδες ασπόνδυλα, περισσότερα από 1.000 νέα φυτά και ζώα. Ο κατάλογος περιλαμβάνει 519 φυτά, 279 ψάρια, 88 είδη βατράχων, 88 αράχνες –ανάμεσά τους και την *Heteropoda maxima*, μια από τις μεγαλύτερες στον κόσμο, με μήκος ποδιών 30 cm– 46 σαύρες, 22 φίδια, 4 χελώνες, δύο σαλαμάνδρες, 4 πουλιά και 15 θηλαστικά! Ανάμεσα στα τελευταία μια δασόβια αντιλόπη (*Pseudoryx nghetinhensis*) και ένα είδος βραχόβιου ποντικού (*Laonastes aenigmamus*) που ήταν γνωστό μόνο από απολιθώματα ηλικίας 11 εκατομμυρίων ετών. Ενδεικτικά η λεκάνη του Μεκόνγκ είναι η πλουσιότερη σε βιοποικιλότητα παραποτάμια περιοχή του πλανήτη, με περισσότερα είδη ανά επιφάνεια ακόμα και από την Αμαζονία.

Στην ευρύτερη περιοχή των ανατολικών Ιμαλαΐων, που εκτείνεται από το Μπουτάν και τη βορειοανατολική Ινδία ως το βόρειο άκρο της Μιανμάρ,

Meconopsis tibetica

και το πρώτο νέο είδος πουλιού που καταγράφεται στην Ινδία από το 1948, ενώ ο *Heterometrus nepalensis* που βρέθηκε στο Εθνικό Πάρκο Τοιτούν στο Νεπάλ είναι το πρώτο είδος σκορπιού που εντοπίζεται σε αυτή τη χώρα.

Είναι σημαντικό ότι λόγω της ιδιαίτερα δύσκολης πρόσβασης αλλά και των πολιτικών συνθηκών και αναταραχών στην ευρύτερο γεωγραφικό χώρο, πολλές από τις περιοχές αυτές άρχισαν να εξερευνώνται μόλις στα μέσα της δεκαετίας του 1990. Κάποια από τα νέα είδη μάλιστα ανακαλύφθηκαν τυχαία – η γαρίδα *Macrobrachium agwi*, για παράδειγμα, βρέθηκε για πρώτη φορά το 2008, ανακατεμένη σε ένα φορτίο με γαρίδες του γλυκού νερού που στάλθηκαν από τη Βεγγάλη σε Ευρωπαϊκή χώρα, ενώ πολλά είδη ψαριών βρέθηκαν σε αγορές και εστιατόρια.

Οι κοινωνικές αλλαγές, η ραγδαία αύξηση του πληθυσμού και η φτώχεια σε όλες αυτές τις χώρες

Liocichla bugunorum

Macaca munzala

εντείνουν την πίεση στους φυσικούς πόρους. Τα δάση υλοτομούνται ραγδαία ή μετατρέπονται σε χωράφια και βοσκοτόπια, πολλά από τα ζώα θηρεύονται ως τροφή και οι κλιματικές αλλαγές επηρεάζουν την ισορροπία των οικοσυστημάτων. Το WWF και άλλες διεθνείς οργανώσεις εργάζονται στην περιοχή προσπαθώντας να βελτιώσουν το οικονομικό επίπεδο των ντόπιων κατοίκων με ήπια ανάπτυξη, προωθώντας προγράμματα προστασίας και συντονίζοντας προσπάθειες διακρατικής συνεργασίας που είναι απαραίτητες για την επιβίωση της άγριας ζωής και των βιοτόπων της.

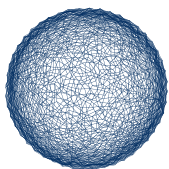
N. Π.

Τα τρία σενάρια για τη συνδιάσκεψη της Κοπεγχάγης

Αισιοδοξία αλλά και ανησυχίες εμπνέει η επερχόμενη συνδιάσκεψη πάνω στην κλιματική αλλαγή που θα λάβει χώρα στην Κοπεγχάγη τον ερχόμενο Δεκέμβριο. Στο επίκεντρο της βρίσκεται η επίτευξη συμφωνίας σύμφωνα με την οποία οι πλουσιότερες χώρες θα επενδύσουν δισεκατομμύρια στο να κάνουν πιο «πράσινες» της οικονομίες τους μέχρι το 2020, ενώ παράλληλα βοηθούν τις λιγότερο εύπορες χώρες να κάνουν το ίδιο.

Οι τρεις ενδεχόμενες εκβάσεις της συνδιάσκεψης (στην οποία θα συμμετέχουν 190 χώρες από όλο τον κόσμο) είναι οι εξής:

Η βέλτιστη δυνατή έκβαση: οι πλούσιες χώρες οι οποίες δεσμεύονται από τη συνθήκη του Κιότο (με την πρώτη φάση της να λαμβάνει χώρα το διάστημα 2008-2012) για τη μείωση των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα σε σχέση με τα δεδομένα της δεκαετίας του 1990 αποφασίζουν να πάνε ακόμα πιο πέρα, προχωρώντας σε μεγαλύτερες μειώσεις εκπομπών μέχρι το 2020 (25-40%). Επίσης, αυξάνουν τα κονδύλια για την ανάπτυξη πιο φιλικών προς το περιβάλλον τεχνολογιών, ενώ παράλληλα υποστηρίζουν

COP15
COPENHAGEN
UN CLIMATE CHANGE CONFERENCE 2009

τη μεταβίβαση της σχετικής τεχνογνωσίας στις φτωχότερες (αναπτυσσόμενες, υπανάπτυκτες) χώρες.

Στον αντίποδα βρίσκεται η «κακή» έκβαση: οι διαπραγματεύσεις βαλτώνουν και οι ανεπτυγμένες χώρες δεν καταφέρνουν να έρθουν σε συμφωνία με τις αναπτυσσόμενες. Οι διαβουλεύσεις σταματούν, ξαναρχίζουν μετά από 3-6 μήνες και συνεχίζονται για διάστημα ενός χρόνου ακόμα, με τελικό αποτέλεσμα την επίτευξη μιας «αδύναμης» συμφωνίας, που δεν είναι δεσμευτική για όλους και δε φέρνει σημαντικές αλλαγές στα δεδομένα.

Κάπου ενδιάμεσα βρίσκεται το τρίτο ενδεχόμενο, η «μέση λύση»: οι ανεπτυγμένες χώρες επεκτείνουν τις υποχρεώσεις που ανέλαβαν μετά τη συνθήκη του Κιότο σε μια δεύτερη φάση, που ξεκινά το 2013 και διαρκεί για 5 έως 8 χρόνια. Οι αναπτυσσόμενες χώρες συμπλέουν, αν και δε λαμβάνουν το 100% της υποστήριξης που θα επιθυμούσαν.

Σε λίγες μέρες θα ξέρουμε ποιο από τα σενάρια αυτά τελικώς θα πραγματοποιηθεί.

M.G.

Στο ΣΚΑΙ η σειρά Life

Το «LIFE» είναι μια σειρά ντοκιμαντέρ συμπαραγωγής ΣΚΑΙ, BBC, Discovery, και Open University (Βρετανίας) που από τις 21 Οκτωβρίου ξεκινά να προβάλλεται στην τηλεόραση του ΣΚΑΙ και κάθε Τετάρτη. Ένα ντοκιμαντέρ που καταγράφει την εκπληκτική εφευρετικότητα και τις απίστευτες μεθόδους που χρησιμοποιούν τα ζώα στην ατελείωτη μάχη επιβίωσης.

Κινηματογραφικές τεχνικές και λήψεις που αποθανάτιζαν ανεπανάληπτες συμπεριφορές, εκπληκτικά όμορφα στιγμιότυπα.

Κάθε ένα από τα 10 επεισόδια της σειράς είναι αποκλειστικά αφιερωμένο σε μια από τις πιο σημα-

ντικές ομάδες της άγριας ζωής και παρουσιάζει τις πιο εντυπωσιακές συμπεριφορές των άγριων ζώων.

Για να ολοκληρωθεί το «Life» χρειάστηκαν τέσσερα χρόνια και 3.000 ημέρες κινηματογράφησης αφού χρησιμοποιήθηκαν συνολικά 160 συνεργεία. Περιλαμβάνει 130 ιστορίες ζώων μεταξύ των οποίων 54 είδη τα οποία μέχρι τώρα δεν είχαν καταγραφεί.

Το «Life» είναι μια υπερπαραγωγή που είναι γυρισμένη σε High Definition και ταξίδεψε σε 75 μέρη σε ολόκληρο τον κόσμο για να αποκαλύψει τη θαυμάσια ευτροφία που χρησιμοποιούν τα ζώα στην ατελείωτη προσπάθεια τους να επιζήσουν.

Μια θετική προσπάθεια της Εταιρίας σε συνεργασία με το Δήμο Ελασσόνας

Η υπόθεση ξεκίνησε από την παράκληση του μέλους μας από την Ελασσόνα, συνεργάτη της Εταιρίας στα Εκπαιδευτικά της Προγράμματα, Εκπαιδευτικού Σπύρου Αναγνωστάκη, να βοηθήσει η Εταιρία την προσπάθεια δημιουργίας ενός τοπικού Κέντρου Περιβαλλοντικής Πληροφόρησης, πράγμα που έγινε αποδεκτό από το ΔΣ.

Σε πρώτη φάση, το φθινόπωρο του 2008, πήγαν στην Ελασσόνα για μια τριήμερη, αναγνωριστική επίσκεψη, ο Μαρτίνος Γκαίτλιχ, ο Λεωνίδας Κόλλας και ο Γιώργος Σφήκας και συναντήθηκαν, συνοδευόμενοι από τον Σπύρο Αναγνωστάκη, με το Δήμαρχο Γιώργο Πασχόπουλο και συνεργάτες του. Έγινε επίσκεψη του χώρου που κατ'αρχήν προοριζόταν για τη στέγαση του νέου Κέντρου και πάρθηκαν τα αναγκαία στοιχεία διαστάσεων, φωτογραφίες

κ.λπ. Στις συζητήσεις που ακολούθησαν, και λαμβάνοντας υπόψη τις τοπικές παραμέτρους και δυνατότητες, προτάθηκε από τα μέλη της αποστολής μας η ιδέα να δημιουργηθεί, με μελέτη της Εταιρίας, ένα πρότυπο «Κέντρο Πληροφόρησης Ολύμπου», κάτι που λείπει παντελώς. Προβλήθηκε η ιδέα και έγινε αποδεκτό, η Ελασσόνα, λόγω και της θέσης της, με ευχερή προσπέλαση στην, εξίσου ενδιαφέρουσα, δυτική πλευρά του βουνού, να αποτελέσει ένα νέο πόλο έλξης επισκεπτών του Ολύμπου, παρέχοντάς τους την αναγκαία πληροφόρηση, με την προϋπόθεση να μεριμνήσει ο Δήμος για τη βελτίωση των συνθηκών διαμονής, με την αύξηση του αριθμού και της ποιότητας των διατιθεμένων κλινών στην πόλη. Συνδυάζεται έτσι η περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση με τη λελογισμένη ανάπτυξη των τοπικών δραστηριοτήτων, ενώ δίνεται και η δυνατότητα

διαμονής εκδρομικών ομάδων μέχρι 50 ατόμων.

Ο Δήμαρχος ενστερνίστηκε απολύτως την ιδέα και συμφωνήθηκε να ετοιμαστεί από την Εταιρία και σχετική προμελέτη, που θα περιέγραφε τους στόχους, τα αναγκαία τεχνικά και άλλα μέσα, τον προϋπολογισμό, αλλά και την απεικόνιση της διαρρύθμισης των χώρων και την περιγραφή των κάθε μορφής εκθεμάτων. Η προμελέτη αυτή παραδόθηκε σύντομα, σε συνεργασία με την ειδικευμένη εταιρία ΟΜΕΠΕ των Νίκου Κατοίκα και Σμαράγδας Αδαμαντιάδου, έγινε αποδεκτή από το Δημοτικό Συμβούλιο και άρχισαν να διερευνώνται από το Δήμαρχο οι δυνατότητες χρηματοδότησης για την υλοποίηση του έργου.

Στο μεταξύ, προχώρησαν με επιτυχία οι επί σειρά ετών προσπάθειες του Σπύρου Αναγνωστάκη να δημιουργήσει παράλληλα και ανεξάρτητα ένα Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στην Ελασσόνα. Στην έγκριση για την ίδρυση συνέβαλε και σχετική εισήγηση της Εταιρίας, με την οποία σημειώθηκαν η πραγματική ανάγκη και τα οφέλη από τη δημιουργία του Κέντρου σε αυτή την περιβαλλοντικώς ευαίσθητη όσο και σημαντική περιοχή.

Η Εταιρία παρακλήθηκε να ετοιμάσει, στους χώρους του νέου ΚΠΕ, μian έκθεσή της με αντικείμενο προφανώς την Ελληνική φύση, που θα ήταν το κύ-

ριο θέμα των επισήμων εγκαινίων του Κέντρου. Με έγκριση του ΔΣ, η ίδια ομάδα, με το Γενικό Γραμματέα, το Διευθυντή και τον επίτιμο Πρόεδρο της Εταιρίας, μετέφερε στην Ελασσόνα μέρος του φωτογραφικού υλικού που παρουσιάστηκε στην Αθήνα, στο Συνέδριο για τη Φυσική μας Κληρονομιά του περασμένου Φεβρουαρίου. Οι εξαιρετες φωτογραφίες των φωτογράφων φύσης εκάλυπταν όλες τις μορφές του φυσικού πλούτου της χώρας, με στόχο την ευαισθητοποίηση των επισκεπτών της έκθεσης, που θα παραμείνει στο ΚΠΕ Ελασσόνας επί ένα μήνα, ώστε να την επισκεφθούν σχολεία της περιοχής και άλλοι ενδιαφερόμενοι τοπικοί φορείς.

Λίγο πριν από την αναχώρηση της ομάδας για την Ελασσόνα, μάθαμε ότι τα επίσημα εγκαινία του ΚΠΕ θα έκανε ο Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος, με την ευκαιρία τετραήμερης, επίσημης επίσκεψής του στην περιοχή! Έτσι και έγινε και, το βράδυ της Παρασκευής, 19 Σεπτεμβρίου, αμέσως μετά τον αγιασμό, η αντιπροσωπεία μας είχε την τιμή να ξεναγήσει τον Παναγιώτατο, τη συνοδεία του και άλλους επισήμους στην έκθεση. Τα σχόλια του Οικουμενικού Πατριάρχη, ενώπιον των τηλεοπτικών συνεργειών και δημοσιογράφων, υπήρξαν καίρια για την μεγίστη αξία της Ελληνικής φύσης και επαινετικά για την προσπάθεια ανάδειξής της από την Εταιρία. Κατά το επίσημο δείπνο που ακολούθησε, επιδόθηκαν στον Παναγιώτατο εκ μέρους της Εταιρίας σύντομο πληροφοριακό υλικό για την

ιστορία και τις δράσεις της, καθώς και επιλογή εκδοσεών της για τη φύση.

Στο διάστημα της παραμονής της ομάδας μας, πληροφορηθήκαμε από το Δήμαρχο για την αλλαγή, για διαδικαστικούς αλλά και πρακτικούς λόγους, του αρχικού χώρου εγκατάστασης του Κέντρου Πληροφόρησης Ολύμπου. Ο νέος χώρος, πολύ κεντρικός, προσφέρεται απολύτως, μετά την αναγκαία κτιριακή ανακαίνισή του με φροντίδα του Δήμου, για την υποδοχή της έκθεσης Ολύμπου. Συζητήθηκαν με το Δήμαρχο όλες οι πτυχές της ανανεωμένης συνεργασίας με την Εταιρία και ήδη, από ότι μαθαίνουμε, ξεκίνησαν οι εργασίες στο κτίσμα. Η προοπτική για το Δήμαρχο είναι να μπορέσουν να γίνουν τα εγκαινία του Κέντρου τον ερχόμενο Μάιο 2010. Μας περιμένει δηλαδή αμέσως εντατική δουλειά, αλλά πιστεύουμε ότι το αντικείμενο και η θετική για την εικόνα της Εταιρίας προβολή, αξίζει κάθε προσπάθεια.

Α. Κόλλας

Νέα Ρυθμιστική Απόφαση για την κυνηγετική περίοδο 2009-2010

Η Ελληνική Εταιρεία Προστασίας της Φύσης συμμετέχει κάθε χρόνο στις συναντήσεις που γίνονται με πρωτοβουλία του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων για τη Ρυθμιστική Απόφαση που θα διέπει το κυνήγι την επόμενη χρονιά.

Δυστυχώς, η νέα Ρυθμιστική Απόφαση για την κυνηγετική περίοδο 2009-2010, που εκδόθηκε φέτος, αποτελεί επανάληψη της περυσινής ρυθμιστικής διάταξης, με ελάχιστες αλλαγές και καμία από αυτές θετική.

Βασικά προβλήματα της συγκεκριμένης νέας Ρυθμιστικής Απόφασης είναι το ότι επιτρέπει το κυνήγι των αγριοκούνελων μέχρι το Μάρτιο, καθώς και το ότι διατηρεί την άσκηση θήρας μέσα στο Φεβρουάριο με διαφορετικές ημερομηνίες λήξης ανά είδος.

Το κυνήγι του Φεβρουαρίου συμπίπτει με τη φάση των προμεταναστευτικών μετακινήσεων πολλών θηρεύσιμων ειδών, κάτι που δε συνάδει με την

ευρωπαϊκή νομοθεσία και νομολογία. Η ΕΕΠΦ και οι άλλες περιβαλλοντικές οργανώσεις (ΕΟΕ, Anίμα κ.λπ.) που συμμετείχαν στη συνάντηση που έγινε στο Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, πρότειναν το κυνήγι να λήξει στις 31 Ιανουαρίου για όλα τα θηρεύσιμα είδη ανεξαιρέτως.

Επίσης, είχαμε εισηγηθεί να απαγορευθεί τελείως το κυνήγι κάθε είδους αγριόχηνας και ιδιαίτέρως της ασπρομετωπόχηνας, λόγω της ομοιότητάς της και άρα της πιθανής σύγχυσής της με τη νανόχηννα, που αποτελεί σπάνιο είδος απειλούμενο με εξαφάνιση, ιδιαίτερα μάλιστα μετά το πρόσφατο περιστατικό λαθροθηρίας νανόχηννας στην Κερκίνη.

Μ. Γκαίλιχ

Στα μέσα Μαρτίου βρέθηκε νεκρή από σκάγια μέσα στο καταφύγιο Άγριας Ζωής της Κερκίνης μια από τις περίπου 60 νανόχηννες που απομένουν στον κόσμο.

Οι αρκούδες συνεχίζουν τις βόλτες στην Εγνατία

Την Παρασκευή στις 2 Οκτωβρίου, η περιβαλλοντική οργάνωση ΚΑΛΛΙΣΤΩ ειδοποιήθηκε από υπαλλήλους της Εγνατία Οδός ΑΕ πως για άλλη μια φορά, αρκούδα κατάφερε να μπει στο οδόστρωμα της Εγνατίας Οδού, περνώντας την περίφραξη του αυτοκινητοδρόμου κοντά στον κόμβο της Παναγιάς, με κατεύθυνση το Μέτσοβο. Είναι θέμα τύχης το ότι η αρκούδα δεν ήρθε, και αυτή την φορά, αντιμέτωπη με κάποιο διερχόμενο όχημα και δεν προκλήθηκε νέο τροχαίο ατύχημα.

Είναι σημαντικό να σημειωθεί πως στο συγκεκριμένο τμήμα της Εγνατίας έχει ήδη ξεκινήσει η τοποθέτηση της νέας «ενισχυμένης» περίφραξης, για την οποία ένα μήνα πριν και μετά από αυτοψία, ΑΡΚΤΟΥΡΟΣ και ΚΑΛΛΙΣΤΩ με νέο υπόμνημα στην Εγνατία Οδός Α.Ε, επισήμαναν πως και αυτή η περίφραξη θα είναι διαπερατή για την αρκούδα, αν όχι και για άλλα είδη πανίδας.

Το πρόσφατο περιστατικό το αποδεικνύει περίτρανα.

Οι αδυναμίες της υπό κατασκευή περίφραξης, και συγκεκριμένα το χαμηλό της ύψος, η ανεπαρκής της σύνδεση με το έδαφος, η ανεπαρκής τάση του πλέγματος, και η πλήρης παράβλεψη των προδιαγραφών που έχουν επανειλημμένα προτείνει και οι δύο περιβαλλοντικές οργανώσεις, οδηγούν μόνο σε σπατάληση δημόσιου χρήματος χωρίς κανένα ουσιαστικό αποτέλεσμα.

Η σωστά κατασκευασμένη περίφραξη ενδεχομένως να αυξήσει το κόστος, αποτελεί όμως μακροχρόνια επένδυση προς όφελος της σπάνιας πα-

Περίφραξη παραβιασμένη από αρκούδα

νίδας και του περιβάλλοντος της περιοχής αλλά και της ασφάλειας των διερχόμενων οδηγών.

ΚΑΛΛΙΣΤΩ και ΑΡΚΤΟΥΡΟΣ υπενθυμίζουν πως ο φράχτης θα παραμείνει διαπερατός για την αρκούδα αν δεν τηρούνται οι παρακάτω προδιαγραφές:

- Ύψος τουλάχιστον 2.5 μ.
- Κατασκευή «στεψής» με αρνητική κλίση.
- Μπάζωμα των σημείων στα οποία δημιουργούνται μικρά ή μεγάλα κενά στη βάση της περίφραξης.
- Στήριξη/υπογειοποίηση της περίφραξης στο έδαφος σε βάθος 70-80 εκ.
- Τοποθέτηση ηλεκτροφόρου σύρματος σε δύο τουλάχιστον σειρές και ύψος 160 και 200 εκ από το έδαφος και σε απόσταση 20 εκ. από το πλέγμα.

Προειδοποιούμε και τους νέους κυβερνητικούς υπευθύνους για το περιβάλλον, ότι η ανάγκη τήρησης συγκεκριμένων προδιαγραφών στην περίφραξη της Εγνατίας Οδού, όπως και η τοποθέτησή της είναι κατεπείγουσα, προκειμένου να μην αυξηθεί ο ήδη μεγάλος αριθμός νεκρών αρκούδων (6 νεκρές αρκούδες σε διάστημα 6 μηνών) από τροχαία ατυχήματα αλλά και να μην τίθενται σε κίνδυνο καθημερινά οι ζωές των διερχόμενων οδηγών.

Για περισσότερες πληροφορίες:

Ηλιάνα Μπουσιδάκη, Υπεύθυνη Τύπου
και Επικοινωνίας «Καλλιστώ»,
2310252530 και 6972-694147

Επιτέλους καταλάβαμε

Στην τηλεοπτική συζήτηση (ντιμπίετ, για να μην ξεχνάμε τη γλώσσα μας) των δύο υποψηφίων πρωθυπουργών στις 22/9, ο αρχηγός του ΠΑΣΟΚ δήλωσε (ολίγον ασαφώς) ότι το κόμμα του δεν είναι κατά της εκτροπής του Αχελώου.

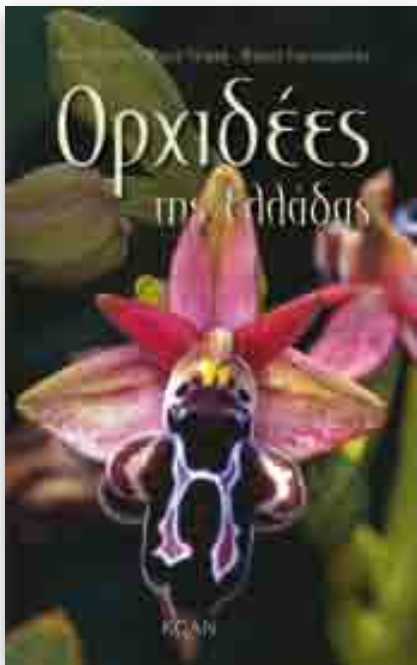
Τη θετική για το έργο θέση επιβεβαίωσε και διευκρίνισε, το επόμενο πρωί σε ραδιοφωνική συνέντευξη στον «9,84», ο υπεύθυνος περιβάλλοντος του κόμματος. Αξιοσημείωτο είναι ότι, ενώ αναγνωρίζονται η σπατάλη νερού και η κακοδιαχείριση των υδατικών πόρων στη Θεσσαλία, η ανάγκη αναδιάρθρωσης των καλλιεργειών προς λιγότερο υδροβόρες, η πιθανότητα κάλυψης όλων ή μερικών των αναγκών από τοπικά ύδατα κ.λπ., κ.λπ., και τονίζεται ότι θα εκπονηθεί σύντομα (!) σχετική μελέτη, τονίζεται επίσης ότι δεν θα «παγώσει» το έργο, ούτε θα ανασταλεί η χρηματοδότησή του.

Είναι άραγε γνωστά τα συμπεράσματα της μελέτης;

Μήπως όμως τα «κουκιά» της Θεσσαλίας είναι τόσο ισχυρά που θέλουν πότισμα πάσει θυσία;

Ν. Πέτρου

Βιβλιοπαρουσίαση

Ορχιδέες της Ελλάδας

Μόλις κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις ΚΟΑΝ ο οδηγός πεδίου Ορχιδέες της Ελλάδας, ο πρώτος πλήρης, συνολικός οδηγός για τα αυτοφυή ελληνικά ορχοειδή, και μάλιστα από Έλληνες ερευνητές.

Τα κείμενα έχουν γράψει οι Μαρία Πέτρου (ερασιτέχνης βοτανολόγος) και ο Μάριος Γιαννακούλιας (φυτοβιολόγος), ενώ οι φωτογραφίες είναι του Νίκου Πέτρου. Αποτέλεσμα σχεδόν εικοσαετούς ενασχόλησης και εργασίας στο πεδίο, ο οδηγός – με 320 σελίδες και 882 εικόνες – καλύπτει 210 είδη και υποείδη που απαντούν στην Ελλάδα και χωρίζεται σε δύο μέρη.

Στο πρώτο, γενικό, μέρος παρατίθενται στοιχεία για τη φύση και τη χλωρίδα της Ελλάδας, για την ανατομία και τη βιολογία των ορχοειδών, τις ιδιαίτερες στρατηγικές που χρησιμοποιούν για να προσελκύουν τους επικονιαστές τους, τους βιοτόπους τους αλλά και τους κινδύνους που

Σημ.: Το βιβλίο διατίθεται προς πώληση στα γραφεία της Εταιρίας μας στην ειδική τιμή των 60 ευρώ (έναντι €70 στα βιβλιοπωλεία).

τα απειλούν, ενώ σχολιάζεται το μεγάλο πρόβλημα της ονοματολογίας και ταξινόμησης.

Ακολουθεί η παρουσίαση των ειδών, ανά γέννη, με εισαγωγικό σημείωμα σε κάθε γένος. Το κάθε είδος αναπτύσσεται σε μία σελίδα, με εικόνες ολόκληρου του φυτού, της ταξιανθίας και λεπτομέρεια των ανθέων του, πλήρη περιγραφή και στοιχεία για την περίοδο άνθησης, τους βιοτόπους και την πιθανή σύγχυση με άλλα είδη. Σε είδη με μεγάλη παραλλακτικότητα, η περιγραφή επεκτείνεται σε δύο ή και περισσότερες σελίδες και εικονίζονται όλες οι μορφές και ποικιλίες. Λόγω των προβλημάτων της ονοματολογίας, σε κάθε είδος παρατίθενται τα συνωνύματά του και, όπου απαιτείται, αναλύονται οι πλέον πρόσφατες ταξινομικές απόψεις και οι σχετικές διχογνωμίες, με βάση τις πιο πρόσφατες μελέτες και βιβλιογραφία.

Πολύ σημαντική είναι η κωδικοποίηση και απλούστευση των περιγραφών, που δίνει έμφαση σε εκείνα τα διαγνωστικά στοιχεία που μπορούν να διευκολύνουν πρακτικά την ταυτοποίηση των ειδών στο πεδίο, ιδιαίτερα για όσους δεν κυκλοφορούν με μεγεθυντικούς φακούς και παχύμετρα. Για κάθε είδος αναφέρονται ξεχωριστά αυτά τα σημεία-κλειδιά.

Στο τέλος του οδηγού παρουσιάζεται μεγάλος αριθμός υβριδίων και ενδιάμεσων μορφών, καθώς και «τέρατα» και φυτά με χρωματικές ανωμαλίες και παρατίθεται εκτενής βιβλιογραφία.

Το βιβλίο αυτό είναι ένα εύχρηστο «εργαλείο» που έρχεται να καλύψει ένα μεγάλο κενό και σίγουρα θα ενθουσιάσει όσους ασχολούνται με την ελληνική χλωρίδα.

Κώστας Βιδάκης

Καίτη Φατούρου

Λέγεται ότι η Εύγηρος, το μικρό χωριό της Λευκάδας, είναι πατρίδα των απανταχού ανά την υφήλιο Φατούρων – από Αθήνα και Θεσσαλονίκη, μέχρι Βραζιλία και Αφρική. Από την Εύγηρο καταγόταν και ο Σπύρος Φατούρος, πατέρας της Καίτης, που εγκατέλειψε μια στρωμένη δουλειά στη Νότιο Αφρική, για να γυρίσει στην Ελλάδα και να καταταγεί εθελοντής στους πολέμους του 12-13.

Αυτό το επιτακτικό αίσθημα ευθύνης –που τον παρακίνησε να επιστρέψει στην πατρίδα, παραβλέποντας το προσωπικό του συμφέρον– το συναντήσαμε και στην Καίτη, που σε ειρηνικούς πλέον καιρούς, τη συνόδευσε σ' όλες τις επιλογές της, και συνδυάστηκε με την εργατικότητα, τις ποικίλες ικανότητες, τη σταθερότητα και το σύστημα. Προσόντα στα οποία οφείλεται και το ότι κατόρθωσε να διακριθεί στους σκληρούς, ανταγωνιστικούς χώρους εργασίας, ιδιαίτερα στη LUFTHANSA, όπου και έφθασε να της ανατεθεί ανώτερη διοικητική θέση.

Παράλληλα, η αγάπη της για τη φύση την έστρεψε στις εκδρομές, στα βουνά, έγινε δραστήριο μέλος του Ορειβατικού και της Εταιρίας Προστασίας τη Φύσης, όπου και πάλι προσέφερε εθελοντικά τις υπηρεσίες της, αναλαμβάνοντας διοικητικές ευθύνες με την ίδια συνέπεια και αποτελεσματικότητα. Τυπική, συστηματική, επίμονη ως και πεισματάρα κάποτε, συνέβαλε ιδιαίτερα στην οργάνωση ποικίλων εκδηλώσεων της Εταιρίας.

Με ανάλογη αφοσίωση αφιερώθηκε και στην οικογένειά της. Γονείς, αδελφός, ανίψια, απολάμβαναν τη φροντίδα και τη φιλοξενία της. Αλλά δεν ξεχνούσε ούτε τους φίλους της. Στη Μαλακόντα όπου περνούσαμε μαζί τα καλοκαίρια μας, την βλέπαμε στον καταπράσινο κήπο της, να αγωνίζεται με την τσουγγράνα και το σωλήνα του ποτίσματος, περιτριγυρισμένη από ένα λαό από προστατευόμενους γάτους. Αξέχαστες θα μας μείνουν οι συγκεντρώσεις της, όταν κάτω από τα δέντρα του κήπου, οργάνωνε ορεκτικά τραπεζώματα με επτανησιακή αρχοντιά.

Ο τόσο απροσδόκητος θάνατός της ήταν η μεγάλη της ασυνέπεια. Ποιος θα περίμενε πως η Καίτη, η ακούραστη, η γεμάτη ζωή, θα μας εγκατέλειπε έτσι ξαφνικά και απροειδοποίητα!

Καίτη, θα μας λείψεις!

Αγγελική Κουμετάκη

Προσπαθώντας να σκιαγραφήσω την προσωπικότητα της Καίτης Φατούρου και να αποτιμήσω την αξιούνη της κατάλαβα ότι θα χρειαζόμουν αρκετές χονδρές μολυβιές.

Γόνος καλής οικογένειας νοικοκυραίων της Λευκάδας, ξεκίνησε από μηδενική βάση. Από τα πρώτα της βήματα έδωσε δείγματα των ικανότητων της. Είχε εξαιρετική επίδοση στην εκμάθηση ξένων γλωσσών. Μιλούσε Αγγλικά, Γαλλικά και αππαιίστως Γερμανικά, προσόν που την ανέβασε στη θέση της υπευθύνου δημοσίων σχέσεων της αεροπορικής εταιρείας LUFTHANSA.

Στα εξήντα περίπου χρόνια γνωριμίας, φιλίας, και πολλές φορές συνεργασίας, μας σύντομα αποκαλύφθηκε μια καταπληκτική γραμματέας αγώνων χιονοδρομίας (τότε που τα δύο αθλήματα, χιονοδρομία, ορειβασία ήταν κάτω από την ίδια στέγη) και μια ιδανική μεταφράστρια δύσκολων Γερμανικών εγχειριδίων ορειβασίας, αναρρίχησης, ορειβατικού σκι, διάσωσης κ.λπ. Εκτός αυτών των επιδόσεων, στο πλαίσιο πάντοτε της συνεργασίας μας, μου δόθηκε η ευκαιρία να διαπιστώσω, ότι επρόκειτο για φυσιογνωμία με έμφυτη ευγένεια, σοβαρότητα, υπευθυνότητα και τιμιότητα ενώ δεν της έλειπε καθόλου η κριτική οξυδέρκεια και η αυστηρότητα όπου χρειαζόταν. Αυτό όμως που την έκανε ξεχωριστή ήταν η εργατικότητα της, κάτι που έδινε και τον σχετικό τόνο στην ζωή της. Μία ΣΥΝΕΧΗΣ και αδιάκοπη ΠΡΟΣΦΟΡΑ βοήθειας.

Προς τιμήν του ο πρόεδρος της ομοσπονδίας μας, στάθηκε ως το τέλος στο πλευρό της, δεδομένου ότι όλοι οι συγγενείς της ζουν στην Γερμανία.

Δυστυχώς όμως ο αγώνας ήταν άνισος.

Χάσαμε μια πολύτιμη συνεργάτιδα και μια αξέχαστη φίλη!

Καλή σου στράτα Φατουράκι!

Διομήδης Χατζίδης

Επιτ. Πρόεδρος Ελληνικής Ομοσπονδίας Ορειβασίας, Αναρρίχησης.

Μάρω Μπούσαλη

Στις 22 Σεπτεμβρίου 2009 έφυγε από κοντά μας πλήρης ημερών η Μάρω Μπούσαλη, ένα από τα παλιότερα μέλη της Εταιρείας μας, κόρη του Τρύφωνα Βάθη, από τα ιδρυτικά μέλη και σύζυγος του αείμνηστου Πέτρου Μπούσαλη, επί χρόνια αντιπροέδρου μας.

Η Μάρω ήταν ο τύπος της πραγματικής φυσιολάτρισσας. Η ζωή της ήταν γεμάτη περιπέτειες στα βουνά και στις θάλασσες της πατρίδας μας. Οδηγούσε αυτοκίνητο από την ηλικία των δεκατεσσάρων ετών και μαζί με τον Πέτρο Μπούσαλη είχαν γυρίσει την Ελλάδα, όχι μία αλλά πολλές φορές. Οδηγός στα επίπονα και επικίνδυνα αυτά ταξίδια, πάνω σε απομακρυσμένα βουνά και σε κακοτράχαλους ορεινούς δρόμους, ήταν πάντα η Μάρω, ενώ ο Πιέρ αρνείτο πεισματικά να μάθει οδήγηση. Εκείνος, αφοσιωμένος στη μελέτη και φωτογράφιση των φυτών της Ελληνικής Χλωρίδας. Εκείνη, πιστή σύντροφος και οδηγός. Μπορούσες να τους δεις ξαφνικά μπροστά σου, στο πιο απίθανο βουνό της χώρας μας: στο Καϊμακτσαλάν, στο Σμόλικα, στα Λευκά όρη, στο Χελμό. Συχνή ήταν επίσης και η συμμετοχή της στις εκδρομές της Εταιρείας μας και σε όλες μας τις εκδηλώσεις της.

Τον τελευταίο καιρό η Μάρω έζησε κατάκοιτη στο όμορφο πλακιώτικο αρχοντικό της και η χαρά της ήταν να ακούει να της μιλάμε για τα βουνά και τα νησιά που τόσο αγάπησε. Το Πήλιο, τον Όλυμπο, τη Μύκονο, τον Πόρο. Έφυγε όπως έζησε, σαν αληθινή αρχόντισσα.

Γιώργος Σφήκας

Η φίλη μας, Μάρω Μπούσαλη, έφυγε...

Αποχαιρετήσαμε, στην κηδεία της που έγινε την Τετάρτη 23 Σεπτεμβρίου, τη μεγάλη κυρία της Εταιρείας και φίλη πολλών από μας, μian από τις τελευταίες δυστυχώς εκπροσώπους της «παλιάς φρουράς» – αυτής που ξεκίνησε την Εταιρεία πριν κοντά 60 χρόνια.

Παλιοί και νεώτεροι θυμούμαστε τη Μάρω Μπούσαλη και θα παραμείνει στη μνήμη μας ως η αγχώσιτη σύντροφος του καλού μας Πιέρ. Όπως όλοι ξέρουμε –και ο ίδιος ο Πέτρος Μπούσαλης αναγνώριζε– οι αδιάλειπτες, σε κάθε γωνιά της Ελλάδας εξορμήσεις τους για γνωριμία και καταγραφή του φυσικού της πλούτου, δεν θα ήταν δυνατή χωρίς τη συναίνεση και το κέφι της Μάρως, ακούραστης πεζοπόρου, άφοβης οδηγού και στους πιο κακοτράχαλους δρόμους και πάντα συμπαραστάτη του. Πόσες όμορφες ιστορίες μας διηγήθηκαν, πόσα μάθαμε χάρις στους δυο τους...

Η αγάπη της Μάρως για την Εταιρεία και τον κόσμο της, μέλη, στελέχη και φίλους, εκδηλωνόταν με πολλούς τρόπους, κοινωνικούς αλλά και πρακτικούς. Της οφείλουμε πολλά.

Οφείλουμε επίσης να ευχαριστήσουμε τους παλιούς, καλούς της φίλους, το Γιώργο και ιδιαίτερα τη Χρυσάνθη Σφήκα που, μαζί με τις δύο κυρίες που κρατούσαν το οπιτικό των Μπούσαλη, συντρόφευσαν και περιποιήθηκαν τη Μάρω, σαν δικό τους άνθρωπο, στις δύσκολες στιγμές των τελευταίων μηνών και ως το τέλος.

Λεωνίδας Κόλλας

Προς τα μέλη της ΕΕΠΦ

Βιβλία, κάρτες και σήματα

Σας υπενθυμίζουμε ότι διατίθενται στα γραφεία μας τα βιβλία: «**Η Ελληνική χλωρίδα στο μύθο, στην τέχνη, στη λογοτεχνία**» και «**Φυτά στα αρχαία ελληνικά νομίσματα**» του Έλμουτ Μπάουμαν, «**Τα πουλιά του Αμβρακικού**» και «**Τα ψάρια του Αμβρακικού**» του Φώτη Περγαντή, «**Οι προστατευόμενες περιοχές Natura 2000 στην Ελλάδα**» του Γιώργου Σφήκα, «**Αναζητώντας την ελληνική φύση**» της Μυρτώς Απέργη, «**Διατηρώντας τη Φύση, διατηρείς τη Ζωή**» της Μαρίας Ρουσομουστακάκη και «**Τα πετρώματα με απλά λόγια**» της Γεωργίας Φέρμελη και της Αναστασίας Κουτσουβέλη. Υπάρχουν επίσης οι **ευχετήριες κάρτες** με φωτογραφίες με θέμα πουλιά, πεταλούδες, φυτά και μανιτάρια, καθώς και το **Σήμα της Εταιρίας, ο Κρητικός Αίγαγρος**.

Πρόγραμμα Φολόης

Το καλοκαίρι που μας πέρασε η ΕΕΠΦ ολοκλήρωσε την κατασκευή του Κέντρου Περιβαλλοντικής Πληροφόρησης της Φολόης. Σκοπός του κέντρου είναι να συμβάλει στην ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των κατοίκων και των επισκεπτών της ευρύτερης περιοχής και να δράσει συμπληρωματικά με τις προσπάθειες προστασίας του δρυοδάσους. Το κέντρο αυτό στεγάζεται στο παλιό Δημοτικό σχολείο της Φολόης (τη χρήση του οποίου μας παραχώρησε ο οικείος Δήμος) μαζί με την έκθεση του Φωτογραφικού Αρχείου της Φολόης.

Ο σχεδιασμός και η δημιουργία του Κέντρου Περιβαλλοντικής Πληροφόρησης έγινε από τους επιστήμονες της εταιρείας «Οργάνωση Μέσων Ερμηνείας Περιβάλλοντος», σύμφωνα με τις οδηγίες της Εταιρίας μας (που, ως δικαιούχος του προγράμματος, είχε και τον γενικό συντονισμό). Η έκθεση περιλαμβάνει ειδικά επεξηγηματικά ταμπλώ, με πληροφορίες για το φυσικό περιβάλλον και την πολιτιστική κληρονομιά της περιοχής. Επίσης, χρησιμοποιήθηκαν και ορισμένα φυσικά εκθέματα (τομή κορμού βελανιδιάς, ένα δρύινο βαρέλι και τεχνητές φωλιές πουλιών, φλοιός από φελόδρυ κ.λπ.) έτσι ώστε να γίνει πιο παραστατική η παρουσίαση των διαφόρων ζητημάτων που άπτονται της αειφορικής διαχείρισης και της προστασίας του δάσους.

Το Κέντρο Περιβαλλοντικής Πληροφόρησης εγκαινιάστηκε στις 22 Αυγούστου, στο πλαίσιο ειδικής ημερίδας που οργανώθηκε για τον σκοπό αυτό, από την Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης, το Σύλλογο Φολοτών «ο Κένταυρος» και το Δή-

μο. Στα εγκαίνια παραβρέθηκαν οι Δήμαρχοι Φολόης και Λασιώνας, οι βουλευτές του Νομού κ. κ. Γ. Κουτσούκος και Μ. Κατρίνης, καθώς και ο νέος Δασάρχης κ. Θωμόπουλος. Αξίζει μάλιστα να σημειωθεί ότι την μέρα των εγκαινίων του Κέντρου, το επισκέφτηκαν περισσότερα από 70 άτομα.

Τέλος, ολοκληρώθηκε η δημιουργία της ιστοσελίδας του προγράμματός μας, η οποία περιέχει πληροφορίες, ειδήσεις, φωτογραφίες, χάρτες, εικόνες από τη δράση των εθελοντών κ.λπ., ενώ έχει προβλεφθεί η τακτική ενημέρωση και ανανέωσή της. Μπορείτε να επισκεφτείτε την ιστοσελίδα αυτή στη διεύθυνση www.foloirproject.gr. Μέσα στους επόμενους μήνες προγραμματίζεται η κατασκευή και τοποθέτηση πινακίδων σήμανσης και πληροφόρησης, που θα διευκολύνουν τους επισκέπτες και θα προάγουν τη διαφύλαξη του δάσους. ■

Μ. Γκαϊλίξ

Το πρόγραμμα αυτό χρηματοδοτείται στο πλαίσιο του έργου «Περιβαλλοντικές δράσεις σε πληγείσες περιοχές» της Γεν. Γραμματείας Νέας Γενιάς και του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού.

Γαλάζιες Σημαίες

Αποτίμηση χρονιάς 2009

Οι επιθεωρητές της ΕΕΠΦ ξεκίνησαν από τις πρώτες ημέρες του Ιουλίου τις επισκέψεις τους στις ακτές και μαρίνες για να τις αξιολογήσουν.

Τα αποτελέσματα των επιθεωρήσεων σε πολλές βραβευμένες ακτές ήταν φέτος ενθαρρυντικά, ιδιαίτερα στο Κριτήριο της πληροφόρησης. Μεγάλοι, καλίσθητοι πίνακες ανακοινώσεων με αναρτημένα όλα τα απαραίτητα έντυπα, καθώς και ενδεικτικές πινακίδες για την εντόπιση των παρεχόμενων υπηρεσιών παρατηρήθηκαν στο μεγαλύτερο αριθμό των βραβευμένων ακτών.

Από τη Συντονιστική Επιτροπή και τους Επιθεωρητές δόθηκε μεγάλη βαρύτητα στην εφαρμογή του κριτηρίου για την ασφάλεια των λουομένων (στην παρουσίαση των ναυαγοσωστικών εφοδίων και, όπου ήταν απαραίτητο, στην παρουσία ναυαγοσώστη), στις προσφερόμενες υπηρεσίες για τα ΑΜΕΑ, καθώς και στη λειτουργία και καθαριότητα των χώρων υγιεινής. Ενώ στην έναρξη της καλοκαιρινής περιόδου υπήρξε καλή κάλυψη των κριτηρίων αυτών, από τα μέσα Αυγούστου και μετά παρατηρήθηκε αρκετά μεγάλη χαλαρότητα ως προς την

Αμφίβιο αμαξίδιο για ΑΜΕΑ

πληρότητά τους. Έγιναν παρατηρήσεις και σε πολλές ακτές η Γαλάζια Σημαία κατέβηκε προσωρινά μέχρι η ακτή να επανέλθει σε ικανοποιητικά επίπεδα παροχής υπηρεσιών προς τους λουόμενους.

Υπήρξαν βέβαια και ακτές οι οποίες έχασαν το βραβείο τους, τη «Γαλάζια Σημαία», διότι δεν κατάφεραν να πληρούν τα Κριτήρια μετά και τη διορία που τους δόθηκε. Οι ακτές αυτές έχουν επισημανθεί στη λίστα των βραβευμένων ακτών στην ιστοσελίδα της ΕΕΠΦ.

Αποστολή Αιτήσεων Υποψηφιότητας για το 2010

Στα τέλη Οκτωβρίου θα σταλούν στους διαχειριστές των ακτών που συμμετείχαν στο Πρόγραμμα το 2009 καθώς και στους νέους ενδιαφερόμενους, τα έντυπα «Αίτηση Υποψηφιότητας βράβευσης για το 2010» και «Επεξηγήσεις Κριτηρίων». Η αίτηση πρέπει να συμπληρωθεί και να υποβληθεί με τα απαραίτητα συνημμένα μέχρι τις 22 Δεκεμβρίου 2009.

Προμήθεια αμαξιδίων, πλαστικών διαδρόμων και σύγχρονων εγκαταστάσεων χώρων υγιεινής για ΑΜΕΑ

Ο Δήμος Αγ. Γεωργίου Θεσσαλονίκης ύστερα από σχετική πρόταση ενέταξε στο Πρόγραμμα ΘΗΣΕΑΣ του Υπουργείου Εσωτερικών το έργο «Υποδομές πρόσβασης ΑΜΕΑ στις παραλίες του Δήμου Αγ. Γεωργίου» με αποτέλεσμα να προμηθευθεί:

- 4 αμφίβια αμαξίδια για ΑΜΕΑ,
- 150 μέτρα πλαστικών διαδρόμων πρόσβασης και
- 2 νέες παραλιακές σύγχρονες

εγκαταστάσεις χώρων υγιεινής για ΑΜΕΑ

Περισσότερες Πληροφορίες :

- Τμήμα ΑμεΑ του Υπουργείου Εσωτερικών – Τηλ.: 213 1364703 και
- Τμήμα Προσβασιμότητας ΑμεΑ του Υπουργείου Εσωτερικών – Τηλ.: 213 1313040, 213 1313050, 213 1313057

Είναι ένα πολύ καλό παράδειγμα προς μίμηση!

Ενημέρωση των διαχειριστών από το site της ΕΕΠΦ

Ένα μεγάλο κομμάτι της ενημέρωσης και της επικοινωνίας με τους διαχειριστές των ακτών γίνεται πλέον ηλεκτρονικά (με e-mail). Για την διευκόλυνσή τους έχει αναρτηθεί στο site της Εταιρίας (www.eerpf.gr) στην ενότητα Γαλάζιες Σημαίες σχεδόν οι πληροφορίες για την ένταξη μιας νέας ακτής/μαρίνας στο Πρόγραμμα, οι οδηγίες οργάνωσης μιας ακτής/μαρίνας, η διαδικασία βράβευσης καθώς και σχεδόν όλα τα απαραίτητα έντυπα που χρειάζεται να τοποθετηθούν στον Πίνακα Ανακοινώσεων για την πληροφόρηση των λουομένων και επισκεπτών. Επίσης υπάρχουν όλα τα «Τα Νέα του Προγράμματος» (Newsletters), οι βραβευμένες ακτές και μαρίνες για το έτος 2009, καθώς και οι ακτές που αποσύρθηκαν από το Πρόγραμμα.

Το Πρόγραμμα απευθύνεται σε Δήμους και συνεργαζόμενους ιδιώτες φορείς, που διαχειρίζονται οργανωμένες ακτές και μαρίνες σε 40 χώρες. Φορέας του Προγράμματος στην Ελλάδα είναι η ΕΕΠΦ. Για να απονεμηθεί η «Γαλάζια Σημαία», απαιτούνται καθαρή θάλασσα και ακτή, άρτια οργάνωση και καλές υπηρεσίες, ασφάλεια λουομένων και επισκεπτών, περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και προστασία της ακτής και του παράκτιου χώρου.

Χορηγοί του Προγράμματος «Γαλάζιες Σημαίες» είναι η **ALPHA BANK** και ο Όμιλος **ALAPIS**. Τους ευχαριστούμε θερμά.

τη διαχείριση των απορριμμάτων, τη χρήση φιλικών προς το περιβάλλον προϊόντων προσωπικής καθαριότητας και απορρυπαντικών, την ποιότητα της τροφής και των ποτών, τη μετατροπή των ελεύθερων χώρων σε χώρους πρασίνου και επιπλέον την περιβαλλοντική εκπαίδευση.

Τα οφέλη που προκύπτουν για τη βραβευμένη με το «GREEN KEY» μονάδα είναι εξεχόντως σημαντικά :

- Εξοικονόμηση ενέργειας.
- Εξοικονόμηση νερού.
- Υπεύθυνη διαχείριση αποβλήτων.
- Μείωση απορριμμάτων και σωστή διαχείρισή τους.
- Μείωση κατανάλωσης υλικών

καθαρισμού.

- Καλύτερη περιβαλλοντική εικόνα της μονάδας.
- Καλύτερο περιβάλλον για τους επισκέπτες και εργαζομένους.
- Προβολή της μονάδας μέσα από τους ιστοχώρους τόσο του εθνικού όσο και του διεθνούς χειριστή του Προγράμματος.
- Πλεονεκτήματα marketing για τη μονάδα σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Σαράντα εννέα ξενοδοχειακές μονάδες βραβεύτηκαν εφέτος στην Ελλάδα με το οικολογικό σήμα ποιότητας «Green Key – Πράσινο Κλειδί».

Η βράβευση, η οποία έχει ισχύ για ένα ημερολογιακό έτος, πραγματοποιείται κάθε χρόνο

από την Εθνική Επιτροπή Κρίσεων του Προγράμματος GREEN KEY για εκείνες τις μονάδες που ικανοποιούν τα κριτήρια του.

Εθνικός φορέας διαχείρισης και συντονισμού του Προγράμματος είναι η Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης η οποία κάνει πράξη από το 1951 την ηθική δέσμευσή της που αφορά στη διαφύλαξη και προστασία του Περιβάλλοντος, αλλά και στη διαμόρφωση ισχυρής περιβαλλοντικής συνείδησης.

*Διονυσία Παπαδοπούλου
Υπεύθυνη Συντονισμού του
Προγράμματος GREEN KEY*

Νέοι Δημοσιογράφοι για το περιβάλλον

Η ομάδα των Νέων Δημοσιογράφων στη λίμνη Rossim (Photo ABAE)

Αποστολή στη Serra da Estrela στην Πορτογαλία

Ο εθνικός χειριστής του Δικτύου «Νέοι Δημοσιογράφοι για το Περιβάλλον» της Πορτογαλίας οργάνωσε Ερευνητική Εκπαι-

δευτική Αποστολή με θέμα: Βιοποικιλότητα και Κλιματικές Αλλαγές.

Στην αποστολή συμμετείχαν 16 Νέοι Δημοσιογράφοι από σχολεία του δικτύου και φυσικά από σχολεία της Πορτογαλίας που ήταν και η διοργανώτρια χώρα. Η αποστολή πραγματοποιήθηκε στην περιοχή Serra da Estrela στη βόρεια και κεντρική Πορτογαλία από τις 29 Μαρτίου έως τις 4 Απριλίου 2009.

Οι 16 μαθητές με την καθοδήγηση 4 ειδικών πραγματοποίησαν μία ενδιαφέρουσα περιβαλλοντική έρευνα. Η διάχυση των αποτελεσμάτων της έρευνας έγινε με τη δημοσίευση άρθρων και

φωτορεπορτάζ στις τοπικές εφημερίδες και την ιστοθέση του δικτύου στην αγγλική και πορτογαλική γλώσσα.

Οι κυριότεροι στόχοι της αποστολής ήταν:

α. Η εφαρμογή της διαδικασίας υλοποίησης του Προγράμματος «Νέοι Δημοσιογράφοι για το Περιβάλλον», η οποία περιλαμβάνει περιβαλλοντική έρευνα και επικοινωνία.

β. Η καλλιέργεια μιας ποικιλί-

Το Δίκτυο απευθύνεται στα Γυμνάσια και Λύκεια, όπου ομάδες μαθητών, σε συνεργασία με άλλα σχολεία στην Ελλάδα, όσο και σ' άλλες Ευρωπαϊκές χώρες, χειρίζονται ως δημοσιογράφοι κάποιο κοινό πρόβλημα του περιβάλλοντος, με εργαλείο επικοινωνίας το Internet. Ευχαριστούμε θερμά τον ΟΤΕ, υποστηρικτή του Προγράμματος Π.Ε. «Νέοι Δημοσιογράφοι για το Περιβάλλον».

ας δεξιοτήτων των συμμετεχόντων όπως: έρευνα, συγγραφή άρθρων, ομαδική εργασία, εξάσκηση στην αγγλική γλώσσα κ.ά. γ. Η μελέτη καλών πρακτικών σχετικών με την αιεφόρο ανάπτυξη.

δ. Η γνωριμία με τις δυνατότητες και τις προκλήσεις της περιοχής Serra da Estrela σε θέματα που αφορούν στο νερό, τη βιοποικιλότητα και τις κλιματικές αλλαγές.

ε. Η αναγνώριση των περιβαλλοντικών προβλημάτων της περιοχής Serra da Estrela και η πρόταση συγκεκριμένων λύσεων.

στ. Η ευκαιρία γνωριμίας μεταξύ μαθητών από την Πορτογαλία και από άλλες χώρες του δικτύου.

Εκτός από τις δραστηριότη-

τες που υλοποιήθηκαν σε κλειστό χώρο, με τη μορφή εργαστηρίου, πραγματοποιήθηκαν και επιτόπιες έρευνες και συνεντεύξεις, οι οποίες εστιάστηκαν στα ακόλουθα θέματα:

1. Αειφόρος διαχείριση των δασών (Επίσκεψη στο δάσος του S. Pedro και συνεντεύξεις με πυροσβέστες).
2. Η ανάπτυξη της κτηνοτροφία στην περιοχή της Serra da Estrela: Μία αειφόρος δραστηριότητα; (Συνέντευξη με 2 βοσκούς και επίσκεψη σε τυροκομείο).
3. Επίσκεψη σε αγροτουριστική μονάδα.
4. Βιοποικιλότητα: Γνώση και διατήρηση. (Επίσκεψη στο περιβαλλοντικό πάρκο της Gouveia, στο Κέντρο Αποκατάστασης Άγριων Ζώων CERVAS και στο Κέντρο Εκπαίδευσης στη Seia).
5. Νερό, το πολυτιμότερο αγαθό της Serra da Estrela: Ακολουθώντας τον ποταμό Mondego. (Επίσκεψη σε εκτροφείο πέστροφας, στις πηγές των ποταμών Mondego και Zezere, στις λίμνες Comprida, Rossim και Poco do Inferno)

Την τελευταία μέρα της αποστολής δόθηκε συνέντευξη τύπου, όπου έγινε παρουσίαση όλης της προσπάθειας που πραγματοποιήθηκε τις προηγούμενες μέρες με σκοπό τη συζήτηση και την ανταλλαγή απόψεων μεταξύ όλων όσοι συμμετείχαν στην αποστολή αλλά και της τοπικής κοινωνίας.

Η εκπαιδευτική αποστολή στη Serra da Estrela της Πορτογαλίας δεν είχε μόνο ως σκοπό να εκπαιδεύσει τους μαθητές στην περιβαλλοντική έρευνα και τη δημοσιογραφία, αλλά κυρίως να τους βοηθήσει να αναπτύξουν κριτική και δημιουργική ικανότητα μέσα από την άσκηση στη συμμετοχικότητα.

*Γεωργία Φέρμελη
Χριστίνα Θεοδωρίκα*

Ετοιμάζοντας τα άρθρα και τα φωτορεπορτάζ... (Photo ABAE)

Στο περιβαλλοντικό πάρκο της Gouveia (Photo ABAE)

«Άλλοι πετούν, άλλοι πεινούν»

Φύση χωρίς Σκουπίδια

Σε ολόκληρη τη Γη, το 2009, οι άνθρωποι που λιμοκτονούν θα υπερβούν το 1 δισεκατομμύριο. Κι όμως υπάρχουν ακόμα άνθρωποι που πετούν στα σκουπίδια υλικά που «περισσεύουν», που είναι δυνατόν να χαριστούν, να ανακυκλωθούν, να επαναχρησιμοποιηθούν.

Η ΕΕΠΦ μέσα από το Δίκτυο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης «Φύση χωρίς Σκουπίδια», έχει ξεκινήσει τη δράση «Άλλοι πετούν, άλλοι πεινούν» (βλ. προηγούμενα τεύχη του περιοδικού ΦΥΣΗ,

124 και 125). Κύριος στόχος της δράσης είναι η πληροφόρηση και ευαισθητοποίηση μαθητών, μαθητριών, ομάδων νέων, αλλά και ενηλίκων, σε σχέση με τη σπατάλη των υλικών και τα προβλήματα που συνδέονται με την κακή διαχείριση των πόρων. Να μάθουμε να εκτιμούμε τα αγαθά που έχουμε, να περιορίζουμε τη σπατάλη αλλά και να βοηθούμε όσους μας χρειάζονται. Να ζούμε με βάση τις ανθρώπινες αξίες και με σεβασμό στο περιβάλλον.

Έχουμε προχωρήσει σε σύν-

δεση με ένα σχολείο στην πόλη Swakoromped της Ναμίμπια (νότια Αφρική) - μιας περιοχής της Γης που υποφέρει από φτώχεια. Το σχολείο αυτό λειτουργεί ήδη ως σύνδεσμος των ελληνικών σχολείων που συμμετέχουν στη δράση με άλλα σχολεία της Ναμίμπια, σε περιοχές με χαμηλό βιοτικό επίπεδο.

Πριν το καλοκαίρι, συγκεντρώσαμε στην ΕΕΠΦ 1.500 ευρώ από προσφορές μελών της ΕΕΠΦ και σχολείων. Τα χρήματα αυτά χρησιμοποιήθηκαν στο κτίσιμο ενός ορφανοτροφείου/νηπιαγωγείου που φιλοξενεί οκτώ παιδιά και έχει συνολικά 30 μαθητές. Το νέο κτίσμα, όπως βλέπετε και στις εικόνες, πλησιάζει ήδη την ολοκλήρωσή του. Συνεχίζουμε.

Οι μαθητές μας δώρισαν γραφική ύλη που φροντίσαμε να φτάσει στα παιδιά της Ναμίμπια.

Οι μαθητές της Ναμίμπια με τα χρώματα που τους στείλαμε, ζωγράφισαν κάρτες και έγραψαν πολύχρωμα γράμματα για τα ελληνόπουλα. Παράλληλα οργάνωσαν εκδήλωση για την προστασίας της Γης και ημέρες καθα-

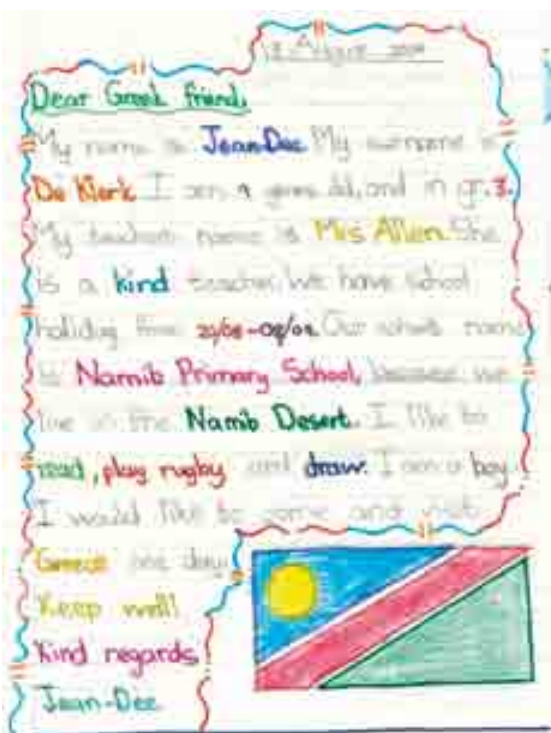
Στόχος του Προγράμματος «Φύση χωρίς σκουπίδια», που γίνεται με τη συνεργασία της ΕΕΠΦ, Εθελοντικών Ομάδων και Τοπικών Αρχών, είναι η ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης για την καλύτερη διαχείριση των απορριμμάτων και για τη διατήρηση ενός καθαρού και πολιτισμένου περιβάλλοντος.

Χορηγός του Προγράμματος είναι η **ALPHA BANK** την οποία ευχαριστούμε θερμά. Το πρόγραμμα υποστηρίζεται ακόμη από δωρεά του αείμνηστου μέλους μας **Hellmut Baumann**, συγγραφέα του βιβλίου «Η Ελληνική Χλωρίδα στο μύθο, στην τέχνη, στη λογοτεχνία».

Η μικρή αυτή καλύβα χρησιμεύει ως τάξη για 30 παιδιά και ως κοιτώνας των 8 ορφανών που φιλοξενεί το ορφανοτροφείο/νηπιαγωγείο.

Στις παρακάτω φωτογραφίες το νέο κτήριο με ξεχωριστό κοιτώνα, τουαλέτες και χώρο για μάθημα.

Κάτω τα καινούρια θρανία που αγοράστηκαν με χρήματα των κατοίκων της συνοικίας.

ρισμού στην πόλη άλλα και την γύρω περιοχή.

Τα παιδιά όλου του κόσμου διασκεδάζουν, αγαπούν το παιχνίδι, το τραγούδι, το τρέξιμο, τα γλυκά. Δε χρειάζονται πολλά πράγματα για να είναι ευτυχισμένα. Χρειάζονται όμως αγάπη, έχουν δικαίωμα στην τροφή, στο καθαρό νερό, στην ασφάλεια, στην περίθαλψη, στην εκπαίδευση, στο καθαρό περιβάλλον.

Εμείς, καθένας μας και όλοι μαζί, τι κάνουμε γι αυτό;

Μαρία Ρουσομουστακάκη

Φωτογραφίες: Mart Mari & Luke Allen

ΜΑΘΑΙΝΩ ΓΙΑ ΤΑ ΔΑΣΗ

Το βιβλίο για το θεματικό έτος των δασών

«Με το δάσος, οδηγό δράττω δρω δημιουργώ»

Ένα καλαίσθητο βιβλίο γεμάτο με δημιουργικές εργασίες των σχολείων που συμμετείχαν στο δίκτυο «Μαθαίνω για τα δά-

ση» τη σχολική χρονιά 2007-2008 ήρθε να προστεθεί και να πλουτίσει το εκπαιδευτικό υλικό του δικτύου.

Οι συντονιστές του δικτύου καθώς και η συντονιστική επιτροπή του θέλοντας να δημοσιοποιήσουν και να προβάλλουν τις εργασίες των Σχολικών Μονάδων που συμμετείχαν στο δίκτυο κατά το σχολικό έτος 2007-2008 που

ήταν το έτος δασών στο πλαίσιο της δεκαετίας της αειφορίας από την UNESCO, αποφάσισαν την έκδοση του βιβλίου. Οι περιβαλλοντικές ομάδες των σχολείων που εκπόνησαν προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στο πλαίσιο του δικτύου «Μαθαίνω για τα δάση» αυτό το σχολικό έτος είχαν τη δυνατότητα, ανάλογα με τη θεματική υπο-ενότητα που είχαν επιλέξει, να υλοποιήσουν δράσεις και δραστηριότητες όπως για παράδειγμα:

Να καταθέσουν προτάσεις για την προστασία, διατήρηση ή βελτίωση των δασών καθώς και για την ευαισθητοποίηση της τοπι-

κής κοινωνίας στη βάση της αειφόρου ανάπτυξης.

Να διερευνήσουν μέσα από τη σύνταξη ερωτηματολογίων τις απόψεις της τοπικής κοινωνίας, με στόχο την ουσιαστική αφύπνιση των πολιτών, καλλιεργώντας οι ίδιοι οι μαθητές στάσεις κοινωνικής ευθύνης, συμμετοχής και εθελοντισμού.

Να προβούν σε ενέργειες και δράσεις (δεντροφυτεύσεις, καθαρισμός δασών, δημοσιεύσεις στον τύπο, κινητοποιήσεις για ενημέρωση της τοπικής κοινωνίας κ.ά.) για να προστατεύσουν το δασικό οικοσύστημα του τόπου τους αλλά και γενικότερα του πλανήτη.

Να βιώσουν εργαζόμενες στο πεδίο, τη σημασία των δασών και να αγαπήσουν τα δασικά οικοσυστήματα της ιδιαίτερης πατρίδας τους, ώστε να τα προστατέψουν κατανοώντας, ότι είμαστε όλοι μέρη ενός μεγαλύτερου συνόλου.

Να εκφραστούν εικαστικά δημιουργώντας πίνακες ζωγραφικής και κατασκευές με υλικά της φύσης.

Να δημιουργήσουν τα δικά τους παραμύθια και ιστορίες, να φτιάξουν την Αλφαβήτα του δάσους, καλλιεργώντας έτσι τη φαντασία τους.

Να επινοήσουν και να δημιουργήσουν παιχνίδια (επιτραπέζια, επιδαπέδια, ομαδικά κ.α.)

Να συλλέξουν εκφράσεις, παροιμίες, αινίγματα, ποιήματα, γλωσσοδέτες, θρύλους και μύθους από την πλούσια ελληνική παράδοση.

Να συνθέσουν αυτοσχέδια θε-

ατρικά κείμενα, θεατρικά παιχνίδια, σκετς, διαλόγους, ποιήματα και να τα αποδώσουν με τη χρήση τεχνικών και ασκήσεων της Δραματικής Τέχνης στην Εκπαίδευση, εμπνευσμένα από το δάσος.

Το βιβλίο, λοιπόν, διαμορφώθηκε κατά ενότητες έτσι ώστε να ταξινομούνται οι εργασίες που δημοσιεύονται και να υπηρετείται η χρησιμότητά του. Γι αυτό το λόγο διαμορφώθηκαν δέκα ενότητες στο βιβλίο.

Στην πρώτη ενότητα περιλαμβάνονται τα σχέδια εργασίας για το δάσος ενώ η δεύτερη ενότητα αναφέρεται στο δάσος στη μυθολογία.

Με την τρίτη ενότητα ταξιδεύουμε με το δάσος στη Γλώσσα και τα Μαθηματικά και η τέταρτη ενότητα μας παρουσιάζει εικαστικές δημιουργίες για το δάσος και απ' το δάσος.

Μέσα απ' την πέμπτη ενότητα αποκτούμε δεξιότητες, ικανότητες και γνώσεις με τη δημιουργία και εφαρμογή παιδαγωγικών παιχνιδιών ενώ η έκτη ενότητα μας βγάζει έξω απ' το σχολείο και μας οδηγεί σε εξορμήσεις και επισκέψεις στο πεδίο.

Με την έβδομη ενότητα μαθαίνουμε δράσεις για το δάσος που ίσως μπορούμε και εμείς να αποφασίσουμε και να κάνουμε, ενώ η όγδοη ενότητα αναφέρεται σε έρευνες που διενεργήθηκαν σχετικά με το δάσος αλλά και την αξιολόγηση προγραμμάτων δράσεων και δραστηριοτήτων για αυτό.

Στην ένατη ενότητα προσεγγίζουμε το δάσος λογοτεχνικά και εκφραστικά, διαβάζουμε ποιήματα και εκθέσεις, αναπαριστούμε αυτοσχέδια θεατρικά και εκφραζόμαστε μέσα από την τέχνη του δράματος και του θεάτρου για αυτό. Τέλος από την δέκατη ενότη-

τα αντλούμε πληροφοριακό υλικό για το δάσος.

Με τη δημιουργία του παρόντος εκπαιδευτικού βιβλίου, το υλικό του οποίου προέρχεται εξ ολοκλήρου από τις Σχολικές Μονάδες του δικτύου, επιδιώχθηκε η ευαισθητοποίηση και η ενημέρωση εκπαιδευτικών και μαθητών στο θέμα, καθώς και η διάχυση των αποτελεσμάτων των προγραμμάτων του δικτύου.

Το βιβλίο «Με το δάσος οδηγώ δράττω, δρω, δημιουργώ» είναι επίσης ένα βοήθημα για τους εκπαιδευτικούς, ικανό να τους στηρίξει παρέχοντας σε αυτούς τη δυνατότητα επιλογής δράσεων και δραστηριοτήτων, που έχουν ήδη εφαρμοστεί και δοκιμαστεί με επιτυχία από περιβαλλοντικές ομάδες διαφορετικών σχολείων και περιοχών της χώρας. Κατ' αυτόν τον τρόπο μπορεί να επιτευχθεί ανταλλαγή εμπειριών και απόψεων μεταξύ αυτών για το θέμα «Δάσος».

Σοφία Καινούργιου

Υπ. ΠΕ Δ/νσης Α'/βάθμιας Εκπαίδευσης Ανατ. Αττικής

Σοφία Περδικάρη

Υπ. ΠΕ Δ/νσης Α'/βάθμιας Εκπαίδευσης Β' Αθήνας

Το «Μαθαίνω για τα Δάση» είναι ένα Διεθνές Δίκτυο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, που έχει στόχο να ενθαρρύνει σχολεία και εκπαιδευτικούς, ώστε να συμπεριλάβουν τα δάση στις εκπαιδευτικές τους δραστηριότητες, να τα πλησιάσουν οι μαθητές και να μάθουν από αυτά. Χορηγός του Προγράμματος είναι το **ΙΔΡΥΜΑ ΛΕΒΕΝΤΗ**, το οποίο και ευχαριστούμε θερμά για την υποστήριξή του.

ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

Ο καλύτερος τρόπος για να απαντηθεί το ερώτημα «τι κάνουν τα σχολεία όταν υλοποιούν κάποιο πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης» είναι η παράθεση συγκεκριμένων παραδειγμάτων από σχολικές δράσεις. Ενδεικτικά αναφέρονται παρακάτω κάποια παραδείγματα.

1ο Δ.Σ Λαυρίου

Οι μαθητές του 1ου Δ.Σ Λαυρίου ασχολήθηκαν τη σχολική χρονιά 2008-2009 με τα απορρίμματα. Ανάμεσα στις δραστηριότητες που έκανε το 1ο Δ.Σ Λαυρίου ήταν και η συμμετοχή του σε διαγωνισμό της UNESCO για την προστασία του περιβάλλοντος. Οι μαθήτριες Κατερίνα Παπαδοπούλου και Ευαγγελία Σταυριανού έγραψαν σε συνεργασία ένα ποίημα για το περιβάλλον.

«Πριν από λίγο καιρό γνώρισα ένα φίλο σωστό / Περιβάλλον λένε τ' όνομα του και προσφέρει σ' όλους τα αγαθά του. / Υποφέρει και πονάει κάθε μέρα, / Κάποιος τον χτυπάει, τον πνίγει, τον βρωμίζει και τον τσουρουφλίζει. / Κι όμως εκείνος προσπαθεί κι όλους τους συγχωρεί. / Όμως κουράστηκε πια, έχει προβλήματα πολλά. / Τον πονάει η καρδιά του πολύ κι όπως πάει θα καταστραφεί. / Γι' αυτό εμείς που είμαστε παιδιά ας ενωθούμε αληθινά / Να βοηθήσουμε το περιβάλλον όλοι μαζί και να φτιά-

ξουμε μια καινούρια γη. / Χωρίς σκουπίδια και βρωμιές / Χωρίς καυσαέρια και καταστροφές. / Όλοι μαζί με μια φωνή θα πούμε πως το περιβάλλον ζει.»

Το ποίημα των κοριτσιών από το Λαύριο είναι μια ελπίδα στο γκρίζο τοπίο που ζούμε καθημερινά.

Εκπαιδευτήρια Δούκα

Εξοικονόμηση νερού στην καθημερινή ζωή. Τα παιδιά του Νηπιαγωγείου με τις δασκάλες τους φτιάξαν τον οικοκώδικα για την εξοικονόμηση του νερού.

1. Όταν πλένουμε τα δόντια μας κλείνουμε τη βρύση.
2. Όταν κάνουμε μπάνιο δεν αφήνουμε τη βρύση ανοιχτή.
3. Να μην πλένουμε τα πιάτα στο χέρι για να μην σπαταλάμε νερό. Να τα πλένουμε στο πλυντήριο πιάτων.
4. Όταν βλέπουμε τις βρύσες να στάζουν, ενημερώνουμε τους γονείς μας για να τις επισκευάσουν.
5. Όταν ποτίζουμε τα φυτά δεν αφήνουμε άσκοπα το νερό να τρέχει.
6. Να βάζουμε πολλά ρούχα στο πλυντήριο ρούχων και όχι λίγα.
7. Να μην γεμίζουμε το ποτήρι με νερό και μετά το χύνουμε.

Απλές οδηγίες και συμβουλές από τα παιδιά του Νηπιαγωγείου για την εξοικονόμηση νερού στην καθημερινή ζωή. Προσέχω για να έχω.

Εκπαιδευτήρια Θεμιστοκλής.

Απορρίμματα. Τα χρήσιμα...άχρηστα. Οι μαθητές των εκπαιδευτηρίων Θεμιστοκλής βρήκαν τρόπους για να μειώσουμε τον όγκο των απορριμμάτων στο

σχολείο και στο σπίτι.

- Ξεχωρίζουμε τα πράγματα που είναι για ανακύκλωση (χαρτί αλουμίνιο, γυαλί μέταλλο) και τα ρίχνουμε στους ειδικούς κάδους.
- Δίνουμε τις παλιές ηλεκτρικές συσκευές για ανακύκλωση.
- Χαρίζουμε ή πουλάμε αντικείμενα που δεν τα χρησιμοποιούμε πια και είναι σε καλή κατάσταση.
- Τα παλιά μας παιχνίδια τα χαρίζουμε σε άλλα παιδιά.
- Βάζουμε τις μπαταρίες στον ειδικό κάδο ανακύκλωσης.
- Αγοράζουμε μεγάλες συσκευασίες προϊόντων και προτιμούμε τα προϊόντα που ξαναχρησιμοποιούνται.
- Αγοράζουμε ό,τι πραγματικά χρειαζόμαστε.
- Χρησιμοποιούμε χαρτινες τσάντες και χαρτοσακούλες για τα ψώνια αντί για πολλές πλαστικές.

**Τα παιδιά μας θυμίζουν
Δεν ξεχνάμε ότι: Καταναλώνουμε λιγότερα, πετάμε λιγότερα.**

*Σταμάτης Σκαμπαρδώνης
Μέλος Συντονιστικής Επιτροπής
Δικτύου «Οικολογικά Σχολεία»*

Τα «Οικολογικά Σχολεία» είναι ένα Δίκτυο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στο οποίο συμμετέχουν σχολεία όλων των βαθμίδων από όλη την Ελλάδα, με στόχο την εξοικείωση των μαθητών και μαθητριών, αυριανών πολιτών, με περιβαλλοντικά προβλήματα και τη διαμόρφωση θετικής στάσης για την αντιμετώπισή τους. Αποτελεί δε το μεγαλύτερο Δίκτυο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης με 27.304 σχολεία σε 44 χώρες σε όλες τις ηπείρους, με 6.375.575 μαθητές και 392.653 εκπαιδευτικούς.

Οι Πράσινες Γωνιές της Γειτονιάς μου

Στο τέλος της σχολικής χρονιάς που μας πέρασε είχαμε την χαρά να λάβουμε πολλές και καλές εργασίες από τα σχολεία που υλοποίησαν το Πρόγραμμα «Οι Πράσινες Γωνιές της Γειτονιάς μου» τη χρονιά 2008-2009. Σ' αυτό το τεύχος θα δούμε ένα πολύ καλό παράδειγμα, τη δράση του 4ου Γυμνασίου Μεταμόρφωσης.

Τα παιδιά, σε συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς κ.κ. Μαρία Βερόγκου και Θανάση Τσιούρη εργάστηκαν με συνέπεια πάνω σε αυτό το Πρόγραμμα προσφέροντας αρκετό από τον ελεύθερο χρόνο τους, συμμετέχοντας Σαββατοκύριακα, ακόμα και μέσα στις διακοπές των Χριστουγέννων και του Πάσχα.

Τα μέλη της περιβαλλοντικής ομάδας του 4ου Γυμνασίου Μεταμόρφωσης κατάφεραν να φυτέψουν συνολικά 250 περίπου δενδρύλλια και θάμνους, που τους δόθηκαν δωρεάν ύστερα από αίτηση τους στο Υπουργείο Γεωργίας, 30 κλήματα που τους δόθηκαν από το ΕΘΙΑΓΕ και διάφορα εποχιακά είδη όπως ντομάτες, αγγούρια, κολοκύθια, πιπεριές, φράουλες (άνοιξη) ή κρεμμύδια, σκόρδα, μαρούλια, αγκινάρες, κουκιά, πατάτες, σέ-

λινο (χειμώνα). Συμπαραστάτες και αρωγούς σε αυτό τους το έργο έχουν το διευθυντή του σχολείου κ. Μπούρα, το Σύλλογο Γονέων και Κηδεμόνων, το Δήμο Μεταμόρφωσης, ιδιώτες ανθοπώλες που τους χαρίζουν φυτά καθώς και την αλυσίδα Σούπερ μάρκετ PLUS που, ύστερα από αίτησή τους, παραχωρούσε δωρεάν «απαξιωμένα» φυτά που εμπορευόταν αντί να τα καταστρέφει. Τα παιδιά αυτά μας δείχνουν πως αν υπάρχει θέληση μπορούν να βρουν τον τρόπο να επιτύχουν το στόχο τους και έτσι κατάφεραν να αναβαθμίσουν μια έκταση 1.600 τετραγωνικών μέτρων! Έκαναν έρευνα και κατέγραψαν την πανίδα του σχολικού κήπου, καλλιέργησαν μανιτάρια, έφτιαξαν έναν αυτοσχέδιο κομποστοποιητή και ζωγράφισαν τους τοίχους για να βελτιώσουν αισθητικά και να ομορφύνουν το

σχολικό τους προαύλιο.

Η προσπάθειά αυτή βεβαίως δεν σταματά εδώ και θα συνεχιστεί και την επόμενη σχολική χρονιά. Ήδη οι μαθητές πραγματοποίησαν μελέτες για τη δημιουργία στο σχολείο τους πράσινης στέγης, βραχόκηπου και τεχνητής λίμνης!

Η Συντονιστική Επιτροπή του Προγράμματος θέλει πραγματικά να συγχαρεί τέτοιου είδους πρωτοβουλίες που εμπλέκουν την ευρύτερη τοπική κοινότητα και όχι μόνο τη σχολική κοινότητα, επιτυγχάνοντας μια πιο ουσιαστική ευαισθητοποίηση σε θέματα περιβάλλοντος.

(Βασισμένο στην αναφορά της κυρίας Μαρίας Βερόγκου, καθηγήτριας του 4ου Γυμνασίου Μεταμόρφωσης)
Δαρεία-Νεφέλη Βουρδουμπά

Οι «Πράσινες Γωνιές της Γειτονιάς μου» είναι πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στο οποίο συμμετέχουν σχολεία όλων των βαθμίδων από όλη την Ελλάδα, τα οποία καθούνται να γνωρίσουν και να υιοθετήσουν τις μικρές ή μεγάλες πράσινες γωνιές, καταφύγια ζωής, που βρίσκονται μέσα στις πόλεις.

Χορηγός του Προγράμματος είναι η **ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ**, την οποία και ευχαριστούμε θερμά.

Η δράση της Εταιρίας μας στο δρυοδάσος της Φολόης

Τα μέλη και φίλοι μας που δεν μπόρεσαν να παραστούν, τη Δευτέρα 21 Σεπτεμβρίου στην ομιλία του Μαρτίνου Γκαϊτίλιχ, έχασαν μια πολύ ενδιαφέρουσα παρουσίαση.

Αυτό προκύπτει και από τα ενθουσιώδη σχόλια πολλών από τους παρισταμένους, που απήλυσαν την παρουσίαση της τρέχουσας δράσης της Εταιρίας στο σχεδόν μοναδικό στην Ελλάδα δάσος βελανιδιάς της Φολόης, με εξαιρετες φωτογραφίες, πολλά, εύκολα κατανοητά στοιχεία για το σπάνιο οικοσύστημα και την προσπάθεια προστασίας του, αλλά και αναφορές στους μύθους και τα ιστορικά δεδομένα που αναφέρονται στο δάσος της Φολόης από τους παλαιότερους, προϊστορικούς χρόνους.

Θα ήταν ίσως καλό να προγραμματιστεί η επανάληψη της παρουσίασης, έστω και μετά την εκδρομή/εξόρμηση της Εταιρίας του Σαββατοκύριακου, 10-11 Οκτωβρίου, που θα περιλαμβάνει μεταξύ άλλων και δενδροφύτευση από τα μέλη μας, ώστε να την ακούσουν και όσοι δεν μπόρεσαν.

Λ. Κόλλας

Ζάκυνθος

Παρασκευή 25 Σεπτεμβρίου, η ομάδα των τελικά 28 εκδρομέων της ΕΕΠΦ ξεκίνησε για την Ζάκυνθο. Εφοδιασμένοι με ό,τι απαιτούσε η πρώτη εκδρομή του φθινοπώρου (μποτάκια, αδιάβροχα), φτάσαμε στην Κυλλήνη έγκαιρα, παρά την απρόβλεπτη, αλλά ευχάριστη, καθυστέρηση έως την Κόρινθο λόγω της έναρξης του «Σπάρταθλου» (του αγώνα δρόμου 246 χιλιομέτρων Αθήνας-Σπάρτης) που γίνεται στο τέλος του Σεπτεμβρίου.

Η Ζάκυνθος λοιπόν, των Ενετών, των Γραμμάτων και Τεχνών, του Διονύσιου Σολωμού, του Ανδρέα Κάλβου, ιδωμένη από άλλη οπτική γωνία, αυτήν της Φύσης, της Γεωλογίας, της Οικολογίας.

Το νησί έχει μεγάλο περιβαλλοντικό ενδιαφέρον. Στις νότιες παραλίες του, βρίσκεται το Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο, το οποίο περιλαμβάνει τον κόλπο του Λαγανά που είναι διεθνώς γνωστός ως

περιοχή ωτοκίας της σπάνιας θαλάσσιας χελώνας *Caretta caretta*.

Ο αρχηγός μας, ο Μαρτίνος Γκαϊτίλιχ, καλός γνώστης του νησιού, προσάρμοσε ανάλογα το πρόγραμμα, λόγω της κακοκαιρίας. Έτσι δεν επισκεφτήκαμε τις Γαλάζιες Σπηλιές, αποζημιωθήκαμε όμως από την περιήγηση στο νησί, θαυμάζοντας τους γεωλογικούς σχηματισμούς στο Γέρακα, την ελιά-μνημείο της φύσης στην περιοχή της Έξω Χώρας, περπατήσαμε στο δάσος των υπεραιώνόβιων πουρναριών της Μονής Υπεραγάθου και φωτογραφήσαμε (από την ειδική εξέδρα που έχει τοποθετηθεί για το σκοπό αυτό) το «Ναυάγιο», το ναυαγισμένο πλοίο που δημιούργησε μια νέα παραλία στις βορειοδυτικές ακτές του νησιού.

Επισκεφτήκαμε το Μουσείο Χέλμη Φυσικής Ιστορίας με τα απολιθώματα, τα ορυκτά, τα κοχύ-

Φωτ. Μ. Σάκκα-Θηβαίου

Το *Leucojum ionicum*, ένα ενδημικό φυτό του Ιονίου που προσελκύει τους φωτογράφους

λια και τα άλλα εκθέματα που ο κ. Χέλμης έχει φέρει από όλο τον κόσμο, σωστά παρουσιασμένα σε προθήκες, με επεξηγηματικές πινακίδες. Το Μουσείο έχει ενταχτεί σε εκπαιδευτικά προγράμματα, παρέχοντας την δυνατότητα στους ερευνητές-επιστήμονες να μελετήσουν και στα παιδιά της σχολικής ηλικίας να διδαχτούν και να ψυχαγωγηθούν ταυτόχρονα.

Τις τρεις ημέρες που μείναμε στη Ζάκυνθο,

γυρίσαμε το νησί και σχηματίσαμε μια ολοκληρωμένη εικόνα του φυσικού περιβάλλοντός του. Ο αρχηγός μας, συνετέλεσε στο να γίνει και αυτή η εκδρομή ένα ακόμα «μάθημα» γνωριμίας με την ελληνική φύση, την χλωρίδα και πανίδα της. Και βεβαίως, όπως σε κάθε εκδρομή, να συσφιχτούν οι σχέσεις μεταξύ των μελών της Εταιρίας μας.

Ευχαριστούμε μέσα από την καρδιά μας, την Εταιρεία και τον αρχηγό μας.

Μαργαρίτα Σάκκα-Θηβαίου

Καλλίδρομο

Όταν ο φίλος μας Γιώργος Πολίτης συνέτασσε το πρόγραμμα για την εκδρομή μας αυτή, δεν είχε αρχικά λάβει υπόψη του τις κάπως περιορισμένες πεζοπορικές δυνατότητες μεγάλου αριθμού των εκδρομέων μας. Για την ωραιότερη διαδρομή που είχε επιλέξει, χρειαζόταν τουλάχιστον έξι ώρες συνεχούς πεζοπορίας! Αυτό φυσικά ήταν αδύνατο στο διάστημα μιας μονοήμερης εκδρομής, οπότε και το αρχικό πρόγραμμα περιορίστηκε αναλόγως.

Είχαμε λαμπρή ηλιοφάνεια, με υψηλή όμως θερμοκρασία, οι επιπτώσεις της οποίας εντάθηκαν από την κάπως αργοπορημένη ώρα αφίξης μας στο σημείο εκκίνησης, στη Μενδενίτσα.

Η προχωρημένη εποχή δεν έδωσε εξάλλου τη

δυνατότητα παρατήρησης της πλούσιας ανοιξιάτικης χλωρίδας του ωραίου αυτού βουνού. Παρ'όλα αυτά, οι φωτογράφοι έδρασαν δεόντως και, βοηθούσης της πανέμορφης πράγματι φύσης και του ήπιου τοπίου, φτάσαμε όλοι στην ώρα μας στο σημείο συνάντησης με το λεωφορείο που μας περίμενε, με όσους εκδρομείς επέλεξαν λόγω συνθηκών να μη κάνουν όλη τη διαδρομή, για να μας πάει στο χωριό Ανάβρα, όπου και γευματίσαμε πριν πάρουμε το δρόμο της επιστροφής.

Για τους δεινούς πεζοπόρους, ο Έφορος προγραμματίζει ήδη μια νέα εκδρομή στο Καλλίδρομο, και πάλι με αρχηγό το Γιώργο Πολίτη, στην πιο κατάλληλη εποχή.

Λ. Κόλλας.

Φωτ. Γ. Πολίτης

Πρόγραμμα Εκδρομών

Σάββατο 24 Οκτωβρίου	Φαράγγι Αγάλης. Εύκολη πεζοπορία 4 ωρών. Γνωριμία με το φυσικό περιβάλλον της περιοχής. Αρχηγός: Κωνσταντίνος Πινάτσης - Έναρξη εγγραφής συμμετοχής : 24/09/2009
Σάββατο-Κυριακή 14-15 Νοεμβρίου	Επίσκεψη στο κτήμα Αραχαμήτας. Διήμερη εκδρομή στο πλαίσιο της οποίας θα πραγματοποιηθεί και δενδροφύτευση. Αρχηγός: Τίμος Χαραλαμπόπουλος - Έναρξη εγγραφής συμμετοχής : 14/10/2009
Δευτέρα-Τετάρτη 4-6 Ιανουαρίου	Αξιός. Εκδρομή στις εκβολές του τριπλού Δέλτα Αλιάκμονας, Λουδία και Αξιού και επίσκεψη σε αξιοθέατα αρχαιολογικού και ιστορικού ενδιαφέροντος. Έναρξη εγγραφής συμμετοχής : 1/12/2009
Σάββατο 23 Ιανουαρίου	Πίσια – Παλιοβούνα – Περαχώρα. Πεζοπορική εκδρομή. Αρχηγός: Τίμος Χαραλαμπόπουλος. Έναρξη εγγραφής συμμετοχής: 21/12/2009
Σάββατο 6 Φεβρουαρίου	Λίμνη Τάκα – Παρθένιο Όρος (Αρκαδία). Πεζοπορική εκδρομή. Αρχηγός: Τίμος Χαραλαμπόπουλος. Έναρξη εγγραφής συμμετοχής: 03/02/2010
Πέμπτη-Κυριακή 25-28 Μαρτίου	Χίος. Μαστιχοχώρια, Κάμπος, πεζοπορία σε παλιά μονοπάτια, Ανάβατος. Αρχηγός: Γεώργιος Χαλάτσος. Έναρξη εγγραφής συμμετοχής: 17/02/2010
Σάββατο-Κυριακή 17-18 Απριλίου	Επικούρειοι Απόλλωνας, Βάσσης. Πεζοπορική εκδρομή. Αρχηγός: Πέτρος Καρακαλούτσος . Έναρξη εγγραφής συμμετοχής: 14/03/2010
Σάββατο 8 Μαΐου	Λίμνη Στυμφαλίας – Πλανητέρο. Αρχηγός: Τίμος Χαραλαμπόπουλος. Έναρξη εγγραφής συμμετοχής: 06/04/2010

Διαδικασία εκδρομών: Η εγγραφή στους πίνακες συμμετοχής των πολυήμερων εκδρομών για τα μέλη και τους φίλους της Εταιρίας μας **ξεκινά ένα μήνα πριν** από την εκάστοτε ημερομηνία της εκδρομής, **αλλά μόνο με ταυτόχρονη πληρωμή προκαταβολής** στο γραφείο Syrigos Travel (210-3223000, 3235500). Η ελάχιστη προκαταβολή προσδιορίζεται σε 20 Ευρώ ανά διανυκτέρευση ανά άτομο. **Η εξόφληση του τιμήματος της εκδρομής πρέπει να γίνει το αργότερο δυο εβδομάδες πριν την αναχώρηση.** Σε περίπτωση ακύρωσης μετά την ημερομηνία αυτή ή μη ολικής εξόφλησης, η ΕΕΠΦ διατηρεί το δικαίωμα να παρακρατήσει την προκαταβολή, εκτός εάν η θέση καλυφθεί από τη λίστα αναμονής της εκδρομής. Για τις μονοήμερες εκδρομές, ισχύει λίστα προτεραιότητας ως προς την εγγραφή, **με ταυτόχρονη εξόφληση.**

► Τα μέλη μας που, για οποιονδήποτε λόγο, συμμετέχουν στις μονοήμερες εκδρομές μας **με το αυτοκίνητό τους**, απαλλάσσονται μεν από το κόστος του λεωφορείου αλλά οφείλουν να καταβάλουν ένα ποσοστό 30% επί της εκάστοτε τιμής συμμετοχής, για την κάλυψη των γραμματειακών εξόδων και των παρεχόμενων εξυπηρετήσεων (αρχηγός, ξεναγός, έντυπα κλπ.).

► Τα μέλη μας που συμμετέχουν σε εκδρομές που περιλαμβάνουν **πεζοπορία**, ιδίως με κάποιο βαθμό δυσκολίας, οφείλουν να σταθμίζουν τις δυνάμεις τους και να απέχουν οικειοθελώς από αυτήν. Για λόγους ασφάλειας, ο υπεύθυνος αρχηγός έχει το δικαίωμα και την υποχρέωση να κρίνει και να αποτρέπει τη συμμετοχή σε πεζοπορία ατόμων που δεν διαθέτουν την αναγκαία δυνατότητα, ή δεν έχουν τον εκάστοτε κατάλληλο ρουχισμό, υποδήματα, κάλτσες και εξοπλισμό.

Πρόγραμμα Ομιλιών - Εκδηλώσεων

Δευτέρα 16 Νοεμβρίου	« Η εξέλιξη του ανθρώπου στην Ελλάδα. » Ομιλητής: Σ. Μανώλης
Δευτέρα 14 Δεκεμβρίου	« Πράσινες στέγες. Πλεονεκτήματα και κατασκευές. » Ομιλητής: Ανδρέας Ζήκος
Δευτέρα 25 Ιανουαρίου	« Ψυχρά υλικά: μια βιώσιμη λύση για τη βελτίωση του αστικού μικροκλίματος » Ομιλήτρια: Αφροδίτη Συννέφα , φυσικός κτηριακού περιβάλλοντος
Δευτέρα 1 Φεβρουαρίου	« Περιβάλλον και Πολιτισμός. Νέοι ορίζοντες για δύο αδιάσπαστες έννοιες. » Ομιλητής: Γιάννης Μιχαήλ , Πρόεδρος της Ελληνικής Εταιρίας Περιβάλλοντος και Πολιτισμού
Δευτέρα 8 Μαρτίου	« Λιμνών περιήγηση » Ομιλητής: Γεώργιος Φατούρος , Γεωπόνος

Οι ομιλίες αρχίζουν πάντοτε στις 7.00 μ.μ., στα γραφεία μας, Νίκης 20.

Νέα Μέλη

Αν ευχαριστηθήκατε διαβάζοντας το Περιοδικό μας και θέλετε να βοηθήσετε την Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης στο έργο της, **γίνετε σήμερα μέλος ή γράψτε κάποιον γνωστό σας**, συμπληρώνοντας την παρακάτω αίτηση και στέλνοντάς τη στα γραφεία μας, μαζί με τη συνδρομή. Θα λαμβάνετε τότε δωρεάν το περιοδικό κάθε τρίμηνο και θα έχετε έκπτωση στις εκδρομές και σε ορισμένες εκδόσεις μας.

Η συνδρομή για το 2009 είναι: Τακτικό μέλος . . . . . 40 ΕΥΡΩ Νέος (έως 24 ετών) 20 ΕΥΡΩ
Αρωγό μέλος (οργανισμός, επιχείρηση) . . . . . 75 ΕΥΡΩ Μέλος εξωτερικού 50 ΕΥΡΩ

Θέλω να εγγραφώ μέλος της Ελληνικής Εταιρίας Προστασίας της Φύσης

Τακτικό μέλος Νέος (έως 24 ετών) Μέλος εξωτερικού Αρωγό μέλος

Όνομα: . . . . . Επώνυμο: . . . . .

Επάγγελμα / Ιδιότητα: . . . . .

Διεύθυνση: . . . . .

T.K.: . . . . . Πόλη: . . . . . Χώρα: . . . . .

Τηλέφωνο κατοικίας: . . . . . Τηλέφωνο εργασίας: . . . . .

Fax: . . . . . E-mail: . . . . .

Σας στέλνω τη συνδρομή μου με:

- Κατάθεση στο λογαριασμό **120-00-2002-011678** στην **ALPHA BANK**
- ή **Πάγια Εντολή** στον ίδιο λογαριασμό
Στην τελευταία περίπτωση θα πρέπει να συμπληρώσετε το έντυπο Πάγιας Εντολής Σταθερού Ποσού σε οποιοδήποτε κατάσταση της **ALPHA BANK**, σημειώνοντας το ονοματεπώνυμό σας στην 'Αιτιολογία'.
- Τραπεζική επιταγή
- Ταχυδρομική επιταγή

Παλαιά Μέλη: Μπορείτε και σείς να εξοφλήσετε τη συνδρομή σας για το 2009 με έναν από τους παραπάνω τρόπους. Θα σας εξυπηρετούσε, ίσως, να χρησιμοποιήσετε τη μέθοδο της **Πάγιας Εντολής**. **Ειδοποιήστε μας αν κάποια στοιχεία σας έχουν αλλάξει.**

Σημείωση: Η ημερομηνία οφειλής της συνδρομής των μελών αναγράφεται σε κάθε ετικέτα αποστολής του περιοδικού. Παρακαλούμε σημειώστε την.

Δωρεές

Δεχόμαστε ευχαρίστως δωρεές που ενισχύουν τις διάφορες δραστηριότητες της ΕΕΠΦ. Μπορείτε να καταθέσετε τη δωρεά σας στο λογαριασμό **120-00-2002-011678** στην **ALPHA BANK**, **ειδοποιώντας μας**, ή να μας τη στείλετε με όποιον τρόπο επιθυμείτε. Σε κάθε περίπτωση θα σας δοθεί το νόμιμο παραστατικό, για φορολογική χρήση.

Μεταξύ Ιουλίου και Σεπτεμβρίου 2009 λάβαμε τις παρακάτω δωρεές για τους σκοπούς της Εταιρίας:

Γενικές Δωρεές υπερ σκοπών της Εταιρίας:

Αγιασματζή Μαργαρίτα (Γαλ. Σημείες) €119, Κόλλας Λεωνίδας (Γαλ. Σημείες) €50, Μιχάλου Μαίρη €210

Υπέρ σκοπών της εταιρίας και εις μνήμην κας Μάρω Μπρούσσαλη:

Μιλένα Αντύπα €50, Αλεξία Νικηφοράκη €50, Λεωνίδας και Ηρώ Κόλλα €50.

Υπέρ σκοπών της εταιρίας και εις μνήμην Ασπασίας Κ. Κάτρη:

Κος και κα Ελευθερίου Κ. Βενιζέλου & Κος και κα Σπήλιου Ι. Χαραμή €500

Ευχαριστούμε θερμά τους δωρητές.

ΕΝΤΥΠΟ
ΚΛΕΙΣΤΟ
ΑΡ. ΑΔΕΙΑΣ
1164/97
Κ.Ε.Μ.Π.Α.

ΠΛΗΡΩΜΕΝΟ
ΤΕΛΟΣ
Τεκ. Γραφείο
Κ.Ε.Μ.Π.Α.
Αριθμός Δέμας
2126

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ**
Νίκης 20, 105 57 Αθήνα

Νερό, χρώμα και κίνηση στο δεύτερο καταράκτη του Φρακτιού

Φ.οι: Νίκος Πέτρου